

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Filosofijos institutas
Kontinentinės filosofijos ir religijos studijų katedra

Paulius Aleksandravičius

Religijos studijų programa
Magistro darbas

**Aurelijaus Augustino retorikos filosofijos atspindžiai
kunigo Algirdo Toliato pamokslų trilogijoje
„Žmogaus ir Dievo metai“**

Darbo vadovė: doc. dr. Danutė Bacevičiūtė

Vilnius
2020

Turinys

Santrauka.....	2
1. Retorikos filosofija.....	10
2. Pamokslo adresantas	14
2.1. Augustiniškasis pagrindas.....	15
2.2. Kalbėtojo ir kalbos santykis.....	18
2.3. Toliato asmenybė krikščioniškosios retorikos ir etikos kontekste.....	21
3. Diskursas: pamokslas kaip kalba, kalbėjimas.....	34
3.1. Pasakyta – parašyta.....	34
3.2. Raiškos formos ir būdai	37
3.3. Pamokslų medžiaga	40
3.4. Pamokslų trilogijos struktūra, kompozicija	48
4. Adresatai: pamokslų klausytojai ir skaitytojai.....	51
5. Postsekuliarumas kaip santykio forma.....	64
Išvados	69
Literatūros sąrašas.....	75
Summary	81

Santrauka

Magistro darbe *Aurelijaus Augustino retorikos filosofijos atspindžiai kunigo Algirdo Toliato pamokslų trilogijoje „Žmogaus ir Dievo metai“* analizuojama, kaip klasikinės krikščioniškosios retorikos filosofijos momentai atsispindi šiandienos pamokslavimo praktikoje. Augustino intensyviai svarstytus krikščioniškosios retorikos klausimus nusakant kaip fenomenologiškai egzistenciškai hermeneutinę retorikos filosofiją, ir remiantis šio tripakopio apibūdinimo dėmenų teorijomis bei metodologija, tiriama, kokias formas visa tai įgyja, kokiais turiniais užsipildo Toliato, šiuolaikinio homiletinio diskurso reprezentanto, pamoksluose. Toliato pamokslų trilogijos tyrinėjimai atliekami pagal retorinės sakymo situacijos formulę: *adresantas–kalba–adresatas*. Adresanto analizėje, paremtoje prielaida, kad iš kalbinės raiškos įmanu su(si)daryti išsamų kalbėtojo paveikslą, Toliato kaip krikščionių oratoriaus (pamokslininko) figūra priartinama prie krikščioniškosios etikos konteksto, nes kalbėtojo gyvensena ir elgsena vertinama pagal moralinius, dorovinius kriterijus. Paties pamokslų diskurso tyrinėjimuose aptariamos pasakyto ir parašyto žodžio perskyros, analizuojama plati kalbinės raiškos amplitudė, pamokslų medžiagos įvairovė, visos trilogijos struktūra bei paskirų jos dalių kompozicija. Pamatiniu retorikos orientavimu(si) į adresatą paremtoje pamokslų klausytojų ir skaitytojų analizėje aptariama, kaip adresatai gali paveikti ir veikia pamokslininko žodžius bei žvelgiama, kokie būdingieji klausytojų auditorijos ar skaitytojų rato bruožai iš tų pačių žodžių atsiskleidžia; taipogi skiriama dėmesio tiems pamokslų momentams, kuriais kalbėtojas siekia įtikinti ar kitaip paveikti adresatus. Šios trinarės Toliato pamokslų analizės dalys neatsiejamos nuo aptarimo, kaip apskritai veikia žodžiai diskurse, kaip funkcionuoja kalba kaip mąstymo, komunikacijos ir veikimo būdas. Tyrinėjimas persmelktas Augustino retorikos teorija, o kai kurie dėmenys pildomi paties Augustino pamokslais, kaip vieną ar kitą analizės aspektą papildančiais, iliustruojančiais pavyzdžiais. Šiame darbe fiksuojamų Augustino ir Toliato suartėjimų bei nutolimų visuma aptariama kaip klasikinės krikščioniškosios retorikos teorijos persakymas šiuolaikinėje tos pačios retorikos praktikoje, kaip retorikos tradicijos šiandienė transformacija, įgyjanti postsekuliarumo ženklų.

Raktažodžiai: Aurelijus Augustinas, Algirdas Toliatas, retorika, pamokslas, diskursas, homiletika, adresantas, kalba, adresatas, turinys, forma, krikščionybė, tradicija, šiuolaikiškumas.

Ivadas

Atsiradusi senovės Graikijoje V a. pr. Kr., retorika, visų pirma, buvo sintetinis kalbos menas – menas kažką pastatyti, sukurti iš kalbinių resursų. Bet taip pat retorika gali būti panaudota kaip analitinis menas – menas „išardyti“ tai, kas buvo pasakyta, sukurta¹. Pirmąją prasme retorika suprantama kaip žodžio menas, iškalba, susijusi su stilistikos, meninių figūrų, emocinio ir estetinio poveikio klausimais. Antrąja – retorika suvokiama kaip mokslas, analizuojantis, aiškinantis, modifikuojantis kalbų sukūrimo, jų literatūrinio apdorojimo ir sakymo taisykles. Šiuos du dėmenis jungė bendras retorikos tikslas – įtikinti. Dvi kryptys, kurių viena reiškė žodžio ugdymą, kita – minties ugdymą, tai suartėdamos, tai nutoldamos funkcionavo per visą Antikos egzistavimo laiką². Retorika buvo pagrindinis kultūros turinių saugos ir sklaidos mechanizmas Europoje iki pat XVIII a., kuomet ji galutinai išsiskaidė į paskiras (jau egzistavusias ar naujai besisteigiančias) disciplinas: logiką, filosofiją, stilistiką, semantiką, tekstologiją, psichologiją etc.³

Šiandien matyti ryškesnis nei bet kada retorikos aktualumas. Kalbos kūrybos monopolį yra užvaldę įvairiose visuomenės informavimo priemonėse pasirodantys asmenys, kasdieniais sakiniais ir rašytiniais tekstais darantys didžiulę įtaką visuomenei, ją projektuojantys, diktuojantys kalbėjimo ir rašymo stilių, duodantys toną skaitytojams ir klausytojams bei žiūrovams⁴. Tokiame esamojo meto kontekste ypatingos svarbos įgauna *retorikos filosofijos* lauke besitelkiantys žodžio poveikio (arba veikimo žodžiu), kalbos funkcijų (ap)svarstymai, virstą sakomos ar rašomos kalbos teorinėmis prielaidomis arba jau pasakyto (parašyto) kalbėjimo analitiniais gestais. Žodžio ir minties meną į vieną lauką suvedanti *retorikos filosofija* gali praversti ne tik viešai kalbantiesiems, bet ir jų adresatams. Bendras žvilgsnis į kalbos turinį ir formą, į tai, *kas* pasakyta ir *kaip* pasakyta, gali padėti kritiškai priimti informaciją, tinkamai reaguoti į žinutes, aiškiau suvokti vieno ar kito kalbėjimo prasmes, reikšmes, potekstes.

---

¹ Corbett, E. P. J., Connors, R. J. *Classical Rhetoric for the Modern Student*, New York: Oxford University Press, 1999, p. 25.

² Vaitkevičiūtė, V. *LDK katalikiškas baroko pamokslas: tarp ars vivendi ir ars moriendi*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 20.

³ Sverdiolas, A. Pamokslai apie paveikslus, in: Račiūnaitė, T. (sud.) *Gyvas žodis, gyvas vaizdas: Fabijono Birkowskio pamokslas apie šventuosius atvaizdus. Pamokslo faksimilė, vertimas ir studija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 72.

⁴ Koženiauskienė, R. *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė: monografija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 11.

Šiandienę retorikos filosofijos svarbą ženklina atsigręžimas(-ai) į ankstesniųjų amžių paveldą, į plačiai suvokiamą bei įvairiai dalijamą retorikos filosofijos palikimą. Nūdienės retorikos teorijos bei praktikos nėra „naujutėlaičiai reiškiniai“, atsiradę tuščiam lauke. *Ex nihilo nihil fit* („Iš nieko niekas neatsiranda“, lot.) – antikinio pasaulio frazeologizmą galima laikyti apioriniu teiginiu šio darbo, kuriame priešpriešais pastatoma klasikinė retorikos tradicija ir šiandienė josios situacija. Susigrąžinti dviejų su puse tūkstančio metų senumo retorikos mokslą ir aklaui taikyti jį mūsų laikams gali pasirodyti mažų mažiausiai neprotinga. To ir nesiekama daryti. Tradicinė retorika – bazinė, paremta mąstymo universalumu. Tikint, kad tradicijų perėmimas laiduoja retorikos (ir bet kurio kito mokslo) augimą, darbe daug kur remiamasi klasikinės retorikos mokslu kaip pamatu, išlikusiu kamieniu. Mėginama *derinti* tradiciją ir modernybę. Sąmoningas laikymasis tokio adaptacijos ir drauge savitos interpretacijos principo iškelia naujų aspektų, tyrinėjimo perspektyvų⁵.

Kad nebūtų išskystama ir skęstama retorikos ir jos kontekstiniame margume, šiame darbe susisaistoma su viena konkrečia retorinio diskurso rūšimi – pamokslu. Pamokslas turtingas, visų pirma, stilistiškai; jau vien lotyniškasis pamokslo termino pagrindas – *sermo* (plg. angl. *sermon*) – apima kone visas įmanomas kalbėjimo reikšmes: pašnekesį, skelbimą, mokymą, raginimą ir kt.⁶ Pamokslas pirmiausia yra skirtas klausytojų auditorijai, tačiau užrašytas jis gali būti suvokiamas kaip literatūros žanro kūrinys, sekantis ypatinga konvencija⁷. Be to, pamokslas yra svarbus šaltinis nagrinėjant socialinę, kultūrinę ir kt. situaciją, siekiant pažinti adresanto ir adresato mentalitetą, mąstymo formas, daugelio reiškinų supratimą, santykį su jais⁸. Mat, nors pamokslas įprastai esti biblinės, teologinės ar moralinės tematikos, dažnai iškeliami visuomeninio pobūdžio klausimai, remiamasi „gyvenimiškais“ pavyzdžiais. Pamokslo formos (žanrinių ir stilistinių ypatybių, raiškos būdų) tyrinėjimai šiame darbe beveik visuomet eina sykiu su turinio analize.

Pamokslavimo menas nemaža dalimi įsišaknijęs klasikinės Antikos retorikos įvairovėje, tačiau, savaime suprantama, nėra vienas iš to laikotarpio teoretikų neaptarinėjo pamokslo. Pamatą pamokslo retorikai, mokslo šakai, šiandien žinoma kaip homiletika, paklojo teologas ir filosofas,

---

⁵ Koženiauskiene, R. *Retorika: iškalbos stilistika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001, p. 11–14.

⁶ Penner, T., Stichele, C. V. Rhetorical practice and performance in early Christianity, in: Gunderson, E. (ed.) *The Cambridge Companion to Ancient Rhetoric*, Cambridge University Press, 2009, p. 245–247.

⁷ Sverdiolas, Pamokslai apie paveikslus, p. 64–65.

⁸ Vaitkevičiūtė, *LDK katalikiškas baroko pamokslas: tarp ars vivendi ir ars moriendi*, p. 43.

katalikų šventasis ir Bažnyčios mokytojas Aurelijus Augustinas (toliau – Augustinas)⁹, šiame darbe tapęs klasikine laikomos tradicijos „atstovu“. Jo gyvenimą ir veiklą aprašančiuose darbuose (monografijose, raštų įvaduose, straipsniuose, studijose) pabrėžiamas svarbus retorikos, oratorystės dėmuo¹⁰. Intensyvią Augustino kaip krikščionių oratoriaus (pamokslininko) praktiką pildo jo aktyvūs krikščioniškosios retorikos klausimo svarstymai, užėmę reikšmingą dalį turtingo jo raštų korpuso, iš kurio didžiausias dėmesys šiame darbe skiriamas veikalui *Apie krikščionių mokslą (De doctrina christiana)*¹¹. Trumpai, neišvengiant redukcijos, ši veikalą dabar galima nusakyti kaip retorikos paskyrimą ar priskyrimą Šventojo Rašto tekstams aiškinti bei įtikinti klausytojus gyventi krikščionišką gyvenimą. Lygiai taip pat Augustinui svarbi mokomoji (instruktavimo) retorikos funkcija, kurios momentus jis aptarinėja dialoge su sūnumi Adeodatu *Apie mokytoją (De magistro)*¹² ir, išsamiau bei kitaip, katechezės teorijos bei praktikos sričiai priskiriamame veikale *De catechizandis rudibus* (sąlygiškai verčiamame: *Apie naujatikių mokymą*)¹³. Trys minimi Augustino veikalai, drauge su viena ar kita aspektą papildančiais, iliustruojančiais jo paties pamokslais, yra pagrindiniai šio darbo šaltiniai iš „augustiniškojo horizonto“, ligtolinę retorikos filosofiją papildžiusio krikščioniškomis temomis, kuriomis kalbama, bei krikščioniškomis vertybėmis, kuriomis vadovaujamasi¹⁴.

Šiandienės pamokslininkystės reprezentantas – kunigas Algirdas Toliatas (g. 1978; toliau – Toliatas). Baigęs Vilniaus kunigų seminariją, studijavo Prancūzijoje, 2007 m. buvo išventintas į kunigus. Po studijų Italijoje 2012 m. gavo dvasinės teologijos licenciato laipsnį. Nuo 2013 m. eina Lietuvos policijos vyriausiojo kapeliono pareigas, taip pat šiuo metu yra Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčios Vilniuje kapelionas. Toliatas laikytinas žymiausiu šiandienos pamokslininku, populiarumu pralenkiančiu kitas ryškesnias katalikų bažnyčios figūras. Kiekviena iškilėsnė Vilniaus ir Lietuvos sakykla yra jo pilna, o jo knygų tiražai nuolat kartojami, bendras išleistų egzempliorių skaičius jau viršijęs 100 000 vnt.¹⁵ Be to, jis yra laukiamas ir džiugiai

---

⁹ Corbett, Connors, *Classical Rhetoric for the Modern Student*, p. 498.

¹⁰ Žr., pvz.: Dzenuškaitė, S. Šv. Augustino pedagogikos ypatumai ir jų aktualumas bei svarba krikščioniškumui ugdyti, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, 2005, T. 19, Kn. 2, p. 804–805.

¹¹ Aurelijus Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, vert. D. Alekna, Vilnius: Aidai, 2013.

¹² Aurelijus Augustinas, *Dialogai: Apie mokytoją*, vert. O. Daukšienė, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1999.

¹³ Augustine of Hippo, *Instructing Beginners in Faith*, transl. R. Canning, ed. B. Ramsey, New York: New City Press, 2006.

¹⁴ Tatolytė I., *Praktinė retorika vertėjams žodžiu*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014, p. 30.

¹⁵ Žr.: Karalius, M. Kunigo A. Toliato literatūrinėje sąskaitoje – 100 tūkst. parduotų knygų: „Populiarumas yra niekai“, prieiga internetu: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/kunigo-a-toliato-literaturineje-saskaitoje-100-tukst-parduotu-knygu-populiarumas-yra-niekai-286-1280182> (žiūrėta 2020-04-30).

sutinkamas pokalbių laidų dalyvis televizijoje, radijuje bei internete, įvairūs el. dienraščiai noriai publikuoja jo straipsnius, pats Toliatas yra aktyvus socialinių tinklų narys. Jo pamokslai sugulę į trilogiją *Žmogaus ir Dievo metai* (pirmas tomas – to paties pavadinimo kaip ir visa trilogija, antras – *Gerumo liūnas*, trečiasis – *Šeštas jausmas yra pirmas*)¹⁶. Trys knygos, sudarančios vientisą ir išbaigtą liturginių metų (vad. A, B ir C) pamokslų ciklą, yra šio darbo tiriamoji medžiaga.

Sunku pasakyti, kiek tiksliai Augustino įtakos yra patyręs Toliatas. Kaip Vilniaus kunigų seminarijos auklėtinis, jis turėjo pažinti ir studijuoti Augustino veikalus filosofijos ir teologijos, retorikos ir homiletikos kursuose¹⁷. Be to, jis pats savo pamoksluose ne sykį remiasi Augustinu – tiesiogiai cituoja ar parafrazuoja jo raštus, naudoja biografijos detales¹⁸. Tačiau niekur nedeklaruoja aiškaus santykio; tiesioginio sekimo ženklų nematyti. Todėl ir šio darbo pavadinime jų tarpusavio ryšys įvardijamas ne kaip pėdsakai, o *atspindžiai* – žodžiu, žyminčiu laisvesnį santykį ir leidžiančiu rasti įvairiems adaptacijos, modifikacijos, galbūt transformacijos ar netgi deformacijos momentams. Drauge tai įgalina ir atsitiktinumo radimąsi: pasirodydamas tai vienur, tai kitur, atspindys švysteli netikėčiausiose vietose. Bet kuriuo atveju, klasikinės pamokslų retorikos atstovo ir šiandienės pamokslininkystės reprezentanto tam tikros sąsajos neišvengiamos jau vien dėl paties Augustino autoritetingos pozicijos katalikų bažnyčioje, kurią taikliai yra nusakiusi dr. Stasė Dzenuškaitė: poveikio atžvilgiu Augustinas stovi trečioje vietoje; „pirmoji vieta tenka Kristui, antroji – apaštalui Pauliui, trečioji – Augustinui“¹⁹. Toliatas, kaip katalikų bažnyčios kunigas, tokio stipraus poveikio negali išvengti. Apibendrintai ir kiek kitaip tariant, Augustinas aktyviai svarstė krikščioniškosios retorikos klausimus, o Toliato pamokslai yra krikščioniškosios retorikos praktikos pavyzdžiai, tad šiame darbe mėginama (į)žvelgti, kaip Augustino retorikos principai atsispindi šiuolaikiniame kontekste.

Kiek yra žinoma, iki šiol klasikinės ir šiuolaikinės krikščioniškosios retorikos sąveika nėra išsamiau analizuota, juo labiau, Augustinas ir Toliatas, kaip savojo meto reprezentantai, nebuvo suvesti „akistaton“ tokių tyrinėjimų kontekste. Toliato pamokslai analizuojami dažniausiai

---

¹⁶ Toliatas, A. *Žmogaus ir Dievo metai: pamokslai*, Vilnius: Tyto alba, 2018 (pirmasis leidimas – 2016 m.).

Toliatas, A. *Gerumo liūnas: „Žmogaus ir Dievo metų“ antroji knyga*, Vilnius: Tyto alba, 2018 (pirm. leid. 2017).

Toliatas, A. *Šeštas jausmas yra pirmas: „Žmogaus ir Dievo metų“ trečioji knyga*, Vilnius: Tyto alba, 2018.

¹⁷ Žr.: Vilniaus šv. Juozapo kunigų seminarijos studijų programos planas, prieiga internetu:

<https://www.seminarija.lt/index.php?id=42> (žiūrėta 2020-04-30)

¹⁸ Žr., pvz.: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 220, 235, 240.

¹⁹ Dzenuškaitė, Šv. Augustino pedagogikos ypatumai ir jų aktualumas bei svarba krikščioniškumui ugdyti, p. 803.

recenzinio pobūdžio straipsniuose, publikuojamuose populiariausiuose Lietuvos internetiniuose dienraščiuose, naujienų portaluose²⁰; dalis jų virtę pamokslų trilogijos įvadais²¹. Toliato pamokslų tema iš viso nėra mėginta rašyti mokslo tiriamųjų darbų ar kitų akademinio pobūdžio studijų. Nors žurnalistas Rimvydas Valatka studentams yra palikęs viešą baigiamojo darbo temos pasiūlymą apie raktinius žodžius Toliato pamoksluose²², tačiau, naudojantis Lietuvos akademinės elektroninės bibliotekos paieškos įrankiais²³, nebuvo aptikta nieko panašaus.

Klasikinės ir šiandienės retorikos priartinimo akto ženklų matyti bendresnio pobūdžio šios srities tyrinėjimuose, kurių objektas yra plati viešojo kalbėjimo pavyzdžių įvairovė. Tačiau čionai dažnai aplenkiamas pamokslo žanras, o šiuolaikinio retorinio diskurso analizėje remiamasi už Augustiną anksčiau gyvenusių retorikos teoretikų (pvz. Aristotelio, Cicerono, Kvintiliano) svarstymais²⁴. Homiletinis diskursas daugiau dėmesio yra sulaukęs Lietuvos Baroko epochos pamokslų tyrinėjimuose, sulig kuriais atsigręžiama ir į Augustiną, kaip to meto retorikai reikšmingos įtakos turėjusią figūrą. Bet, chronologiškai apibrėžiant, Augustino minties „išvedimas“ iš savojo meto į kitus ir kitokius laikotarpius tesiekia XVI–XVIII a.²⁵ Iš daugybės „vienanariškų“ Augustino tyrinėjimų čionai pravartu atskirai paminėti kolektyvinę JAV istorikų, filologų, filosofų ir retorikos specialistų studiją, kurioje, dėmesį kreipiant išskirtinai į veikalo *De doctrina christiana* ketvirtąją knygą, Augustino svarstymai aptariami žvelgiant tiek į galimus pirmtakus ar „precedentus“, tiek į bendrą ano meto kontekstą, tiek į šiandienę percepciją, nors veikiau mąstymo, o ne praktikos lygmenyje²⁶. Neapeinamas ir filosofas Jeanas Grondinas, pristatantis Augustiną kaip „hermeneutikos priešistorei“ priskirtiną figūrą, išryškinantis bei aptariantis Augustinui svarbius kalbėjimo kaip mąstymo (vidinio svarstymo, auto-refleksijos),

---

²⁰ Žr., pvz.: <https://www.15min.lt/tema/algirdas-toliatas-73870>; <https://www.delfi.lt/temos/algirdas-toliatas>; <https://zyme.lrytas.lt/algirdas-toliatas> (žiūrėta 2020–05–04).

²¹ Žr., pvz.: Donskis, L. Pratarmė, in: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 5–7; Adamkus, V. Gyvenimo ilgumo kelias, in: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 5–9; Navickas, A. Pratarmė, in: Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 5–8.

²² Žr.: Valatka, R. Pratarmė: Pirmą buvo žodis, in: Toliatas, A. *Gerumo liūnas*, p. 12.

²³ Žr.: <https://www.elaba.lt/elaba-portal/paieska> (tikrinta 2020–05–04).

²⁴ Žr., pvz.: Koženiaskienė, R. *Retorika: iškalbos stilistika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001; Koženiaskienė, R. *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013; Tatolytė, I. *Praktinė retorika vertėjams žodžiu*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.

²⁵ Žr., pvz.: Vaitkevičiūtė, V. *LDK katalikiškas baroko pamokslas: tarp ars vivendi ir ars moriendi*, Vilnius: LLTI, 2008; Račiūnaitė, T. (sud.) *Gyvas žodis, gyvas vaizdas: Fabijono Birkowskio pamokslas apie šventuosius atvaizdus. Pamokslų faksimilė, vertimas ir studija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009; detaliau: žr. šio darbo literatūros sąrašą.

²⁶ Žr.: Enos, R. L., Thompson, R. et al. (eds.), *The Rhetoric of Saint Augustine of Hippo: De Doctrina Christiana and the Search for a Distinctly Christian Rhetoric*, Waco, Texas: Baylor University Press, 2008.

kaip pasaulio ir žmogaus buvimo jame aiškinimo(si), interpretavimo momentus²⁷. Taip pat ir istorikas bei vertėjas Darius Alekna, Augustino *De doctrina christiana* lietuviškojo leidimo (*Apie krikščionių mokslą*) įvadiniame straipsnyje fiksuojantis veikalo autoriaus egzistencinės nuostatos poslinkį: svarbą *tinkamai suprasti Šventąjį Raštą* pildo būtinybė *tinkamai pasakyti* tai, kas suprasta²⁸. Prie čia paminėtųjų jungiamos ir kitos mokslinės publikacijos, dabar išsamiau neaptariamoms ne dėl svarbos stokos, bet veikiau dėl savosios gausos; ši literatūra tampa reikšmingu teoriniu ramsčiu ieškant augustinės minties atspindžių šiandienoje²⁹.

Šio darbo tikslas – išanalizuoti, *kaip* Augustino retorikos filosofija atsispindi Toliato pamokslų trilogijoje *Žmogaus ir Dievo metai*: ištirti, kokias formas šie atspindžiai įgyja, kokiais turiniais užsipildo. Kad tikslas būtų pasiektas, kelti tokie uždaviniai:

1. Apibrėžti retorikos filosofiją ir išsamiau aptarti išryškintus svarbesnius Augustino retorikos filosofijos momentus.
2. Atlikti detalią Toliato pamokslų analizę, remiantis retorinės sakymo situacijos trinare formule: *adresantas–kalba–adresatas*.
3. Ieškant augustinės retorikos atspindžių Toliato pamoksluose, aptarti, kaip žodžiai veikia diskurse, kaip funkcionuoja kalba kaip mąstymo, komunikacijos ir veikimo būdas.
4. Apibrėžti Augustino ir Toliato santykio formą krikščioniškosios retorikos tradicijos ir šiuolaikybės santykio kontekste.

Darbe derinami įvairūs požiūrio taškai, bet daugiausia vadovaujamosi hermeneutikos, fenomenologijos ir stuktūralizmo metodais. Analizė labiausiai, galima sakyti, persmelkta hermeneutiniu kodu, kurį sudaro interpretacija, aiškinimas³⁰. Viena vertus, „hermeneutinį toną“ užduoda Augustino mąstymų pobūdis³¹; kita vertus – hermeneutinė pačios kalbos prigimtis: „Visi žodiniai pavidalai yra aiškinamojo, interpretacinio pobūdžio“³².

Fenomenologinis metodas taikytinas tyrinėjant pamokslo diskurso santykį su žmogumi (kalbėtoju, auditorija, skaitytoju etc.). Santykio analizėje daug dėmesio skiriama sąmonės,

---

²⁷ Žr.: Grondin, J. *Filosofinės hermeneutikos įvadas*, vert. N. Putinaitė, Vilnius: Aidai, 2003, p. 60–73.

²⁸ Žr.: Alekna, D. Veikalo parašymo aplinkybės ir supratimo strategijos, in: Aurelijus Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, Vilnius: Aidai, 2013, p. 9–34.

²⁹ Išsamiau: žr. šio darbo literatūros sąrašą.

³⁰ Krajewski, B. Hermeneutics and Rhetoric, in: Keane, N., Lawn, Ch. (eds.) *The Blackwell Companion to Hermeneutics*, Oxford: John Wiley & Sons, Blackwell, 2016, p. 540.

³¹ Plg.: Grondin, *Filosofinės hermeneutikos įvadas*, p. 60–73.

³² Daujotytė, V. *Kalba ir jos menas: filologiniai tyrimai ir patyrimai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 161.

suvokimo, komunikacijos, pa-sakymo reikšmių bei prasmių ir pan. problematikai; įvardytosios kategorijos lemia, grindžia, riboja (susi-)kalbėjimo situaciją. Remiamasi prancūzų filosofo Maurice'o Merleau-Ponty egzistencinės fenomenologijos tradicija bei prof. Viktorijos Daujotytės literatūros fenomenologijos darbais³³.

Kiekvienas kalbėjimas, o ypač pamokslas, turi savą, daugiau ar mažiau aiškia, struktūrą. Struktūros sąvoka nepriklauso tik struktūralizmo teorijai³⁴. Kalbėjimo struktūra darbe suvokiama kaip kūrinio kompozicija, jos sinonimai gali būti kalbėjimo (pamokslo) sandara, sąranga. Iš struktūralizmo „pasiskolinamos“ dvi šios teorijos pasiūlytos operacijos: skaidymas ir montavimas³⁵. Pamokslai skaidomi į didesnius ar mažesnius fragmentus – pastraipas, sakinius, frazes, paskirus žodžius, – kurie jungiami į tam tikras temines grupes, rodančias iš pirmo žvilgsnio atskirų dalykų vienovę, tarpusavio ryšius. Tikslingas išskaidytų dėmenų montavimas gali išryškinti jau esamas, o kartais ir atskleisti naujas analizuojamų pamokslų reikšmes, prasmes, motyvus.

Darbą sudaro 5 skyriai. Pirmajame nusakomi bendrieji Augustino retorikos filosofijos bruožai. Kituose trijuose skyriuose leidžiamasi į „tekstinį lygmenį“ – Toliato pamokslų analizę ir konkrečių Augustino veikalų momentų aptarimą, kur daugiausia dėmesio skiriama: adresantui (sk. 2), kalbai/kalbėjimui (sk. 3), adresatams (sk. 4). Penktajame skyriuje, išžengiant iš tekstiniu pavadintojo lygmens, bet remiantis tenai padarytomis išvalgomis, apibrėžiama Augustino ir Toliato santykio forma, komentuojami josios elementai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, suformuluotos iš aspektų analizės bei tyrinėjimo rezultatų. Taip pat pridodamas 70 pozicijų naudotos literatūros sąrašas ir 12 pozicijų šaltinių sąrašas.

---

³³ Žr., pvz.: Merleau-Ponty, M. *Juslinio suvokimo fenomenologija*, vert. J. Skersytė ir N. Keršytė, Vilnius: Baltos lankos, 2018; Daujotytė, V. *Literatūros fenomenologija: problemikos kontūrai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003; Daujotytė, V. *Patirties žodynas: populiarioji literatūros fenomenologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010 ir kt., žr. šio darbo literatūros sąrašą.

³⁴ Hawthorn, J. *Moderniosios literatūros teorijos žinynas*, Vilnius: Tyto alba, 1998, p. 309.

³⁵ Plg.: Bartas, R. *Teksto malonumas*, sud. G. Baužytė-Čapinskienė, Vilnius: Vaga, 1991, p. 161.

1. Retorikos filosofija

Retorikos filosofija analizuoja, kaip veikia žodžiai diskurse, o Augustinas, kurio mintis įsišaknijusi tame pačiame kontekste, svarsto, kaip veikti žodžiu. Retorikos filosofija tyrinėja kalbos/kalbėjimo poveikį žmogaus mąstymui bei supratimui, o Augustinas aiškinasi, kaip suprantamai kalbėti. Augustino aptartą žmogiškąją situaciją ženklina būvis pasaulyje sykiu su jau čionai esančiomis, bet sąmonei dar neatsiskleidusiomis, etinėmis, moralinėmis, dvasinėmis vertybėmis. Jas, jautria siela (nu)jaustas, ir valios nusikreipimu bei vidinių svarstymų pastangomis atrastas, privalu įkalbinti, kad neliktų nematomos, bet atsivertų, apsireikštų, žodžio būdu įsikūnytų žemiškajame, erdvėlaikiškame pasaulyje³⁶. Dėl to ir taip kyla dvinarės supratimo ir pasakymo, mąstymo ir kalbėjimo, išminties ir iškalbos pozicijos, viena kitos siekiančios. Štai taip pradėjus, tolesnis retorikos filosofiją apibrėžiantis judesys atliekamas koncentruojantis ties principais, glūdinčiais augustinischoje jos sampratoje³⁷.

Žodžių junginys (galintis prilygti sąvokai, bet nebūtinai kaskart sąvokiškai vartojamas) *retorikos filosofija* apima kalbėjimo turinį ir formą, įgaunančius lygiavertės reikšmės: tai, *kas* sakoma (turinys) yra esmė, o tai, *kaip* sakoma, yra kelias į tą esmę. Kelias į žmogaus vidujybę (sąmonę, širdį, dvasią) eina pro jo akis ir ausis³⁸. Bet kuris kalbantysis, norėdamas būti išgirstas, pirmiausia turi *ką nors* pasakyti. Jis privalo pasitelkti žodį, su(si)kurti žodžio „representaciją vieninteliu būdu – jį išvardamas, panašiai kaip menininkas tik vienu būdu gali susiformuoti savo kūrinio, prie kurio dirba, representaciją: jis turi jį padaryti“³⁹. Ir turi kalbėti *taip*, kad jį norėtų girdėti. Retorikos filosofija yra paženklinta kalbėjimo interioriškumo (turinio) ir eksterioriškumo (formos) dermės arba pati šią dermę ženklina, atlieka vienijantį aktą tarp to, *kas* ir *kaip* pasakoma.

Retorikos filosofija gali reikšti ir dviejų disciplinų (retorikos ir filosofijos) simbiozę, nurodančią į probleminio lauko, konteksto plėtėjimą. Filosofiniai momentai (dialektika, sofistika, refleksija, samprotavimas, loginė argumentacija etc.), glūdėję retorikoje jau nuo pačių seniausių jos apraiškų, leidžia suvokti retoriką ne tik kaip iškalbą, reikalingą tam, kad kreiptųsi į jausmus,

---

³⁶ Troup, C. L. Preface, in: Troup, C. L. (ed.) *Augustine for the Philosophers: The Rhetor of Hippo, the Confessions, and the Continentals*, Waco, Texas: Baylor University Press, 2014, p. XII.

³⁷ Troup, C. L. The *Confessions* and the Continentals, in: Troup, C. L. (ed.) *Augustine for the Philosophers: The Rhetor of Hippo, the Confessions, and the Continentals*, Waco, Texas: Baylor University Press, 2014, p. 2–3.

³⁸ Baranauskas, A. Pradžioje buvo žodis, in: Toliatas, A. *Sekmadienio SMS: mažieji tekstai*, Vilnius: Tyto alba, 2019, p. 7.

³⁹ Merleau-Ponty, *Juslinio suvokimo fenomenologija*, p. 210.

bet kaip kalbėjimą, besikreipiantį į protą – kaip minčių, idėjų, kultūros, žinijos ir tradicijų perdavimą⁴⁰. Žinoma, be tinkamo emocinio ar estetinio parengimo bei pateikimo, toks perdavimas nebūtų įmanomas arba duotų menkesnių rezultatų, kurie nusakomi priėmimo, supratimo, įsisavinimo kategorijomis. Be to, retorikos ir filosofijos sąsaja leidžia mąstyti, kokie yra retorinio diskurso santykiai su etiniais, religiniais, istoriniais ir esamojo meto kontekstais. Neatskiriant svarstymo meno (filosofijos) nuo žodžio meno (retorikos), išlaikoma filosofo ir retorikos/oratoriaus figūrų, mąstymo ir kalbos vienovė⁴¹.

Mąstymas ir kalba retorikos filosofijos perspektyvoje susijungia į neperskiriamą vieni – mąstymas yra kalbėjimas, o kalbėjimas yra mąstymas: *kalbinis mąstymas* arba *mąstymas kalba*⁴². Kalba yra neatsiejama juslinio ir sąmonės pasaulių dalis – kaip žodžių garsas pasiekia fizinę tikrovę, taip jų reikšmė atsiliepia žmogaus vidujybėje⁴³. Retorikos filosofijos akiratį plečia patirtį akcentuojanti fenomenologija – kalbiniam mąstymui dingstį gali teikti *visa*, su kuo žmogus kaip nors susitinka: matymai ir girdėjimai, jausmai ir būsenos etc.⁴⁴

Filosofiškai suvokiamas kalbėjimas susijęs su rūpesčiu ieškoti gyvos tiesos, su troškimu geriau suprasti save ir pasaulį⁴⁵. Retorinis diskursas, kaip ypatingas kalbėjimo būdas, neatsiejamas nuo komunikacijos akto: adresantas kalba taip, kad kitas – adresatas – suprastų, kas kalbama. Egzistencinį nerimą ir žmogiškąjį būvį netikrumo (neužtikrintumo) akivaizdoje pildo tarpusavio supratimo, susipratimo problematika. Žmogus pasimetęs, bet nepametęs žodžių, – jam netrūksta žodžių, retoriniame diskurse virstančių „kalbiniu tvarsčiu“, pridengiančiu įtrūkimą, skiriančių žmogų nuo aiškaus žinojimo, nuo tarpusavio *susižinojimo*⁴⁶.

Viešai kalbant (kalbant kitiems) daug ką tenka apibrėžti tiksliau ir interpretuoti, o tai jau susiję su bendriausiais hermeneutikos momentais. Interpretacijos veiksmas, remiantis hermeneutikos termino etimologija, reiškia į išorę (viešumą) išnešti tai, kas buvo paslėpta⁴⁷. Retorikos kaip praktikos atveju tai nurodo į vidinės kalbos (vidinio svarstymo) siekį save išreikšti

---

⁴⁰ Sverdiolas, Pamokslai apie paveikslus, p. 67.

⁴¹ Dessons, G. *Poetikos įvadas: Literatūros teorijų apžvalga*, vert. N. Keršytė ir J. Žalgaitė Kaya, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 90, 98–99.

⁴² Merleau-Ponty, *Juslinio suvokimo fenomenologija*, p. 209.

⁴³ Watson, G. Saint Augustine's Theory of Language, in: Enos, Thompson et al. (eds.) *The Rhetoric of St. Augustine of Hippo*, p. 247.

⁴⁴ Daujotytė, *Patirties žodynas: populiarioji literatūros fenomenologija*, p. 140.

⁴⁵ Grondin, *Filosofinės hermeneutikos įvadas*, p. 62–63.

⁴⁶ Krajewski, B. Hermeneutics and Rhetoric, p. 546.

⁴⁷ Ibid., p. 540.

išsakyta kalba⁴⁸. Mėginimai išreikšti tai, kas turi būti pasakyta (ką norima pasakyti), ne visuomet pavyksta, todėl prie retorikos praktikos jungiasi retorikos teorija, suvokiama kaip pasakyto ar užrašyto kalbėjimo analizės būdas: judama nuo kalbinės išraiškos prie jos vidinio turinio – link to, ką išraiška turi pasakyti (turinio prasmės, reikšmės)⁴⁹. „Hermeneutiškai nuolankiai“ priimant žmogiškosios situacijos ribotumus, pripažįstama, kad neįmanoma *visko* pasakyti, tad tai, kas pasakyta, galima suprasti tik kai atskleidžiama už to slypinti vidinė kalba⁵⁰. Savo esme tai gali atrodyti labai artima neišsakytumui/neišsakomybės problematikai, tačiau hermeneutiniu retorinio diskurso aiškinimu(si) ir peraiškinimu nežengiama į kokią nors „ikikalbinę“ arba „užkalbinę“ tikrovę; interpretuojama, idant būtų tinkamai išnagrinėta pati kalba, – kad paties kalbėjimo prasmė, reikšmė darytųsi suprantama ar, bent jau, suprantamesnė⁵¹.

Prie šių hermeneutikos momentų išryškavimo pridėjus ankstesnėmis pastraipomis fiksuotus akcentus, gaunamas tripakopis apibūdinimas – fenomenologiškai egzistenciškai hermeneutinė retorikos filosofija⁵². Didžia dalimi tokia ją pavertė Augustinas, priartindamas iki jo gyvavusias sofistinę, ciceroniškąją retoriką prie krikščioniškojo konteksto⁵³. Krikščionybės dėmuo, tradicijos bei doktrinos momentai, Augustino dėka retorikos lauke virsta veiksniais klausti ir klausinėti, interpretuoti, aiškinti(s) pasaulį ir savąjį buvimą jame, siekiant naudoti ne tik sau, bet ir kitiems.

Sėkminga turinio ir formos, pasakymo ir supratimo jungtis Augustinui reiškė krikščioniškosios žinios skelbimo sąlygą⁵⁴. Šiandienė pamokslininkystė, kurios reprezentantu šiame darbe laikomas Toliatas, perduoda daugiau ar mažiau pastovų krikščionybės turinį kitokia, modernybėje ir postmodernybėje išsikristalizavusia, forma⁵⁵. Nors ir naujai įkalbinama, pritaikoma esamajam metui, tripakopė Augustino retorikos filosofija Toliato pamoksluose nepraranda esminių savo dalių, čionai trumpai nusakytų. Tai leidžia kalbėti apie josios atspindžius, vienokias ar kitokias konkretizacijas trilogijoje *Žmogaus ir Dievo metai*.

---

⁴⁸ Grondin, *Filosofinės hermeneutikos įvadas*, p. 9.

⁴⁹ Ibid., p. 9, 40.

⁵⁰ Ibid., p. 7–8, 208.

⁵¹ Ibid., p. 39, 201.

⁵² Ibid., p. 23.

⁵³ Plg.: Baldwin, Ch. S. St. Augustine on Preaching (*De Doctrina Christiana, IV*), in: Enos, Thompson et al. (eds.), *The Rhetoric of Saint Augustine of Hippo*, p. 187 ir toliau.

⁵⁴ Pelikan, J. Introduction, in: Pelikan, J. (ed.) *The Preaching of Augustine: „Our Lord’s Sermon on the Mount“*, transl. F. Cardman, Philadelphia: Fortress Press, 1973, p. IX.

⁵⁵ Sverdiolas, Pamokslai apie paveikslus, p. 71–72.

Omne trinum perfectum est – „Kiekvienas trejetas yra tobulas“, – kaip sakė Augustinas⁵⁶, tad triapakopiu apibūdinimu nusakytos Augustino retorikos filosofijos principų išsklaidai ir jos atspindžių paieškai trijose Toliato pamokslų knygose pasitarnauja trinarė analizė: adresantas–kalba–adresatas. Mat bet kuri sakymo situacija yra ne tik kad neatsiejama nuo šių jos narių, bet netgi neįsivaizduojama be kurio nors vieno iš jų. Kalbėjimas yra visuomet kažkieno kažkam skirtas kalbėjimas. Taigi kitame skyriuje pradedamas trilypis „analitinis skerspjuvis“ leidžia susidaryti išsamų „retorinį paveikslą“ tiek retorikos teorijos, tiek josios praktikos prasme: (1) kas, (2) ką ir kaip, (3) kam kalba.

---

⁵⁶ Cituojama iš: Caputo, J. D. *On religion*, London: Routledge, 2001, p. 79.

2. Pamokslo adresantas

Pamokslininkas čionai suvokiamas plačiausia prasme, jo pavadinimai vartojami sinonimiškai: kalbantysis, sakytojas, oratorius, pamokslo rašytojas ar autorius. Vieni jų ženklina galbūt labiau perteikimo būdą (raštu ar žodžiu), kiti – kūrybinį elementą pamokslininkystėje, autorystės problemą. Ko gero, „neutraliausias“ žodis – adresantas. Šiame skyriuje nėra svarbu, ar pamokslas buvo ištartas žodžiu ar raštu užrašytas, nors Toliato atveju yra žinoma, kad jo pamokslai, prieš suguldami į analizuojamąją knygų trilogiją, buvo pasakyti įvairiose bažnyčiose, – pamokslo medijų problematika čionai paliečiama tik iš dalies, ji išsamiau aptariama kitame šio darbo skyriuje (žr. sk. 3.1). Į pirmą planą šiame skyriuje stoja tie pamokslų momentai, kuriuose atsiskleidžia adresanto asmenybė.

Užuominų į krikščionių oratoriaus asmenybei keliamus reikalavimus esama daugelyje Augustino veikalo *De doctrina christiana* vietų, tačiau išskirtinis kalbėtojo figūros aptarimas esti beveik pačioje ketvirtosios knygos pabaigoje (žr. § XXVII/59 ir toliau): „[D]augiau už bet kokį iškalbos didingumą svorio turi kalbėtojo gyvenimas“⁵⁷. Augustinui svarbią egzistencinę kalbėtojo nuostatą – uolumą, kurį veda siekis ieškoti T(t)iesos – tuojau pakeičia paradoksali išraiška apie pačios retorikos galią: Augustinas sako, kad ir nedoras pamokslininkas gali tikinčiuosius pamokyti gerų dalykų, jeigu tik jis yra pakankamai įgudęs naudotis retorikos resursais⁵⁸. Tokia pozicija ir josios prieštarngumas čionai tampa pamokslininko asmenybės analizės atspirties tašku. Adresanto figūros (jo gyvenenos, poelgių, būdo bruožų etc.) analizė grindžiama vertinimu, veikiančiu etiniame, moraliniame diskurse ir paremtu šiojo kriterijais⁵⁹. Taip pasirodo ir labai bendras retorikos bei etikos santykis, kurio momentai bus išryškinti šio skyriaus eigoje.

---

⁵⁷ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 204.

⁵⁸ Žr.: Ibid., p. 204 ir toliau; plg.: Corbett, E. P. J., Connors, R. J. *Classical Rhetoric for the Modern Student*, New York: Oxford University Press, 1999, p. 498.

⁵⁹ Anzenbacher, A. *Etikos įvadas*, vert. L. Anilionytė ir G. Sodeikienė, Vilnius: Aidai, 1995, p. 14.

2.1. Augustiniškasis pagrindas

Kaip minėta, Augustinas veikale *De doctrina christiana* aprašo pamokslininko kalbėjimo ir jo gyvenenos nesutapimo situaciją. Pravartu, visų pirma, žvelgti, kaip steigiasi toks „dvejopas“ būvis – kokia tokios Augustino ištaros kilmė, josios precedentai.

Augustino mąstymo gijos įsipynusios į milžinišką tuometinės raštijos kontekstą; jis skaitė nepaprastai daug: pirmiausia klasikinės literatūros autorius, vėliau – krikščionių tradicijos tekstus. Būdingu „augustiniškojo horizonto“ bruožu laikoma nuolatinė įtampa tarp pasaulietinių raštų ir krikščioniškųjų šaltinių (visų pirma, Šventojo Rašto)⁶⁰. Taip pat ir veikale *De doctrina christiana* regimas pamato dvilypumas, kurį apibendrintai galima įvardyti kaip santykį tarp antikinių ir krikščioniškųjų autorių.

Antikai „atstovauja“ du didieji romėnų retorikai – Ciceronas ir Kvintilianas. Iš Cicerono⁶¹ Augustinas pasiima trijų kalbėtojo pareigų apibrėžtį: kalbėtojas turi mokyti, teikti malonumą (džiuginti kalba) ir skatinti veikti. Kaip ir Ciceronas, Augustinas šias tris pareigas sieja su stiliumi, kuriuo kalbėtojas turėtų kalbėti siekdamas paveikti auditoriją. Bet Augustinas labiau pabrėžia būtent poveikį, o ne stilių: anot jo, stilius laikytinas geru tik tada, kai auditorija buvo paveikta, įtikinta⁶². Įtikinėjimas tampa pagrindine retorikos funkcija. Lotyniškas įtikinimo terminas – *persvazija* (plg. lot. *persuadere* – įtikinti) – apima plačią skalę – nuo įtikinėjimo, įtaigos, įkalbėjimo, perkalbėjimo, įkvėpimo, tikėjimo sustiprinimo, paskatinimo iki sužavėjimo⁶³.

Ciceronas, kalbėdamas apie oratoriaus asmenį – jo savybes ir gyvenimo būdą, – nors ir išskyręs pačios sakomos kalbos poveikio svarbą, vis dėlto teigia, jog bet kuris viešai pasisakantis asmuo privalo būti moralus ir doras⁶⁴. Tuo tarpu dvylikos knygų veikalą apie oratoriaus auklėjimą parašęs Kvintilianas⁶⁵ kalbėtojui keliamus etinius reikalavimus gerokai susiaurina, netgi nureikšmina: „Bet man atrodo, kad pakanka, jei oratorius tiksliai suvokia tą dalyką, apie kurį

---

⁶⁰ Wermelinger, O. Augustinas ir 71 Senojo ir Naujojo Testamento knyga, in: Alekna, D. (sud.) *Šv. Augustinas: Tradicijos, kontekstai, interpretacijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 30.

⁶¹ Veikale „Apie krikščionių mokslą“ Augustinas daugiausia remiasi dviem Cicerono veikalais: *Apie oratorių* (*De oratore*, 55 m. pr. Kr.) ir *Oratorius* (*Orator*, 46 m. pr. Kr.).

⁶² Tatolytė, *Praktinė retorika vertėjams žodžiu*, p. 29.

⁶³ Koženiauskienė, *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, p. 10–11.

⁶⁴ Koženiauskienė, *Retorika: iškalbos stilistika*, p. 20–21.

⁶⁵ „Oratoriaus auklėjimas“ arba „Oratoriaus ugdymas“ (*Institutio oratoria*, apie 95 m.) – Kvintiliano veikalas, kuriuo remiasi Augustinas.

rengiasi kalbėti“ (orig. lot.: *sed mihi satis est eius esse oratorem rei, de qua dicet, non inscium*)⁶⁶. Daug dėmesio skyręs etinėms bei dorovinėms oratoriaus kvalifikacijoms, Kvintilianas (paradoksaliai!) „lemiamą žodį“ suteikia pačiam kalbėjimui, jo formai bei turiniui. Reikšminis akcentas tokiu būdu atitenka retorinėms bei stilistinėms priemonėms (iškalbai), o *gero* oratoriaus asmenybė apskliaudžiama išskirtinai intelektu – pakanka tiksliai pažinti, suvokti kalbamą dalyką; kalbėtojo elgsena bei gyvenimo tarytum pasitraukia į antrą planą.

Antikinės (ikikrikščioniškosios) retorikos mokslą Augustinas pritaikė krikščioniškosios retorikos laukui. Krikščioniškąją retoriką nuo kitų skyrė temos, kuriomis buvo kalbama, ir krikščioniškosios vertybės, kuriomis buvo vadovaujama. Krikščioniškoji retorika turėjo aiškinti tikėjimą ir skatinti jį rinktis⁶⁷. Pirminis jos uždavinys – Biblijos tekstų aiškinimas. Šventasis Raštas tampa ne tik *De doctrina christiana* objektu, bet ir šaltiniu. Išties galima sakyti, kad Augustino refleksija apie oratoriaus sakomos kalbos ir jo gyvenimo būdo nesutapimą yra kilusi iš Biblijos tekstų interpretacijos. Taręs, kad „daugiau už bet kokį iškalbos didingumą svorio turi kalbėtojo gyvenimas“⁶⁸, Augustinas staiga pasuka savotišku *via negativa* ir dėsto tarytum priešingus ką tik išsakytajam savo teiginiui dalykus, pavyzdžiui: „kas išmintingai ir iškalbingai kalba, bet gyvena netikusiai, tikrai priaugina daugybę mokslo siekiančiųjų“⁶⁹. Atramos taškais čionai tampa patsai Šventasis Raštas: „jie kalba, bet nedaro“ (Mt 23, 3)⁷⁰; „ieško ne Kristaus Jėzaus, bet savo naudos“ (Fil 2, 21); „Jie skelbia pažįstą Dievą, bet savo darbais jį neigia“ (Tit 1, 16) etc.

Augustinas kalbėtojo žodžių ir veiksmy nesutapimą „*sąlygiškai* pateisina“ kiek nutolusiu nuo krikščionybės esmės „ekonominiu“ principu, kai dauguma yra vertesnė už vieną – nors kalbantysis pats savo sielai yra nenaudingas (plg. Sir 37, 19), tačiau jo kalba prie teisingų dalykų ir prie pačios Tiesos patraukia daugybę tikinčiųjų ar siekiančių įtikėti. Kitas „pateisinimo argumentas“ sietinas su kalbėjimo tikslu: kol kalbantysis savo žodžiais kreipia auditoriją į santykį su Dievu, kol jis skelbia Kristų, tol jis yra pakankamai geras, – šitai Augustinas iliustruoja apaštalo Pauliaus žodžiais: „dėl akių ar iš tiesų *tebus skelbiamas Kristus*“ (Fil 1, 18; kurs. – P.A.). Sykiu atsiskleidžia ir viso augustiniškojo mokymo (jo filosofijos ir teologijos, retorikos ir etikos)

---

⁶⁶ Kvintilianas, Oratoriaus auklėjimas, in: Dilytė, D. (sud.) *Antikos pedagogai: pedagoginiai raštai*, Kaunas: Šviesa, 1991, p. 233.

⁶⁷ Tatolytė, *Praktinė retorika vertėjams žodžiu.*, p. 30.

⁶⁸ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 204.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 204.

⁷⁰ Čia ir kitur Biblijos citatos iš: *Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentas*, Vilnius: Lietuvos Katalikų Vyskupų Konferencija, 1998, prieiga internetu: www.biblija.lt

pagrindinė kryptis bei tikslas – santykis su Dievu ir patsai Kristus. Tai galima laikyti trečiuoju argumentu: blogai gyvenančiajam leistina skelbti teisingus ir tikrus dalykus „vardan aukštesnio tikslo“, šiuo atveju – dėl *aukščiausio* tikslo – „amžinojo žmonių išgelbėjimo“⁷¹, reiškiančio betarpišką santykį su Dievu, Kristumi.

Žengdamas į kalbėtojo ir klausytojų santykio plotmę, Augustinas šią dialogo situaciją kilsteli į kitokį „kokybinį“ lygmenį – įveda savotišką transcendencijos matmenį: auditorija klausosi ne bet kokio žmogaus, o paties Viešpačio, kalbančio oratoriaus lūpomis⁷². Dar daugiau – Augustinas „sudvasina“ praktiškai *visą* sakymo situaciją: kalbėtojas ir jo sakoma kalba ribojama ne tik konkrečios vietos ar nustatytos valandos (sakymo „čia ir dabar“)⁷³, – kalbėjimo aktas nusidriekia iki biblinio erdvėlaikio: kalbantieji „sėdi Mozės soste“ (Mt 23, 2). Remdamasis pastarąja Šventojo Rašto eilute, Augustinas teigia: „Šis Mozės – ne jų – sostas vertė, kas dora kalbėti net ir dorai nesielgiančius“⁷⁴. Drauge, tarytum išėitį klausytojams, Augustinas palieka tokį nurodymą: „Darykite, ką girdite iš jų lūpų, o ką regite darant, jokių būdu taip nesielkite“⁷⁵. Nurodymas yra evangelijos pagal Matą parafrazė: „Visa, ką jie liepia, darykite ir laikykitės, tačiau nesielkite, kaip jie elgiasi“ (Mt 23, 3). Net ir tai turint omenyje, Augustinas vis dėlto palieka galimybę Tiesą skelbti netiesai⁷⁶, nes, jo manymu, blogai gyvenančiojo gerą ir teisingą kalbą sako pati Tiesa – Kristus⁷⁷.

Žinoma, Augustinas galiausiai sugrįžta prie pirminio savo teiginio apie kalbėtojo doros gyvenimos svarbą⁷⁸ ir keliais išplėstiniais argumentais jį pagrindžia, tarytum „leidžia laimėti“. Čia vėlgi matomas sąlygiškai „ekonominiu“ pavadintas argumentas: „Daug kam pasitarnauja kalbėdami dorai nesielgiantieji, bet gerokai didesniai skaičiui pasitarnautų elgdami taip, kaip kalba“⁷⁹. Kitas argumentas taipogi, kaip ir ankstesniame – žodžių ir veiksmų nesutapimo – aptarime, susijęs su *santykio* (Dievo ir žmonių) bei *aukščiausiojo tikslo* momentais: remdamasis apaštalo Pauliaus žodžiais, Augustinas kalbančiajam nurodo rūpintis „gėrybėmis ne tik Dievo, bet

---

⁷¹ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 208.

⁷² Žr.: *Ibid.*, p. 204.

⁷³ Plg.: Koženiauskiene, *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, p. 13.

⁷⁴ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 205.

⁷⁵ *Ibid.*, p. 207.

⁷⁶ *Ibid.*, p. 204.

⁷⁷ *Ibid.*, p. 207; plg.: p. 204.

⁷⁸ *Ibid.*, p. 204.

⁷⁹ *Ibid.*, p. 205.

ir žmonių akyse“ (2 Kor 8, 21)⁸⁰. Augustinas „šioje barikadų pusėje“ taip pat kalba apie oratoriaus ir auditorijos santykį bei sakymo situaciją apskritai; jis teigia, kad nuolankiau tikintieji klausysis kalbėtojo, gyvenančio ne niekingą gyvenimą, – priešingu atveju, didelė tikimybė sulaukti kritiką reiškiančio klausimo: „Kodėl pats nedarai to, ko mane mokai?“⁸¹. Be to, Augustinas teigia, kad nedoras kalbančiojo gyvenimas daro žalą Dievo žodžio skelbimui, nes klausytojai „kartu su pačiu skelbėju niekina jiems skelbiamą Dievo žodį“⁸².

„Veidrodinė“ argumentų pozicija galėtų reikšti, kad patsai visas Augustino svarstymas apie kalbėtojo moralę ir dorovę, tinkamą ir teisingą oratoriaus gyvenimo būdą, yra retorinės kalbos pavyzdys. Nepaisant retorinės *antitezės* ir *paralelizmo* (priešingų dalykų gretinimo panašiomis konstrukcijomis) ryškumo ar chrestomatinio *pro* ir *contra* argumentų dėliojimo, galima teigti, kad Augustino „nenuoseklumą“ lemia buvimas labai arti klasikinės retorikos „atstovų“, sekimas jais: išsamiai aptarę etines ir moralines kalbėtojo kvalifikacijas, autoriai į pirmą planą stato kitus dalykus – Cicerono veikaluose ryški sakomos kalbos poveikio funkcija (persvazija), Kvintilianas „apsiriboja“ intelektu, ypatingos reikšmės suteikdamas kalbamo dalyko pažinimui ir išmanymui, o Augustinas, tuo tarpu, akcentuoja patį tiesos ir teisingumo skelbimą, šiam tikslui tarsi „paaukodamas“ teisingo ir teisingo kalbėtojo gyvenimo būdo būtinybę. Galiausiai galima tarti, kad minimas „nenuoseklumas“ randasi tarytum natūraliai, t.y. autoriai stebi ir analizuoja esamas tikrovės dalykus ir tiesiog aprašo užfiksuotą kalbėtojo žodžių ir veiksmų nesutapimo reiškinį. Bet kuriuo atveju, toks fiksavimas yra svarbus, nes implikuoja iš jo aprašymų kylančius klausimus: Ar kalbėtojo gyvenimo būdas turi įtakos sakomai kalbai? Ar teisinga viena kalbėti, o kita daryti? Šiuos momentus išskleisti ir į minėtuosius klausimus atsakyti mėginama tolimesniuose poskyriuose.

2.2. Kalbėtojo ir kalbos santykis

Pirmapradiškai suvokiama retorika apima abi – sakytinę ir rašytinę – kalbėjimo formas⁸³, tačiau šiandienio pasaulio situacijoje nepalyginamai dažniau susiduriama su užrašytais ar įrašytais viešo kalbėjimo atvejais: knygos, žurnalai, laikraščiai, elektroniniai dienraščiai, naujienų portalai,

---

⁸⁰ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 205.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

⁸³ Corbett, Connors, *Classical Rhetoric for the Modern Student*, p. 25.

vaizdo ir garso įrašai internete, televizijoje, radijuje... Visa tai ženklina vienokį ar kitokį retorinio diskurso (už)fiksavimą⁸⁴.

Kalbėjimo fiksacija suteikia užrašui ar įrašui tam tikros autonomijos – (už)fiksuotas pasakymas atsiskiria nuo kalbėtojo, tekstas – nuo autoriaus⁸⁵. Galima sakyti, kad literatūros filosofijos sričiai priklausanti „autoriaus mirties“ tezė⁸⁶ čia įgauna totalumo pobūdį: prasmės nebetenka ne tik adresanto intencija, kalbėtojo implikuota pa-sakymo reikšmė – tai, ką norėjo pasakyti autorius, bet prasmės nebetenka ir patsai adresantas-kalbėtojas-autorius kaip realiai gyvenanti (gyvenusi) biografinė figūra. Užrašytas ar įrašytas kalbėjimas hipostazuojamas kaip neautorinis esinys⁸⁷; pasakymas tampa nepriklausomas nuo jį pasakiusiojo⁸⁸. Brėžiamos dvi atskiros – kalbėtojų ir jų pasakytų kalbų – „biografijos“, pasakojamos dvi atskiros – autorių ir jų tekstų – istorijos. Taigi, rodos, šiedu dėmenys visiškai ne(be)priklauso vienas nuo kito – steigiasi tarytum dvi tikrovės arba, mažų mažiausiai, ryškėja vienos (vieningos) tikrovės įtrūkis, todėl visai įmanu viena sakyti (kalbėti, rašyti), o kita daryti.

Tačiau, susisaistant vien su tokia pozicija, būtų pamirštama, kad užrašytas ar įrašytas kalbėjimas vis dėlto yra *autorinis* kūrinys – *kieno nors* pasakytas (nesvarbu, žodžiu ar raštu) diskursas, todėl tampa svarbu, *kas* yra pa-sakymo adresantas. Pastarasis klausimas *kas* implikuoja susidomėjimą kalbėtojo biografija, t.y. *kaip* autorius gyvena. „Riba tarp gyvenimo ir teksto nėra neperžengiama“⁸⁹.

Kalbėta ne kalbos, o žmonės⁹⁰. Kalboje svarbu ne tik tai, ką girdi, o ir mato klausytojas⁹¹. Šiandieniam „informacijos amžiuje“ nesunku atsekti vieno ar kito pa-sakymo autorių, todėl svarbu tampa ne tik tai, kas ar kaip pasakyta, bet ir *kieno* pasakyta. Visais laikais oratorius laikomas išskirtine asmenybe, jau vien dėl to, kad drįsta kalbėti viešai. Gaudamas viešo kalbėjimo teisę, oratorius iš karto gauna ir ypatingų įpareigojimų. Moralus ir doras gyvenimo būdas yra kiekvieno žmogaus siekiamybė, bet viešo kalbėtojo elgsenai keliami papildomi reikalavimai⁹². Jau pirmoji

---

⁸⁴ Ricoeur, P. *Interpretacijos teorija: Diskursas ir reikšmės perteklius*, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 40.

⁸⁵ Ibid., p. 41.

⁸⁶ Žr.: Barthes, R. The Death of the Author, in: Barthes, R. *Image Music Text*, Essays selected and translated by Stephen Heath, London: Fontana Press, 1977, p. 142–148.

⁸⁷ Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, p. 42.

⁸⁸ Plg.: Barthes, The Death of the Author, p. 144–145.

⁸⁹ Daujotytė, V. *Granas: įtrūkstanti tikrovė. Mąstymo apie Romualdą Granauską punktyrai; įrašai*, Vilnius: Odilė, 2017, p. 35.

⁹⁰ Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, p. 24.

⁹¹ Koženiauskienė, *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, p. 15.

⁹² Tatolytė, *Praktinė retorika vertėjams žodžiu*, p. 41.

išlikusi oratoriaus apibrėžtis⁹³ ženklina būtiniausią reikalavimą kalbėtojui – būti *vir bonus*. *Vir bonus* yra gana plati sąvoka, tai – garbingas, doras, sąžiningas, teisingas, pareigingas, drausmingas žmogus⁹⁴. Platus reikalavimų spektras nėra be pagrindo.

Kiekvienas pa-sakymas nurodo ne tik į kalbamą dalyką, bet ir į patį kalbėtoją⁹⁵, todėl gera kalba neatsiejama nuo geros kalbėtojo elgsenos, mat kalbėtojo gyvenimo būdas turi tiesioginės įtakos pačiai jo sakomai kalbai⁹⁶. Juk iš pasakytų kalbų ar užrašytų tekstų galima susidaryti išsamesnį adresanto paveikslą, tiksliau įvardyti jo įvaizdį. Pasakymas kaskart tampa ir pasisakymu: kalba parodo kalbėtojo požiūrį į kalbamą dalyką, jo nuostatas, pažiūras, santykį su savimi, su visuomene, su valdžia ir pasauliu, su kultūra ar politika ir t.t. Etinės adresanto vertybės taipogi geriausiai atpažįstamos iš tam tikros *kalbinės* raiškos; kalboje atsiskleidžia pamatinės kalbėtojo vertybės⁹⁷. Taigi oratoriaus žodis, jo vertybinė orientacija negali skirtis nuo jo elgesio ir darbų, nes pastarieji turi įtakos kalbai, o pasakyta ar užrašyta kalba ir moraline, ir etine auklėjamąja prasme daro didelį poveikį adresatams. Šiandienėje intensyvaus informacijos srauto situacijoje tai įgauna totalumo pobūdį, drauge ir ypatingos svarbos. Vieši kalbėtojai kasdieniais sakytiniais ir rašytiniais tektais daro didžiulę įtaką visuomenei, ją projektuoja, diktuoja kalbėjimo ir rašymo stilių, duoda toną skaitytojams ir klausytojams bei žiūrovams⁹⁸.

Kalbėtojo asmenybė turi reikšmės ir sakomos kalbos efektyvumui. Adresatas gali būti patraukiamas puikia iškalba, vaizdingu ir ekspresyviu pasakymu, tačiau turinys įtikinamiau išdėstomas, kai adresanto žodžiai nesiskiria nuo jo poelgių. Vienas pirmųjų stilistikos vadovėlių lietuvių kalba autorių M. Gustaitis, paskyręs atskirą dalį iškalbai, rašė: „Be išlavinto kalbingumo labai svarbu turėti visuomenėje pasitikėjimo, įgyto kilniais darbais ir tiesiu būdu. Patikimas kalbėtojas jau pačiu savo asmenim, pačiu pasirodymu lenkia klausytojus“⁹⁹. Taigi kalbėtojo asmenybė laikytina didesne net už pačią jo kūrybą¹⁰⁰.

Kalbėtojas, kaip asmuo (jo veiksmai, darbai, poelgiai, gyvenimo būdas), įprastai yra vertinamas remiantis moraliniais, doroviniais kriterijais, todėl galima teigti, kad kalbėtojo

---

⁹³ Apibrėžtis pateikta romėnų politinio veikėjo ir literato Katono Vyresniojo (234–149 pr. Kr.) „Pamokymuose sūnui“ (*Praecepta ad filium*). Žr.: Koženiauskiene, *Retorika: iškalbos stilistika*, p. 22.

⁹⁴ Tatolytė, *Praktinė retorika vertėjams žodžiu.*, p. 42.

⁹⁵ Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, p. 32–33.

⁹⁶ Koženiauskiene, *Retorika: iškalbos stilistika*, p. 20.

⁹⁷ Koženiauskiene, *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, p. 15–17.

⁹⁸ *Ibid.*, p. 11.

⁹⁹ Cituojama iš: Koženiauskiene, *Retorika: iškalbos stilistika*, p. 30.

¹⁰⁰ Koženiauskiene, *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, p. 14.

asmenybės pamatą sudaro etika; etika grindžiamas kalbėtojo paveikslas¹⁰¹. Dorovės autoritetas, moralės norma tampa **nekalbine** oratoriaus ir klausytojų komunikacija, svarbesne už garsiai išstartus žodžius¹⁰². Pavieniam adresatui ar klausytojų (skaitytojų) auditorijai kaskart rūpi, ar kalbėtojas yra moralus, doras, sąžiningas etc. Etika ir jos normas atitinkantis adresanto gyvenimo būdas grindžia pasitikėjimą, patikėjimą sakomais žodžiais. Taigi retorikos pagrindas, kaip teigia retorikos specialistai, yra etika¹⁰³. Etika yra svarbiausia jėga, reguliuojanti ne tik sakomą ar rašomą viešą kalbą, bet ir visą atsakingo kalbėtojo gyvenimą: išugdyta oratoriaus asmenybė reiškia kalbėjimą ne tik žodžiu, bet ir pavyzdžiu – jo gyvenimo yra tarsi kalbėsena¹⁰⁴.

2.3. Toliato asmenybė krikščioniškosios retorikos ir etikos kontekste

Ankstesniame poskyryje išryškėjo kalbėtojo asmenybės at(si)vėrimas jo sakomoje kalboje, dar daugiau – jos įtaka sakomai kalbai. Tačiau viso to aptartyje buvo nutolta nuo pamokslavimo meno, ties kuriuo koncentruojasi Augustinas. Jo veikale *De doctrina christiana* kalbančiojo asmuo ir patsai kalbėjimas susiejami su krikščionybės turiniais. Krikščioniškosios retorikos (visų pirma, pamokslavimo, homiletikos) samprata kalbėtojo asmenybei keliamus reikalavimus paverčia krikščioniškais. Supratimas, koks turėtų būti geras oratorius, formuojamas iš krikščioniškosios etikos perspektyvos¹⁰⁵.

Krikščionybės kontekste kalbėtojui keliami daug didesni moraliniai reikalavimai, jo asmeninis gyvenimas taipogi turi būti pavyzdinis ir Augustinas tiki, kad sektinas kalbėtojo pavyzdys klausytojus veikia daug stipriau nei kalbos stilius¹⁰⁶. Pažymėtina, jog Augustinas domėjosi retorika kaip vienu iš būdų įtikinti krikščionis gyventi šventą gyvenimą, todėl ir paties kalbėtojo gyvenimas turįs būti šventas¹⁰⁷. „Negali būti kalbama apie iškalbą, jei ji nedera prie iškalbingai kalbančio asmens“¹⁰⁸. Taigi nėra teisinga, kai oratoriaus sakomi žodžiai skiriasi nuo jo

---

¹⁰¹ Koženiauskiene, *Retorika: iškalbos stilistika*, p. 20, 29.

¹⁰² Ibid., p. 30.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 206.

¹⁰⁵ Tatolytė, *Praktinė retorika vertėjams žodžiu*, p. 41.

¹⁰⁶ Ibid., p. 29.

¹⁰⁷ Corbett, Connors, *Classical Rhetoric for the Modern Student*, p. 498.

¹⁰⁸ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 164.

gyvenimo būdo. Žodžių ir darbų skirtį „šalina“ krikščioniškosios etikos įsisąmoninimas ir įsisavinimas. Pravartu pažvelgti į kelis jos momentus, priartinant juos prie kalbėtojo figūros.

Krikščioniškoji etika nėra priešiskumas pasauliui, krikščioniškoji etika reiškia budrą buvimą pasaulyje, budrumo patirtį laike. Augustinas krikščionių oratoriui ne tik kad leidžia naudotis „pasaulio dalykais“¹⁰⁹ – filosofija, istorija, retorika, gamtamoksliai etc., – bet netgi įsako šiuosius iš pagonių autorių „atsiimti sau kaip iš neteisėtų savininkų“¹¹⁰. Budrumas šiuo atveju sutampa su atrankos veiksmu – iš pasaulio reikia atidžiai pa(si)rinkti tuos dalykus, kurie teisingi ir tinkami tikėjimui¹¹¹. Augustinas pats savo pavyzdžiu tai iliustruoja – reikšmingą *De doctrina christiana* dalį sudaro eretiku laikomo donatininko Tikonijaus Šventojo Rašto supratimo taisyklių pritaikymas Gerosios Žinios skelbimui¹¹². Tačiau drauge budrumas implikuoja netikrumą, tam tikrą būvio nesaugumą, nes nuolat išlieka galimybė paskęsti nenaudinguose pasaulio moksluose. Todėl čia svarbi aktyvi kalbėtojo (besirengiančiojo kalbėti) elgsena – nuolat *veikti* tokios galimybės kontekste, ją *įveikiant*.

Apie tai, kad Toliatas pamoksluose naudoja ne tik Šventojo Rašto, bet ir gyvenimo, Lietuvos bei pasaulio istorijos, esamo laiko ženklus yra taikliai užsiminęs žurnalistas Rimvydas Valatka: „Nebijokite, visa tai susiję, sako kunigas Algirdas tikintiesiems. Kai tie kilsteli iš netikėtumo antakius. Ir iš tiesų susiję. Kai pamąstai. Grįždamas iš bažnyčios ar skaitydamas kunigo Algirdo pamokslų knygą – nesvarbu. Kaip aš čia pats taip nesuvedžiau?“¹¹³ Įvardijęs kelis konkrečius pavyzdžius, R. Valatka mintį užskliaudžia teigdamas, jog Toliatas „sugeba plastiškai, nemoralizuodamas sujungti 2000 metų krikščionybės mintį bei įtampas ir aštrius modernybės kampus“¹¹⁴. Galima šią mintį išskleisti ir detaliau peržvelgti, ką ir kaip iš pasaulio pasiima aptariamasis pamokslininkas, aiškindamas Šventąjį Raštą, perduodamas tikėjimo žinią.

Visų pirma, į akis krinta leksinis lygmuo. Pamokslas (kaip ir bet kuris kitas kalbėjimas) sudarytas iš žodžių. Žodžių reikšmės čionai veikia ir jau kaip turimos, ir kaip tuo momentu susidarancios, atsirandančios¹¹⁵. Toliatas geba jungti žodžio horizontalę ir vertikalę: tai šventumo,

---

¹⁰⁹ Ibid., p. 52–53.

¹¹⁰ Ibid., p. 116–117.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Žr.: Ibid., p. 145 ir toliau.

¹¹³ Valatka, R. Pratarmė: Pirmą buvo žodis, in: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 11.

¹¹⁴ Ibid., p. 12.

¹¹⁵ Daujotytė, V. *Kalba ir jos menas: filologiniai tyrimai ir patyrimai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 149.

dvasios kalbinimas žodžiu, turinčiu konkrečias reikšmes, įgytas istorijos tėkmėje per sąsajas su žmonėmis, gamta, daiktais¹¹⁶. Taip pamoksluose atsiranda tokie žodžių junginiai, kaip: *dvasinis internetas, juodoji gyvenimo buhalterija, atominė tikėjimo ir vilties jėgainė, Dievas rinkodarininkas, investuoti į vertybes, mobilizuotis geriems darbams, Šventojo Rašto atomas, Biblijos failai* etc.¹¹⁷ Šiandienio pasaulio medžiaga – įprastos vartosenos, netgi buitiški žodžiai, pamokslininko sujungti su „sakraliąja leksika“, kilstelėjami į kitokį kokybinį lygmenį.

Smulkesnioji leksika – pavieniai žodžiai ar frazės – panašiu būdu Toliato pamoksluose išsiplečia į didesnes scenas, epizodus. Į biblinį klausimą „O kas gi mano artimas?“ (Lk 10, 29) atsakoma iliustratyviu pasakojimu apie tikruosius ir socialinio tinklo *Facebook* draugus¹¹⁸, o psalmės eilutė: „Žmogus – gelmė, o širdis jo – bedugnė“ (Ps 64, 7) savitai pratęsiama: „Jis kaip *guglas* – visko ten galima rasti“¹¹⁹ [kurs. – P.A.]. Kasdienės leksikos ryšys su sakraline kalba leidžia suprantamai, įtaigiai ir patikimai kalbėti apie tradiciją turinčius dalykus, tikėjimo turinius¹²⁰.

Katalikų šventųjų gyvenimų fragmentai, pamokomieji jų biografijų momentai Toliato pamoksluose paįvairinami mūsų tautos ir pasaulio didvyrių, šviesuolių, pavyzdžiais. Greta šventųjų Teresės Avilietės, Teresės Lizjetės, Maksimilijono Kolbės, Roko, motinos Teresės iš Kalkutos, Aurelijaus Augustino ir jo motinos Monikos bei kitų „lygiomis teisėmis“ stovi kun. Juozas Zdebskis, Balys Sruoga, Leonidas Donskis, Benediktas Vanagas, Artūras Bazys, Algimantas Aleksandravičius, Antoinas de Saint-Exupery, Winstonas Churchillis, Lewisas Carrollis ir kiti¹²¹. Sunku, o galbūt ir nėra būtina, juos visus čia išvardyti, tačiau aišku viena: pamokslų trilogijoje garsių Lietuvos ir pasaulio istorijos ar šiandienos asmenybių esti daugiau negu šventųjų. Turimos omenyje visos jų (tiek vienu, tiek kitų) pasirodymo formos tekste: nuveikti darbai, žymesni poelgiai, gyvenimo būdas, veikalų citatos ar parafrzės ir pan. Galima (nu)manyti, kad pasauliečiams, kuriems kalba (rašo) Toliatas, artimesni yra būtent pasaulietiški pavyzdžiai, o patsai pamokslininkas, būdamas jautrus auditorijai, parenka pamokslo medžiagą atsižvelgdamas į

---

¹¹⁶ Ibid., p. 7.

¹¹⁷ Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 187; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 19, 25, 99, 116, 117; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 112, 113.

¹¹⁸ Žr.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 152.

¹¹⁹ Žr.: Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 191.

¹²⁰ Daujotytė, *Kalba ir jos menas*, p. 7; plg.: Daujotytė, V. *Už brūkšnio*, Vilnius: Tyto alba, 2015, p. 65.

¹²¹ Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 30, 246, 315; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 29, 61, 196, 254; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 23, 102, 121.

klausytojų (skaitytojų) reakcijas bei poreikius. Daugiau apie pamokslo adresanto ir adresato(-ų) santykį kalbama 4-ame šio darbo skyriuje.

Nevengia Toliatas įterpti ir artimų, laike per daug nenutolusių įvykių, kultūros bei socialinio ar politinio lauko darinių. Didžiuosius istorijos įvykius pildo šių dienų sporto ir kultūros renginiai, nugirsti pasakojimai, kapeliono praktikos momentai, lyderystės konferencijos etc. Paliečiamos ir skaudžios esamojo laiko temos, problemos: pabėgėliai, emigracija, alkoholizmas, kariniai konfliktai. Pamoksluose kalbėdamas apie šiandienos realijas bei aktualijas Toliatas minimus dalykus įvardija konkrečiai, vartoja tikrinius vardus, pavadinimus: Matuko tragedija, Jaunimo linija, akcija „Jamam“, maisto pristatymo įmonė „Barbora“ ir kt.¹²² Galima sakyti, kad tai liudija pamokslininko drąsą, mat dauguma kitų šiandien viešai kalbančių asmenų vengia minėti konkretybes, prisidengdami korektiškumo, taktiškumo, diplomatiškumo ir panašiai įvardijamomis kaukėmis, po kuriomis tiek sakoma kalba, tiek patys kalbantieji galiausiai lieka beveidžiai, įklimpę bendrybėse ir abstraktybėse, tuščiamo kalbėjime¹²³. Vienur ar kitur įterptas, pavartotas tikrinis vardas sykiu liudija paties kalbėjimo tikrumą, patikimumą, autentiškumą, o minėtoji pamokslininko drąsa byloja apie prisiimtą kalbėtojo atsakomybę už savo kalbos poveikį¹²⁴.

Nuo amžių pradžios buvęs Dievas ir amžių tėkmėje išsikristalizavusi tikėjimo, Bažnyčios tradicija Toliato pamoksluose (su)dera su žmogaus gyvenamuoju pasauliu, esamuoju laiku bei šiojo dėmenimis. Medžiagos gausa bei jos įvairovė parodo Toliatą kaip aplinkai jautrią ir imlią asmenybę. Drauge tai ženklina ir pamokslininko žingeidumą, erudiciją, – šaltiniai turi būti skaitomi ir analizuojami tam, kad kas nors iš jų būtų pritaikyta, pavartota pamoksle.

Kartą taręs, kad „susitikimui su Dievu pailustruoti nereikia nė biblinio pavyzdžio“¹²⁵, Toliatas taip elgiasi ne kartą. Tačiau būtina suvokti, jog bet kuriuo atveju Šventasis Raštas yra pirminis šaltinis – tai aišku iš pačios aptariamiosios trilogijos formos: pamokslų tekstai eina po Šventojo Rašto žodžių. Tai *postilės – post illa verba* (lot.) – sakomos po anų, t.y. Biblijos žodžių. Toliato pamokslai, kaip sako R. Valatka, yra „prikaustanti improvizacija, išprausta į griežtus, bet gražius Bažnyčios kanonų rėmus – kurį sekmadienį apie ką sakyti“¹²⁶. Kaip ir katalikų šv. mišių

¹²² Žr., pvz.: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 67, 72, 132; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 13, 60, 102, 201, 281, 301.

¹²³ Plg.: Koženiauskienė, R. Apie iškalbos ydą – tuštumą (pagal Antaną Baranauską ir Kazimierą Jaunių), in: *Kalbos kultūra*, Nr. 81, 2008, p. 283, 288–289.

¹²⁴ Plg.: Koženiauskienė, *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, p. 17; taip pat žr.: Daujotytė, V. *Laisvojo mąstymo properšos*, Vilnius: Tyto alba, 2012, p. 46, 155.

¹²⁵ Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 282.

¹²⁶ Valatka, Pratarė: Pirmą buvo žodis, p. 10.

liturgijoje, taip ir kiekvienoje pamokslų trilogijos knygoje – kunigo žodis eina po Dievo žodžio, pamokslo tema, turinys kaskart yra įkvėpti ir nulemti konkrečių Šventojo Rašto vietų.

Krikščioniškoji etika, kitaip nei antikinė, įsako. Krikščioniškosios etikos diskurse esantis imperatyvumas ir dažnas kreipimasis antruoju asmeniu žymi ne tik iš judaizmo perimtą teokratinės bendruomenės įstatymą (moralės principus, primenančius juridinį kodeksą: nežudyk, nevok, nesvetimauk ir t.t.)¹²⁷; „Tu“ veikiau yra reikalingas *užkalbinimui* etine prasme ir ženklina adresato individualizavimo pastangą. Krikščionių oratorius bet kokio kalbėjimo nukreiptumą į „tu“ turėtų orientuoti visų pirma į save ir sau (*man* situacija). Tai gali tapti svarbia vidine motyvacija moraliai teisingai gyventi, mat interiorizuotas išorinis kalbėjimas virsta savirefleksija, sąžinės balsu. Toks arba bent panašus judesys matomas Augustino *Pokalbiuose su savimi (Soliloquia)*, *Išpažinimuose (Confessiones)*, taip pat, iš dalies – *Permąstymuose (Retractationes)*.

Žvelgiant į *Žmogaus ir Dievo metų* pamokslų trilogiją, galima stebėti, kaip pačiame tekste įvyksta perėjimas nuo kalbėjimo antruoju asmeniu prie kitų formų – pavyzdžiui, kalbėdamas apie Kryžiaus kelią Toliatas sako: „[O] ką tu darai, koks tavo apsisprendimas, koks pasirinkimas, kaip tu dalyvauji šioje eisenoje? Ar tik patogiai stebi? Tas deginantis žvilgsnis nesmerkia ir nepriekaištuoja, bet kursto viduje degantį krūmą. Tai gyvas klausimas. Dievas mumyse žadina gyvybę, bet per konkrečius žingsnius, žodžius, įvykius. Jis visai šalia mūsų, belieka tik tapti atidiems ir pamatyti Jo žvilgsnį“¹²⁸. Nedideliame, vos kelių sakinių fragmente, antrojo asmens formas pakeičia daugiskaitos pirmasis asmuo: *mumyse, mūsų, tapti atidiems*.

Visoje pamokslų trilogijoje dominuoja kalbėjimas iš „mes“ pozicijos. Kitos formos ar būdai yra itin reti. Viena vertus, tai galima laikyti įprasta, daugelyje viešųjų kalbų pasitaikančia, apibendrinamojo daugiskaitos pirmojo asmens vartoseną. Tačiau svarbu neišleisti iš akių, kad daugiskaitos pirmasis asmuo (*mes*) į kalbėjimą drauge su klausytojų (skaitytojų) auditorija įtraukia ir patį kalbėtoją. Tokiu būdu pamokslu kreipiamasi į kitus, daugiskaitinius, bet ir į save. Pradedama klausytis paties savęs¹²⁹. Sykiu ir klausti, klausinėti.

R. Valatka yra pastebėjęs, kad Toliatas dažnai užduoda klausimus – nepatogius, įtaigius – ir daro tai meistriškai¹³⁰. Pratarmės autorius mini pamokslams būdingas dažnas klausimų virtines,

¹²⁷ Baranova, J. *Etika: filosofija kaip praktika*, Vilnius: Tyto alba, 2002, p. 126.

¹²⁸ Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 102.

¹²⁹ Daujotytė, *Už brūkšnio*, p. 23.

¹³⁰ Valatka, *Pratarmė: Pirma buvo žodis*, p. 15.

lavinas, pateikia jų pavyzdį iš pamokslų, skirtų Šventosios šeimos šventei¹³¹. Panašus momentas buvo matomas ką tik aptariant asmens formų kaitą tekste; čionai galima pasitelkti dar kitą pavyzdį: „Kokią nuostatą Kristaus atžvilgiu savyje puoselėjame? Kokią šventovę jam statome? Ar Dievo bijome, ar mylime? Ar gilinamės į esmę ir atveriamės širdį, ar skęsdami smulkmenose tik probėgšmais maldomis atsiperkame?“¹³². Šie klausimai svarbūs, nes jais Toliatas išplečia, iliustruoja, pildo Kristaus klausimą: „O jūs kuo mane laikote?“ (Lk 9, 20), į kurį, pasak pamokslininko, „turėtume atsakyti pirmiausia patys sau“¹³³. Ryškus kalbėjimo (šiuo atveju, Šventojo Rašto) „savinimosi“ imperatyvas: būtinybė diskursą orientuoti, nukreipti į save, sau. Tai yra ir paties pamokslininko būtinybė: *turėtume*. Klausytojų ir skaitytojų auditorijai užduodami klausimai kartu užduodami ir sau. Klausimai nėra vien „tuščia“ retorinė figūra. Galbūt todėl retoriniai klausimai ir lieka neatsakyti, nes atsakoma būtent *sau*.

Panašus minties, sakymo judesys esti ir Augustino pamoksluose. Hipono vyskupas šitaip kalba apie Dievo žodžio personalizavimą, pritaikymą sau, orientavimą į save: „[G]anytojas su baime klausosi ne tik to, kas sakoma ganytojams, bet ir to, kas sakoma avims“¹³⁴. Įmanu parafrazuoti, omenyje išlaikant aptartuosius momentus: pamokslininkas ne tik kalba klausytojams, bet ir pats klausosi to, ką kalba. „Jums esu vyskupas, su jumis esu krikščionis“, – kitame pamoksle sako Augustinas¹³⁵. Pamokslininkas yra tikėjimo vadovas, bet ir bendrakeleivis. Iš čia (arba – dėl to) ir daugiskaitos pirmojo asmens forma, kalbėjimo būdas iš „mes“ pozicijos.

Augustino etika yra voliuntaristinė: žmogaus dorovė glūdi valioje, siekiančioje absoliutaus gėrio, o blogis kyla iš nusigręžusios nuo Dievo (visokio gėrio šaltinio) valios¹³⁶. Tad ir krikščionių oratorius, naudodamasis Dievo duotuoju amžinu moralės įstatymu, turėtų savo valią, o per ją ir visą savo gyvenimą, kreipti į Dievą. Augustino raštų korpuse labai stiprus ontologinis pagrindas, kuris yra patsai Dievas. Todėl ir būtis yra ne neutrali ar anonimiška, bet visuomet gera; būtis prisistato (atsiskleidžia, rodosi, reprezentuojasi) kaip tai, kas gėra; būtis reiškia gėrį. Gėrio kaip

---

¹³¹ Ibid.

¹³² Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 179.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Aurelijus Augustinas, *Pamokslai: Jis yra Viešpats, mūsų Dievas, mes esame jo ganyklos tauta* (Sermo 47, 1. 2. 3. 6, De ovibus), in: *Valandų liturgija*, t. III, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2015, p. 381.

¹³⁵ Aurelijus Augustinas, *Pamokslai: Jums esu vyskupas, su jumis esu krikščionis* (Sermo 340, 1), in: *Valandų liturgija*, t. IV, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2016, p. 1291.

¹³⁶ Jakavonytė, L. Augustinas, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, el. versija, prieiga internetu: <https://www.vle.lt/Straipsnis/Augustinas-66835> (žiūrėta: 2020–04–30).

duoties situacijoje žmogaus laisva valia veikia priimdama arba atmesdama būties-gėrio dovaną. Blogis tuo tarpu pasirodo kaip geros valios trūkumas. Konkretūs *geros* valios skatinimo bei stiprinimo „metodai“ ar „įrankiai“, Augustino pasiūlyti krikščionių oratoriui, yra pažinimas ir malda. Pažinimui skirtos trys pirmosios *De doctrina christiana* knygos, iš kurių matyti, kad pirminis ir svarbiausias pažinimo šaltinis yra Dievo žodis – Šventasis Raštas¹³⁷. Maldą galima suvokti kaip atsivėrimą būčiai, Dievui: dar prieš kalbėdamas kitiems, oratorius turįs *priimti* tai, ką jam įteigia Dievas (supratimą, taiklius žodžius etc.)¹³⁸. Visa tai išsiplečia ir universalizuojasi, t.y. apima ne tik ruošimąsi kalbėti ar sakymo situaciją, bet įtraukia ir kalbėtojo gyvenimą – juk, pasak Augustino, „[Dievo] rankoje ir mes, ir mūsų kalbos“¹³⁹.

Nukreiptumas Dievop ryškiausias Toliato pamokslų pabaigose, kalbėjimo užsklandose. Čia dažniausiai regimi ir maldos momentai. Kvietimas, paskatinimas melstis viena ar kita intencija gali būti nulemtas pamokslo žanro kanonų¹⁴⁰. Tačiau ne visi aptariamose trilogijos pamokslai užbaigiami palinkimu maldai¹⁴¹, todėl galima teigti, kad maldos gija į kalbėjimo audinį pakliūva ne dėl homiletinių reikalavimų, o iš pamokslininko vidujybės matmens. Nenuoseklumas ženklina tam tikrą „natūralumą“, t.y. maldos motyvas įterpiamas ne todėl, kad reikia, bet iš širdies, dvasios, minčių patraukimo Dievop. Iki šios akimirkos – tai priartėjant, tai tolstant – einama per visą pamokslą. Ir dažniausiai tai (į)vyksta, išsiskleidžia įvairiausiomis kalbinėmis formomis: *melkime Dievą, maldaukime, tiesiog pasimelkime, prašykime Dievo, pasikliaukime Dievu, tikėkime Dievo galybe, dėkokime Dievui, tepadeda mums Dievas, tegu Jis stiprina* ir kt.¹⁴² Raiškos skalė plati – nuo hortatyvų, optatyvų iki tiesioginės atviros maldos, oracijos. Netgi tuomet, kai nėra maldos elemento, pamokslas užbaigiamas į Dievą kryptančiu ir kreipiančiu palinkėjimu: „Tad linkiu visiems, kad Dievas padėtų [...]“¹⁴³.

---

¹³⁷ Žr.: Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 163; plg.: Alekna, Veikalo parašymo aplinkybės ir supratimo strategijos, p. 26–27.

¹³⁸ Plg.: Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 45, 50, 79, 121, 208 etc.

¹³⁹ Ibid., p. 208.

¹⁴⁰ Plg.: Vaičiūnas, V. S. *Pamokslų rengimas ir retorika: monografija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007, p. 47–48, 92–95.

¹⁴¹ Pamokslų užsklandų be maldos elemento pavyzdžiai, žr.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 65, 72, 181; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 31, 112; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 34, 122.

¹⁴² Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 17, 52, 78, 32, 119; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 63; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 29, 69, 114, 148.

¹⁴³ Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 25.

Augustiniškame diskurse dažnai sutinkama tiesa. „Personifikuota“ Tiesa, rašoma didžiąja raide, reiškia Dievą – Kristų. Tuo tarpu tiesa, rašoma mažąja raide, yra „konceptualesnė“. Supratimo dėlei, visų pirma, galima pasitelkti atitikimo momentą (*adaequatio*): tiesa kaip teiginio teisingumas (plg. Aristotelis: atitinkantis tikrovę/realybę mąstymas; teiginiai, atitinkantys dalykų padėtį). Retorikos kontekste tai gali būti iliustruojama minties (lot. *res*) ir žodžio (lot. *verbum*) skilimu. Labai plačiai suprantamą šį procesą lietuviškai galima nusakyti ne tik kaip turinio ir formos skilimą, bet ir tokiomis frazeologinėmis antitezinėmis formulėmis: *viena galvoj, kita – ant liežuvio*; *viena mąsto, kita sako*; *viena sako, kita daro* ir pan.¹⁴⁴. *Res* ir *verbum* skilimas retorikai sukėlė negražinamų nuostolių, mat iškalbos meną paverčia garžbylyste, galinčia įteigti ir neteisingų ar melagingų dalykų¹⁴⁵. Skelbiantis T(/t)iesą krikščionių oratorius privalo pats ją vykdyti ir gyventi toje tiesoje, nes, priešingu atveju, besiklausantieji gali pamanyti jį skelbiant neteisingus dalykus ir drauge su pačiu skelbėju niekinti jiems skelbiamą Dievo žodį¹⁴⁶. Kitaip sakant – kad kalbėtojo žodžiai būtų (laikomi) tiesa, jo gyvenimo būdas turi *atitikti* sakomą tiesą.

Nors pamokslas yra daugiausia kalbėjimas apie religijos, tikėjimo, dvasios tiesas, čionai neverta imtis kalbėtojo sielos analizės, mat paprasčiausiai nėra mato ar tinkamų įrankių vertinti, kaip dvasiniai turiniai, išsakyti pamoksle žodžiu, atitinka kalbėtojo vidujybę. Nepamatuotina, *kaip tiksliai* kitas asmuo tiki, *kiek tiksliai* jis yra dvasingas ar religingas. Taigi, saugantis nenuklysti į pseudomokslų sritį ar perdėm abstrakčius samprotavimus, pravartu žvelgti į tuos pamokslų momentus, iš kurių įmanu vienaip ar kitaip vertinti, ar (ir – kaip) kalbėtojo asmenybė atitinka sakomą tiesą.

Augustinas, atskleidamas krikščionybės turinius, skelbdamas tikėjimo tiesas, čia pat kalbėjo ir kaip reikėtų, kaip būtų galima tas tiesas įgyvendinti¹⁴⁷. Toliato pamoksluose regimas panašus judesys: homiletiniais tekstais dvasininkas skelbia tiesas, kuriomis žmogus turi vadovautis ne tik vidiniame, dvasiniame, bet ir išoriniame, socialiniame gyvenime¹⁴⁸. Kasdienio gyvenimo plotmės, socialinių patarimų, nuorodų, imperatyvų kiekvienoje Toliato knygoje tiek daug, kad visą trilogiją būtų galima vadinti ne *Žmogaus ir Dievo metai*, bet „Žmogaus ir žmogaus metai“, žmogaus *su* žmogumi. Tai nėra nemotyvuota, – pamokslininkas sako: „Mes esame iš kūno ir

¹⁴⁴ Koženiauskienė, *Retorika: iškalbos stilistika*, p. 29.

¹⁴⁵ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 159–160.

¹⁴⁶ Žr.: Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 205–206.

¹⁴⁷ Dzenuškaitė, Šv. Augustino pedagogikos ypatumai ir jų aktualumas bei svarba krikščioniškumui ugdyti, p. 806.

¹⁴⁸ Peleckienė, A. Vertybių kalbinė raiška pamoksluose, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, T. 19, Kn. 1, 2005, p. 446.

kraujo bent jau dabar, neaišku, kaip bus paskui, nieko nežinome, bet kol esame čia, mūsų dvasia reiškiasi per kūną ir mūsų darbus. Turime įkūnyti ją darbais [...]“¹⁴⁹. Būtent apie vieną iš *darbais įkūnytos dvasios* pavyzdžių galima kalbėti toliau.

Ne kartą Toliatas yra viešai prisipažinęs, kad pasiūlymas dirbti Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčioje jam buvęs nemenkas iššūkis, sukėlęs daugybę dvejonių, abejonių, svarstymų šio darbo paskyrimo atsisakyti; tai įjėgę netgi į keleto pamokslų turinį¹⁵⁰. Galima sakyti, tai suprantama: šventovė, sovietmečiu paversta daržovių sandėliu – suniokota, apleista; joje darbuotis reikia didžiulių žmogiškųjų, finansinių, fizinių ir psichologinių išteklių. Kalbėjęs žodžiu apie pasitikėjimą Dievu gyvenimo sunkumuose, apie būtinybę priimti išbandymus ir tvirtai stoti iššūkių akivaizdon, į akistatą su jais¹⁵¹, pamokslininkas visa tai atskleidė, realizavo savuoju pavyzdžiu, sutikęs imtis darbo Ramintojos bažnyčioje. Dar daugiau: kitiems dalijęs „šventos ištvermės“ patarimus – išlikti kantriems, nepalūžti, nepritrūkti vidinio polėkio ir jėgų¹⁵² – patsai pasinaudojo jais ir tęsia pradėtą darbą. Ramintojos bažnyčioje šiandien klesti ir Dievo žodis, ir kultūra: neapsiribojama liturgija, vykdomi švietimo, ugdymo projektai, organizuojamos viešos paskaitos, atviros diskusijos, konferencijos, transliuojamos televizijos ir radijo laidos, rengiami teatriniai pasirodymai, eksponuojami tapybos, fotografijos darbai etc.¹⁵³ Čionai įvardyta buvusių ir būsimų šios erdvės įvykių gausa regimai patvirtina, jog Toliato gyvenimas – poelgiai, veiksmai, darbai – atitinka pamoksluose žodžiu skelbiamą tiesą.

Tiesa – tam, kad ji būtų tiesa – privalo tapti kalbėtojo egzistenciniu apsisprendimu. Kitaip tariant, tiesa (kad būtų tiesa) privalo būti pamilta ir mylima. Tik mylimi dalykai teisingi ir tik teisingi yra mylimi. Tai „erotinė“ tiesos samprata, pobūdis, kuomet predikatais tampa *myliu* ir *nekenčiu* dėmenys¹⁵⁴. Meilės jėga paveikia valią, todėl ir pastaroji gali būti vertinama iš meilės perspektyvos. Kiek žmogaus valia priešinasi tiesai, tiek ji yra be meilės. Bloga valia, kaip

---

¹⁴⁹ Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 232.

¹⁵⁰ Žr., pvz.: Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 129, 202, 215.

¹⁵¹ Žr., pvz.: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 51; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 79, 105.

¹⁵² Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 30, 95; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 30, 157, 283; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 29.

¹⁵³ Plačiau žr.: www.ramintoja.lt; taip pat: <https://www.15min.lt/tema/svc-mergeles-marijos-ramintojos-baznycia-20467> (žiūrėta 2020–03–20).

¹⁵⁴ Plg.: Marion, J.-L. *In the Self's Place: The Approach of Saint Augustine*, translated by J. L. Kosky, Stanford, California: Stanford University Press, 2012, p. 101–190 (i.e. ženklinamoji mintis ir keletas kitų, su ja susijusių, paremta apibendrinta nurodytos knygos skyrių *Truth, or the Saturated Phenomenon* ir *Weakness of Will, or Power of Love* percepcija).

nusigręžimas nuo Dievo, gali būti interpretuojama kaip neapykanta ir tuo pat metu kaip nutolimas nuo tiesos. Geros valios atveju susiduriama su savotišku paradoksu: kad pamiltų ir mylėtų, žmogiškoji valia turi demonstruoti ne tvirtumą, bet priešingai – ji privalo *nusilpti*. Tik nuleidusi savo ginklus, valia *pasiduoda* meilei; taip randasi atsidavimas Dievui, atvirumas Malonei ir josios veikimui, drauge tiesa tampa tiesa.

Toliatas XXV eilinio sekmadienio pamoksle kalba apie žmogaus susidūrimo su problemomis situaciją¹⁵⁵. „Sakoma, jei Dievas nori įteikti dovaną, tai įvynioja ją į problemą“¹⁵⁶, – teigia pamokslininkas. Netrukus tai patvirtina remdamasis asmenine patirtimi: „Reikšmingiausi mano gyvenimo dalykai įvykdavo po to, kai susidurdavau su problemomis, kurios įsprausdavo į kampą“¹⁵⁷. Pamoksle minimus *pyktelėjimą, širdijimąsi* galima nusakyti kaip maištaujančios, prieštaraujančios valios predikatus ar atributus¹⁵⁸. Raginimas *nurimusiems* ieškoti išeities ir sprendimo būdų gali reikšti *nusilpusią* valią¹⁵⁹. Valios nusilpimas nereiškia abejingumo, apatijos ar ryžto stokos; valia nusilpsta tikslingai, – iš čia kyla tolimesni josios veiksmi: pasidavimas meilei, atsidavimas Dievui, atvirumas Malonei ir josios veikimui. Iš čia ir ramybė. Parafrazuojant pamokslo fragmento mintį, valios nusilpimas yra kaina, būtina sumokėti, norint pasiekti įvairių tikslų „finišus“ su Dievu, Jo išgirstiems, išklaustiems ir laiminamiems¹⁶⁰. „Gal ir atrodo skausminga taip lyginti, tačiau, net jei kuri akimirka nėra tokia sėkminga, kaip norėtume, jeigu ji pilna amžinybės ir Dievo, ji vertingesnė už suplanuotą, bet tuščią“¹⁶¹.

Visos meilės formos ir (ap)raiškos (*amor, caritas, dilectio*) nurodo į *aktyvią* asmens veiklą, ženklina polinkį, judėjimą, siekimą¹⁶². Tad tiesą pamilęs krikščionių oratorius ne tik žino, ką daryti, bet ir *daro* tai, ką jau žino esant darytina¹⁶³. Per meilę kalbėtojo žodžiu skelbiamas krikščioniškas mokslas (su)tampa (su) jo gyvenimu toje pat meilėje.

---

¹⁵⁵ Žr.: Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 256–258.

¹⁵⁶ Ibid., p. 256.

¹⁵⁷ Ibid., p. 257.

¹⁵⁸ Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 257.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid., p. 258.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Baranova, *Etika: filosofija kaip praktika*, p. 131–132.

¹⁶³ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 177.

Krikščionio gyvenimo *primus motor* – meilė¹⁶⁴ – Toliato pamoksluose linksniuojama išties dažnai ir įvairiai. Supratęs, kad viso Šventojo Rašto, o sykiu ir pamokslo, pilnatvė bei tikslas yra *mylėti*¹⁶⁵, dvasininkas meilės moko kone visais įmanomais būdais: patarimais, paliepimais, nurodymais, per iliustratyvius pavyzdžius ar netgi negatyviu keliu¹⁶⁶. Formų ir raiškos būdų amplitudė plati; ją „vainikuoja“ visos trilogijos baigiamasis žodis, kur Toliatas trečiąją pamokslų knygą priskiria, savitai dedikuoja, meilei¹⁶⁷.

Kadangi, pagal krikščioniškąją etiką, meilė yra pagrindinė siekiamybė ir tikslas, moralinė problema yra ne tai, *ar* žmogus privalo mylėti, bet tik klausimas, *ka* jis turi mylėti¹⁶⁸. Augustinas, galima sakyti, meilės objektą (*ka* mylėti) universalizuoja suteikdamas tam (kaip ir kitiems dalykams) vienintelį – tikslo – kriterijų, t.y. kryptį Dievo link: „Meile vadinu sielos judesį džiaugtis Dievu *dėl* jo paties ir savimi bei artimu *dėl* Dievo“¹⁶⁹ [kurs. – P.A.]. Meilės objekto pasirinkimas „pagal kryptį Dievop“ tarytum sergsti kalbėtoją nuo nedoro gyvenimo būdo, nes: (a) jis mylės Dievą ir trokš geraiis darbais jam patikti¹⁷⁰; (b) jis mylės save patį ir stengsis, kad jo siela nepražūtų¹⁷¹; (c) jis mylės tuos, kuriems kalba, ir stengsis nė vieno nesuklaidinti (nes, kaip buvo minėta anksčiau, net ir teisingas kalbėjimas gali būti palaikytas klaidingu, jeigu kalbėtojo sakomų žodžių neparems jo poelgiai bei gyvenimo būdas)¹⁷².

Kad universalizuotas meilės objektas netaptų abstraktybe, kur viskas reiškia nieką, Augustinas krikščionių oratoriui palieka labai konkretų patarimą: „Visus žmones reikia mylėti vienodai, bet kadangi negali visiems pagelbėti, pirmiausia dera pasirūpinti tais, kurie tarsi savotiško burto dėka yra artimiau su tavimi susiję dėl laiko, vietos ar reikalų aplinkybių“¹⁷³. Toliatas ne kartą išsako meilės žodžius savo bendruomenei, – kaip taria jis pats: „Šv. Ignoto bendruomenei, tampančiai Švč. Ramintojos bendruomene“¹⁷⁴. Citata yra iš padėkos žodžio

---

¹⁶⁴ Sodeika, T. Apie Søreną Kierkegaardą, jo baimę ir drebėjimą, in: Kierkegaard, S. *Baimė ir drebėjimas*, vert. J. Adomėnienė, Vilnius: Aidai, 1995, p. 51.

¹⁶⁵ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 73, 75.

¹⁶⁶ Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 172; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 11, 67, 286.

¹⁶⁷ Žr.: Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 313–315.

¹⁶⁸ Žr.: Aurelijus Augustinas, *Pamokslai: Giedokime Viešpačiui naują giesmę* (Sermo 34, 1–3. 5–6), in: *Valandų liturgija*, t. II, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2013, p. 621. Plg.: Baranova, *Etika: filosofija kaip praktika*, p. 133.

¹⁶⁹ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 130.

¹⁷⁰ Plg.: *Ibid.*, p. 59.

¹⁷¹ Plg.: *Ibid.*, p. 204.

¹⁷² Plg.: *Ibid.*, p. 73, 206, 208.

¹⁷³ *Ibid.*, p. 66.

¹⁷⁴ Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 316; taip pat žr., pvz.: p. 142, 257.

trečiosios knygos pabaigoje – būtent čia, t.y. kiekvienos knygos padėkose, aiškiausiai matomas minėtasis *veiklios* meilės momentas: greta atsiduria mylima bendruomenė ir visų jos narių meilės veiksmai – tiek vidiniai (kantrybė, dėmesys, palaikymas, dvasinė parama), tiek išoriniai (pamokslų garso įrašai, tekstai, knygų leidyba ir sklaida)¹⁷⁵.

Skyrių apibendrinti galima pastebinti Augustinui būdingą palinkimą prie žmogiškųjų situacijų konkretybės, prie egzistencijos apskritai¹⁷⁶. Galbūt egzistencinio matmens (iš)ryškinimas kilęs iš Biblijos tradicijos: žmogiškąją egzistenciją nulėmė pirmųjų žmonių nuodėmė; be nuopuolio būtų visai kitoks būvis – rojus situacija. Tad augustiniškosios filosofijos atveju viskas – ir gėris, ir blogis kaip veiksmai bei etiniai pasirinkimai – vyksta čia, egzistencijoje. Net ir Dievo malonė neišsiveda žmogaus kažkur anapus, bet gydo nuodėmės sužeistą čia, šiapusybėje. Minimas „augustiniškas egzistencializmas“ veikale *De doctrina christiana* manifestuojasi konkrečia forma, t.y. Augustinas palinksta prie (būsimo) oratoriaus ir krikščionybės turinius dėsto priartindamas juos prie sakymo situacijos, pradedant pasiruošimu kalbėti ir baigiant padėka Dievui už sėkmingą kalbėjimą.

Krikščioniškosios etikos elementai, sujungti su pamokslavimo situacija, atskleidė Toliatą kaip aplinkai jautrią ir imlią asmenybę. „Pasaulietinės“ medžiagos gausa bei jos įvairovė pamoksluose taip pat ženklina kalbėtojo žingeidumą, erudiciją. Kalbėjimo būdas iš „mes“ pozicijos – ne tik retorinis apibendrinimo, bet ir kalbos orientavimo į save, sau gestas: pamokslu kreipiamasi į kitus, daugiskaitinius, bet ir į save. Pamokslininkas atsiskleidžia ne tik kaip tikėjimo vadovas, bet ir bendrakeleivis. Toliatas – kalbantis, bet ir besiklausantis paties savęs asmuo; sykiu ir klausiantis, klausinėjantis. Dvasia, širdimi ir maldomis kryptas į Dievą, o iš pasitikėjimo Juo drįstas priimti net ir didžiausius gyvenimo, likimo iššūkius. Ne tik daug ir dažnai kalbantis apie meilę, bet ir mylintis arčiausiai esančiuosius – savo bendruomenę, su kuria toje pat meilėje atlieka daugybę darbų – matomų, apčiuopiamų, todėl galimų vertinti bei pamatuoti.

Nors krikščioniškosios etikos dėmenys šiame skyriuje buvo priartinti prie retorikos konteksto ir konkrečiai taikyti pamokslininkui (oratoriui, kalbančiajam), tačiau aiškiai matyti, kad sykiu tai yra ir bendrieji, kiekvienam tikinčiajam (ar, anot Augustino, skiekiančiam įtikėti) skirtini

---

¹⁷⁵ Žr.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 349; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 301; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 315.

¹⁷⁶ Plg.: Plečkaitis, R. Aurelijaus Augustino antropologijos novatoriškumas, in: Alekna, D. (sud.) *Šv. Augustinas: Tradicijos, kontekstai, interpretacijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 159.

kriterijai, nuorodos, normos momentai, taip pat ir tradicija. Įvesta į retorikos lauką krikščioniškoji etika nepatiria jokių nuostolių; savitas jos pavertimas „profesine“ (pamokslininkystės, viešo kalbėjimo etika) neženklina kokios nors redukcijos ar niveliacijos, bet priešingai – krikščioniškosios etikos reikalavimai, (pri)taikyti kalbėtojo asmeniui, įgyja ypatingos svarbos, ryškėja ir intensyvėja.

3. Diskursas: pamokslas kaip kalba, kalbėjimas

Pamokslavimo situaciją suvokiant ir analizuojant kaip santykį tarp josios narių, svarbūs tampa ne tik kalbantysis ir jo besiklausantieji, bet ir patsai kalbėjimas. Pamokslas kaip toks (jo turiniai, formos, raiškos būdai etc.) yra santykio *trečiasis* – tai, kas pirmesnius du narius jungia¹⁷⁷. Jungia, bet ir įtarpina, esti pozicijoje *tarpa* pamokslininko ir tikinčiųjų auditorijos. Todėl ir šiame darbe pačių pamokslų (kaip daugiau ar mažiau autonomiškų objektų) analizė atsiduria tarp kalbėtojo figūros ir auditorijos aptarimų. Poskyriuose žvelgiama į tai, kaip, kas ir apie ką pamoksluose kalbama. Čia rūpi visa, kas tik kalbant iškyla, kas tik pačiame pamoksle ryškiau pasirodo.

3.1. Pasakyta – parašyta

Svarstymų apie balsu ištariamą ir rašmenimis (tekste) perteikiamą žodį apstu. Pasakyto ir parašyto žodžio skirtybės jau tapusios bendrybe, nebepasigendančia autoriaus¹⁷⁸. Akivaizdu, kad parašytas žodis nereiškia vien kontakto pasikeitimo, kai žmogaus balsą, veidą ir gestą pakeičia medžiaginiai ženklai, nesusiję su paties kalbančiojo kūnu. Raštiškas užfiksavimas ne tik apsaugo žmogaus diskursą nuo išnykimo, bet smarkiai paveikia ir jo komunikacinę funkciją¹⁷⁹. Rašto kalba yra kitas kalbos būvis, tos pačios kalbės kitos galimybės ir negalimybės. Raštas gramatiką daro akivaizdžią¹⁸⁰. Nors fonetinis raštas atskiria ir išplečia vizualią žodžių galią, jis yra gan primityvus ir lėtas. Rašytinis žodis per seką išdėsto tai, ką sakytinis žodis perteikia greitai ir implicitiškai¹⁸¹. Ties šiomis bendriausiomis skirtybėmis galima ir sustoti, nes pasakyto ir parašyto žodžio skirtis pati savaime nėra šio darbo problema. Kodėl? Atsakymų gali būti keletas.

Pirmapradiškai suvokiama retorika apima abi – sakytinę ir rašytinę – formas¹⁸². Pirminis retorikos objektas ir šaltinis yra *žodis*. Žodžiai, kaip žinia, jungiasi į frazes, sakinius ar didesnes

---

¹⁷⁷ Daujotytė, *Literatūros fenomenologija*, p. 15.

¹⁷⁸ Vis dėlto autorinė pirmenybė teiktina Platonui, žr.: Platonas, *Faidras*, vert. N. Kardelis, Vilnius: Aidai, 1996, p. 87–91 (274b–276d); plg.: Daujotytė, *Kalba ir jos menas*, p. 328.

¹⁷⁹ Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, p. 40.

¹⁸⁰ Daujotytė, *Kalba ir jos menas*, p. 161.

¹⁸¹ McLuhan, M. *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai*, vert. D. Valentinavičienė, Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 90.

¹⁸² Corbett, Connors, *Classical Rhetoric for the Modern Student*, p. 25.

diskurso atkarpas, turinčias prasmę. Kiekvienas kalbėjimas yra (arba tampa) prasmingas dėl įvairių santykių tarp žodžių – sintagminių ir paradigminių, gramatinių, sintaksinių, naratyvo, loginių etc. Retorikoje žodžio(-ių) „tinklas“ užgriebia sakytinę ir rašytinę formas, užgriebdamas sujungia¹⁸³. Žinoma, ne be išlygų. Pavyzdžiui, nors užrašyti žodžiai ir turi pretenzijų į intonaciją (tekste žymimą skrybės ženklais), tačiau juose nebus akustikos, artikuliacijos, balso tembro ir kalbėtojo laikysenos dėmenų, nuo kurių neatsiejamas ištartas, pasakytas žodis. Vis dėlto, bet kuriuo atveju, žodis ar žodžių junginys išlaiko savo tapatybę, kurią galima pavadinti jo turiniu – „tai, kas pasakyta, užrašyta“¹⁸⁴. Diskurso pokytis iš pasakyto į užrašytą, arba atvirkščiai, nelemia esminių turinio reikšmės, prasmės transformacijų. Ko gero, todėl kai kurie retorikos specialistai į vieną ir tą patį tyrinėjimą kaip lygiaverčius šaltinius įtraukia ir sakinį, ir rašytinį kalbėjimą¹⁸⁵.

Taip pat jau pirmųjų amžių krikščionybėje matyti lygiagrečiai einantis Evangelijos skelbimas žodžiu ir raštu. „Katechizavimo raštu“ pradininku pelnytai laikomas apaštalas Paulius; apie tai liudija išlikęs jo laišku korpusas, tapęs reikšminga ir chronologiškai ankstyviausia Naujojo Testamento dalimi. Vėlesnė Bažnyčios tradicija Dievo žodžio skelbimą susiejo su sakymu balsu: pamokslininkas tiesiogiai kreipiasi į klausytojus gyvu žodžiu¹⁸⁶. Tačiau Augustinas, nors ir mini abi formas, nė vienai iš jų aiškesnės pirmenybės neteikia. Kaip ir kitiems oratoriams bei retoriams, jam labiau rūpi patsai žodis bei žodžiai, – nesvarbu, kurią juslę – akių ar ausų – pasiekiantys¹⁸⁷. Apibendrintai galima tarti, kad binarinės opozicijos (rašymas-skaitymas ir kalbėjimas-klausymas) Augustino raštuose yra siekiančios viena kitos; jas vienija supratimo, susipratimo problema¹⁸⁸.

Skirtis tarp balsu ištarto ir tekste parašyto žodžio įgauna didesnės reikšmės tuomet, kai užrašytas žodis tampa ne paprastu ankstesnio sakinio diskurso užfiksavimu, kalbėjimo užrašymu, o tiesiogiai – be pereinamojo kalbos etapo – rašte įkūnyta žmogaus mintimi¹⁸⁹. Toliato pamokslų trilogijos atveju situacija, galima sakyti, yra priešinga: pamokslininko žodis, per šv.

---

¹⁸³ Wardy, R. The Philosophy of Rhetoric and the Rhetoric of Philosophy, in: Gunderson, E. (ed.) *The Cambridge Companion to Ancient Rhetoric*, Cambridge University Press, 2009, p. 44.

¹⁸⁴ Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, p. 21.

¹⁸⁵ Žr., pvz.: Koženiauskienė, *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, p. 13.

¹⁸⁶ Račiūnaitė, T., Sverdiolas, A. Atvaizdų pragmatika, in: Račiūnaitė, T. (sud.) *Gyvas žodis, gyvas vaizdas: Fabijono Birkowskio pamokslas apie šventuosius atvaizdus. Pamokslų faksimilė, vertimas ir studija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 143; plg.: Sverdiolas, Pamokslai apie paveikslus, p. 64.

¹⁸⁷ Žr., pvz.: Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 54, 58, 77–79; Augustinas, *Dialogai: Apie mokytoją*, p. 89.

¹⁸⁸ Žr., pvz.: Augustinas, *Dialogai: Apie mokytoją*, p. 92–93, 98–100; plg.: Gentili, D. Įvadas, vert. M. Adomėnas, in: Augustinas, *Dialogai: Apie mokytoją*, p. 21–22; taip pat žr.: Daujotytė, *Literatūros fenomenologija*, p. 53.

¹⁸⁹ Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, p. 40.

mišias ištartas, įrašytas į diktofoną ir iššifruotas, paverstas tekstu¹⁹⁰. Nors pamokslai ir parašyti iš to, kas kalbėta, be jokios abejonės, suguldami į knygas, ištarti žodžiai buvo redaguojami, lingvistiškai, literatūriškai sustandartinami¹⁹¹. Tačiau net ir tekste galima regėti kalbėjimo ritmo, intonacijos momentus: balsas juntamas, jis pasigirsta tarytum iš anapus, iš užtekstinės (tiksliau – ikitekstinės, įkalbintos balsu) tikrovės. Tuo, iš dalies, galima grįsti pamokslų trilogijos populiarumą – teksto įtaiga esti didesnė, kai parašytas žodis yra papildytas, pripildytas balso¹⁹².

Vis dėlto pati pamokslavimo situacija yra labai arti parašyto žodžio padėties. Sakininis diskursas dažnai yra siejamas su dialogo situacija, t.y. jis daugeliu atveju yra skirtas kitam – tam, kuris nulemtas sakymo situacijos aplinkybių (kalbėjimo laiko, vietos, progos etc.)¹⁹³. Pirmine ir plačiausia prasme suvokiamame dialoge jo nariai (partneriai, pašnekovai) kiekvienas turi galimybę iškart reaguoti į sakomus žodžius: paklausti, ką nors pa(si)tikslinti, komentuoti ar kritikuoti. Katalikų Bažnyčios liturgijoje pamokslas (homilijos) metu dvasininkas kalba vienas; susirinkusių tikinčiųjų auditorijos reakcijoms, pastebėjimams nepalikta vietos. Kitaip tariant, pamokslininkas kalba tylinčiai auditorijai. Panašiai esti ir rašytinio diskurso atveju: skaitomas tekstas neleidžia išsyk klausti, klausinėti autoriaus¹⁹⁴. Žvelgiant iš tokios perspektyvos, kalbėtojas (pamokslininkas, teksto autorius) privalo dėti papildomas pastangas, kad būtų kuo geriau, universaliau suprstas¹⁹⁵. Antraip diametraliai gali išsiskirti tai, ką norėjo (nori) pasakyti kalbėtojas, ir tai, ką reiškia jo pasakytas ar užrašytas kalbėjimas. Bet kuriuo atveju, didesnis ar mažesnis išsiskyrimas neišvengiamas, – minima perkeistoji (ar netgi suardyta) dialogo situacija suteikia savotiškos autonomijos pačiam kalbėjimui. Tiek sakomas, tiek ir užrašytas pamokslas įgyja tam tikro savarankiškumo: svarbios tampa paties kalbėjimo reikšmės ir prasmės¹⁹⁶.

Taigi, galima tarti, jog rašymo-skaitymo santykis tėra vien kalbėjimo-klausymo santykio atvejis. Šio darbo šaltinio pobūdis – pasakytų pamokslų transformacija į užrašytuosius – tai savitai, bet gana aiškiai patvirtina. Dvinarė opozicija „pasakyta–parašyta“ neturi didelės reikšmės ar įtakos pamokslų minties ir raiškos ypatumų analizėje, kai orientuojamasi į žodį, į žinią kaip kalbinį

---

¹⁹⁰ Plg.: Valatka, Pratarė: Pirma buvo žodis, p. 349.

¹⁹¹ Daujotytė, *Sauganti sąmonė*, p. 30.

¹⁹² Daujotytė, V. *Laisvojo mąstymo properšos*, Vilnius: Tyto alba, 2012, p. 17.

¹⁹³ Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, p. 43.

¹⁹⁴ *Ibid.*, p. 42.

¹⁹⁵ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 175–176.

¹⁹⁶ Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, p. 41.

pranešimą, į įvairialypius žodžių tarpusavio santykius, jungimo(si) būdus ir formas kalbėjime¹⁹⁷. Tik svarbu mintyje išlaikyti, kad čia tyrinėjami jau į knygas sugulę pamokslai, todėl analizėje vadovaujamosi rašto žodžio – teksto – interpretacijos, aiškinimo(si) metodais.

3.2. Raiškos formos ir būdai

Sakoma, kad krikščionybė yra labiau skolinga ir turėtų būti labiau dėkinga retorikai, negu teologinėms ar filosofinėms refleksijoms¹⁹⁸. Jėzus Kristus, pats būdamas Dievo Žodis, žodžiais skelbė Gerąją Naujieną. Evangeliniuose Biblijos pasakojimuose Jėzus vaizduojamas skirtingose kalbėjimo situacijose: vad. Kalno pamokslas (Mt 5, 1 – 7, 29), „misionieriškas“ prisiartinusios Dievo karalystės skelbimas (Lk 8, 1), kalbėjimas po Rašto žodžių sinagogoje (Lk 4, 14–30). Taip pat žodžiais – Dievo dovana – naudojami visi Kristaus mokiniai, mokydami, aiškindami, vertindami, įtiknėdami, įspėdami, drausdami, guosdami, ramindami, teikdami viltį. Augustinas knygoje *De magistro* plačiai ir išsamiai aptaria žodžio svarbą, pripažindamas, kad žmonės ką nors perduoti kitam ar jį mokyti neturi jokio kito įrankio, tik žodį¹⁹⁹.

Aukščiau įvardytuosius ir visus kitus įmanomus verbalinės raiškos variantus religinės retorikos kontekste apima „techninis terminas“ *sermo* – lotynų kalbos žodis, turintis pirminę (pasi)kalbėjimo reikšmę, į lietuvių kalbą verčiamas kaip *pamokslas* (plg. angl. *sermon*). Vis dėlto krikščioniškų raštų korpuse aptinkami keli skirtingi kalbinės raiškos būdai įvairioms retorinėms situacijoms nusakyti: gr. *kerusso* (skelbti, garsinti), *homileo* (šnekučiuotis, kalbėtis; tai tampa vėlesnių žodžių *homilija*, *homiletika* etc. kaminu), *homolegeo* (išpažinti, deklaruoti), *euangelizo* (skelbti geras naujienas), *paraineo* (patarti, paraginti). Visi jie ankstyvojoje krikščionybėje nebuvo vartojami terminologiškai, tik ženklino kalbėjimo turinio artikuliacijos ir percepcijos būdus, modusus. Jų daugis gali reikšti precizijos ar tikslumo stoką arba tiesiog gyvavusių retorinių situacijų įvairovę²⁰⁰.

Toliato skėlbiamos gėros naujienos yra susijusios su krikščionybės turiniu, doktrinos momentais. Pamokslininkas kalba apie tiesą ir teisingumą, meilės įsakymą, Dievo gailestingumą,

¹⁹⁷ Daujotytė, *Kalba ir jos menas*, p. 328; Peleckienė, Vertybių kalbinė raiška pamoksluose, p. 445.

¹⁹⁸ Penner, T., Stichele, C. V. Rhetorical practice and performance in early Christianity, in: Gunderson, E. (ed.) *The Cambridge Companion to Ancient Rhetoric*, Cambridge University Press, 2009, p. 259.

¹⁹⁹ Žr.: Augustinas, *Dialogai: Apie mokytoją*, p. 34; Dzenuškaitė, Šv. Augustino pedagogikos ypatumai, p. 814.

²⁰⁰ Penner, Stichele, Rhetorical practice and performance in early Christianity, p. 245–247.

tikėjimą, viltį, amžiną gyvenimą. Geras naujienas, galima sakyti, lemia liturginio laiko specifika. Kalėdų laiko pamoksluose dalijamasi Mesijo gimimo džiaugsmu, Velykų metu skelbiama Prisikėlimo žinia, Kristaus Karaliaus šventėje – visatoje Kristaus įsteigta ir per visus amžius besitęsianti meilės ir tarnystės karalystė²⁰¹. Sekminių dieną pamokslininkas skelbia atsinaujinimą dvasia bei širdimi, o Visų Šventųjų bei Vėlinių dienomis – apie ryšį su artimaisiais, kurio nenutraukia / nesuardo mirtis²⁰². Šiuose pamoksluose gausu pozityvios leksikos – džiugesį ir pakilią nuotaiką reiškiančių veiksmažodžių bei teigiamos konotacijos daiktavardžių: *džiaugtis, linksmintis, pasveikinti, šventė, dovana, malonė, stebuklas, drąsa, pergalė, sėkmė, laimė* ir kt.

„Geroji naujiena nėra kam nors rezervuota, ji gera ne vien krikščionims – ji dovanota visiems, kiekvienam, sugebančiam išgirsti ir ją priimti“²⁰³. Kad prakalbintų, įtaigiai prabiltų visiems ir kiekvienam, Toliatas į pamokslus įveda pokalbio, pašnekesio elementų (plg. *homileo*). Jis ne vienąsyk užduoda klausimus, o klausimas pats savaime jau implikuoja tam tikrą dialogiškumą. Pamokslo diskurse klausimai vadintini retoriniais, tačiau tai nereiškia, jog jie nereikalauja atsakymo, – tik atsakoma ne tam, kuris paklausė, bet sau pačiam. Tokio pobūdžio klausimo ir atsakymo dichotomija gali lemti kitokią pašnekesio kokybę: tiek klausama, tiek ir atsakoma tikriau, esmiškiau, „egzistenciškiau“, panyrant pastangų suprasti gyvenimą gelmėn, prisiliečiant prie būties šaknų²⁰⁴. Be to, šnekučiavimosi tonas leidžia išsilaisvinti iš griežto formalumo rėmų, į kalbėjimą įterpti vad. liaudiškos leksikos, tautosakos ar anekdotinių epizodų²⁰⁵. Tokie įterpiniai pamokslo diskursui suteikia tam tikro lengvumo, šalina oficialaus tono kuriamą distanciją tarp kalbėtojo ir klausytojų. Nuspalvintas kasdienės kalbėsenos koloritu, pamokslo žodis tampa emociškai gyvesnis, todėl paveikesnis ir artimesnis („savesnis“) klausytojams.

Pamokslaudamas Toliatas nemažai turinio momentų perteikia ir rimtu deklaratyviu tonu, su išpažinimo ir pripažinimo elementais (plg. *homolegeo*). Kai kurios frazės, sakiniai užskliaudžiami išsyk, vos tik buvo ištarti. Be plėtotės, paaiškinimų, papildymų ar komentarų. Jų raišką galima nusakyti apibūdinimu „tiesiog taip yra“ arba frazeologizmu: „Pasakė – lyg kirviu

²⁰¹ Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 33–38, 134–139, 344–348; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 40–45, 118–123, 296–300; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 31–34, 129–132, 306–311.

²⁰² Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 188–194, 328–333; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 158–161; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 166–170.

²⁰³ Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 44.

²⁰⁴ Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 86; taip pat plg.: p. 82, 124.

²⁰⁵ Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 152–153; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 197; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 56.

nukirto²⁰⁶. Tai gali reikšti ne (tik) siekį kokį nors dalyką (tarytum dogmą) patvirtinti, konstatuoti, bet veikiau taip suteikiama galimybė išsakyti minčiai tėtis ir plėstis kiekvieno klausančiojo / skaitančiojo sąmonėje (plačiau apie tai žr. 4-ame šio darbo skyriuje).

Už visas čia minėtąsias formas Toliato pamoksluose dažnesni patarimai, paraginimai ir su jais susiję kalbinės raiškos būdai (plg. *paraineo*). Ko gero, tai lemia pamokslo tikslas – klausytojus *paskatinti veikti*, Augustino žodžiais tariant, „kad darytų, ką jau žino esant darytina“²⁰⁷. Toliatas nurodymams veikti pasitelkia plačią modalumo skalę – pamoksluose yra įpareigojimą, būtinybę, galimybę, reikiamybę reiškiančių elementų²⁰⁸. Nors tiesioginių imperatyvų neaptinkama, tačiau gausu hortatyvų, itin artimų (kone tapačių) liepiamosios nuosakos pirminei funkcijai²⁰⁹, pavyzdžiui: „Sustiprinkime tai, ką galime, išgirsime ir priimkime vieni kitus tokius, kokie esame, ir palaikykime“²¹⁰. Hortatyvinės reikšmės žodžių forma turi tą patį darybos elementą, kaip ir imperatyvai (-*ki*-, plg.: sustiprink*(i)*, išgirk*(i)* etc.). Veiksmažodžių daugiskaitos pirmojo asmens vartosena „švelnina“ pa-liepiamą: veiksmai bus įgyvendinami (ar galėtų būti įgyvendinami) ne vien adresato, o kartu su adresantu, tad sakinį galima suvokti ir kaip prašymą bendradarbiauti; vis dėlto imperatyvumo konotacija išlieka²¹¹. Panašiai esti ir su draudimais, patarimais kažko *nedaryti*. Toliato pamoksluose tiesioginės nuosakos draudimų nėra (ar beveik nėra), prohibityvumas reiškiamas vartojant tam tikrus sąšvelnius. Kaip pavyzdį čionai galima pasitelkti keletą kartų pasikartojantį pamokslų motyvą, kuomet dvasininkas ragina nesinaudoti religinėmis priemonėmis (Kristaus įsteigtais ir Bažnyčios teikiamais sakramentais), jeigu tai daroma netinkamai:

Mišios aukojamos ne tam, kad sugaišintų gražų saulėtą sekmadienį, o tam, kad mūsų širdys po truputėlį keistųsi, taptume atidesni, dėmesingesni vieni kitiems. Jei atsimainymas nevyksta, verčiau eikime į muges pasidžiaugti parduodamomis gėrybėmis.²¹²

---

²⁰⁶ Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 179; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 31, 37.

²⁰⁷ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 177; plg. p. 201–202; taip pat žr.: Vaičiūnas, *Pamokslų rengimas ir retorika*, p. 44.

²⁰⁸ Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 82, 91, 124; plg.: Jasionytė-Mikučionienė, E. *Gramatinimas lietuvių kalboje: modalinių reikšmių susidarymas. Daktaro disertacija*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014, p. 39.

²⁰⁹ Plg.: Michelini, G. Dar kelios pastabos apie „Netiesioginę nuosaką“, in: *Baltistica*, t. 19 (2), 1983, p. 146.

²¹⁰ Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 71.

²¹¹ Pakerys, J. *Kalbos konstruktorius: įvadinės paskaitos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014, p. 60.

²¹² Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 107.

Ir išpažintis taip pat turėtų būti išlaisvinimo skaramentas, tačiau ne – mes einame prie klausykos siekdami pasirašyti sau plusą, pasižymėti, kad buvome, lyg išraižyti kur nors ant sienos *Čia buvo Jonas*. Tačiau kas iš to, kad buvo? Geriau būtų nebuvęs, jeigu tik tiek naudos.²¹³

Prohibityvumas, griežtas tonas išryškėja tik didesniame (viso pamokslo ar jo fragmento) kontekste, nors, iš tiesų, abiem atvejais iš čia pateiktųjų, būtų galima vartoti tiesioginį draudimą: „neikite į bažnyčią neduodami vaisių, klausydamiesi tokių gerų dalykų, bet nieko gero nepadarydami“, – tai citata iš vieno Augustino pamokslo²¹⁴. Matyti, jog, keičiantis amžiams, keičiasi ir pamokslų kalbinė raiška. Ko gero, tai lemia bendrosios viešojo kalbėjimo slinkty, stipriai veikiančios ir homiletinį diskursą. Bet koks viešasis kalbėjimas buvo ir yra taikomas prie socialinių, kultūrinių ir politinių savojo laiko pokyčių. Šiandien tai stipriai reiškiasi kalbėjimo korektiškumo tendencijomis, apimančiomis ne tik leksinį, bet ir (in)tonacinį kalbos lygmenį. Galbūt (ar bent jau iš dalies) todėl tiesioginės nuosakos vartoseną – imperatyvą arba prohibityvą (Augustinas) keičia „modaliniai sąšvelniai“ (Toliatas).

3.3. Pamokslų medžiaga

Augustino svarstymuose apie retoriką kone kiekvienąsyk regimas aiškus palinkimas į Biblijos tekstus, koncentravimasis tiek į jų turinį, žinią, tiek ir į formą, retorinę raišką²¹⁵. Veikalas *De doctrina christiana* atspindi ir aprašo Augustino pradėtą ir skatintą krikščioniško veikimo būdą – ugdyti(s) Dievo žodžiu, pamoksluose aiškinant Šventąjį Raštą²¹⁶. Augustino retorinis mokymas derina Biblijos turinio apmąstymus ir jų perteikimo, (iš)raiškos būdus: jis konstruoja pasaulietinės oratorystės ir krikščionybės jungtį ar tiltą, leidžiantį dvasininkams, pamokslininkams Šventojo Rašto turinius, reikšmes bei prasmes perduoti naudojantis kuo įvairiausia retorine metodika²¹⁷. Būtina pažymėti, kad kalbėjimo *vertės* akcentą Augustinas perkelia ant Biblijos išminties *mokymo*, šiam priešindamas įtikinėjimą, kalbos malonumą. Tai nereiškia, kad Augustinas nurodo neteikti klausytojams malonumo, bet auditorijos malonumas veikiau tėra

---

²¹³ Ibid., p. 150.

²¹⁴ Aurelijus Augustinas, *Pamokslai: Viešpats mūsų pasigailėjo* (Sermo 23A, 1–4), in: *Valandų liturgija*, t. IV, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2016, p. 158.

²¹⁵ Corbett, Connors, *Classical Rhetoric for the Modern Student*, p. 498.

²¹⁶ Alekna, Veikalo parašymo aplinkybės ir supratimo strategijos, p. 33–34.

²¹⁷ Žr., pvz.: Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 162.

antrinis tikslas, pirmenybę teikiant Šventojo Rašto aiškinimui, mokymui ir auditorijos palenkimui prie Dievo žodžių tiesos²¹⁸. Augustinui svarbu, kad, naudodamasis retorikos priemonėmis, krikščionių oratorius mokėtų iš *Rašto* parūpinti naudos kitiems²¹⁹.

Kaip buvo minėta anksčiau (žr. šio darbo p. 26), Šventasis Raštas yra pirminis, esminis ir pagrindinis Toliato pamokslų šaltinis. Šventasis Raštas, nors atviras ir viešas, lieka paslėptas ir reikalauja aiškinimų. Biblijos aiškinimai ją gaivina; Biblijos prigimtis hermeneutinė. Dievo žodis egzistuoja aiškinamas ir peraiškinamas²²⁰. Biblinė medžiaga (pasakojimai, istorijos, herojai) pamokslų trilogijoje įvedama į vis kitokią retorinę situaciją; egzegezės momentai pakliūva į įvairius kalbinius kontekstus, nudažomi įvairiopa raiškos būdų koloritu. Žvelgiant į kelis ryškesniusiosius to pavyzdžius, galima mintyje išlaikyti papildomus klausimus: (1) Kaip, nepriklausomai nuo biblinės tiesos, pamoksluose (at)kuriama Šventojo Rašto tikrovė? (2) Kokią informaciją skaitytojui (klaustytojui) suteikia pamokslininkas ir kokiais sumetimais atrenka ir praneša vienas detales, o kitas praleidžia?²²¹

Toliatas dažnai renkasi tarytum pratęsti vieną ar kitą biblinę sceną, ją išplėsti. To pavyzdys galėtų būti Advento–Kalėdų laiko pamokslai, kuriuose, kaip ir šio laikotarpio liturgijai skirtose Šventojo Rašto ištraukose, daugiausia kalbama apie Mesijo atėjimą ir gimimą. Toliatas biblines scenas pildo to meto buities, socialinio, politinio, ekonominio gyvenimo detalėmis. Angelo apreiškimas Marijai ir nekaltas prasidėjimas, pamoksle parodomas kaip nesantuokinio kūdikio situacija, pastatomas priešais tuometinį „šeimos gėdos“ išsprendimą užmėtant akmenimis²²². Keliami neva pačios Marijos klausimai: kaip pažiūrės žmonės, kaip reikės paaiškinti Juozapui etc.²²³ Marijos ir Juozapo kelionė į Betliejų pamoksluose pildoma tykančių pavojų, grėsmių vaizdiniais: karščiai, akmenuoti duobėti keliai, plėšikai²²⁴. Paties Kristaus gimimo situaciją Toliatas pavadina „prakartėlės iššūkiu“, pildo jį nejaukumo ir atšiaurumo dėmenimis²²⁵.

Šventojo Rašto epizodų pildymą išorės detalėmis gausina ir tam tikras „psichologizavimo“ judesys, kai pamokslininkas (at)skleidžia bei vertina Biblijos veikėjų jausenas, vidujybę.

---

²¹⁸ Baldwin, St. Augustine on Preaching, p. 187.

²¹⁹ Alekna, Veikalo parašymo aplinkybės ir supratimo strategijos, p. 19.

²²⁰ Daujotytė, *Kalba ir jos menas*, p. 161.

²²¹ Weber, D. Augustino gimtadienio šventė pokalbyje *De beata vita*, in: Alekna, D. (sud.) *Šv. Augustinas: Tradicijos, kontekstai, interpretacijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 17.

²²² Žr.: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 22.

²²³ Žr.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 28.

²²⁴ Žr.: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 23.

²²⁵ Žr.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 29.

Paklausęs „Kas gi dėjosi Marijos širdyje po apreiškimo?“²²⁶, Toliatas svarsto apie susirūpinimą, baimę ir nerimą, galimai Mariją apėmusius²²⁷. Panašiai pamoksluose kalbama apie Juozapo dvejones. Galima sakyti, čionai Toliatas brėžia tam tikrą Biblijos veikėjų vidujybės (sąmonės, emocijų) kelią, nužymi raidos etapus – nuo labai tikėtinų ir galimų pirmųjų reakcijų iki tvirto tikėjimo, pasitikėjimo vienas kitu ir Dievu. Tokiu būdu Biblijos personažai rodosi literatūriškai, jeigu galima taip sakyti, pilnesni, jų charakteriai išbaigti: nekaltą Marijos prasidėjimą pildo stebinantis jos užbaigimas²²⁸. Panašių psychologizavimo pastangų matyti ir Judo Iskarijoto²²⁹, apaštalų Simono Petro, Andriejaus ir kitų charakteriuose²³⁰. Plėtojamas asmens vidujybės matmuo drauge su išorės detalėmis biblinę tikrovę ir josios veikėjus paverčia labiau pažįstamais, todėl artimesniais, – tai suteikia galimybę pamokslų klausytojams patirti empatijos momentus, labiau įsijausti ir *išgyventi* šitaip pristatomą vieną ar kitą Šventojo Rašto pasakojimą, istoriją.

Artumo – Biblijos laikų ir įvykių priartinimo prie šiandienos žmogaus – siekiama ir įvedant konkrečius modernaus pasaulio žodžius, šiandienę leksiką. Pavyzdžiui, kalbėdamas apie Šventajame Rašte minimus stebuklus, Toliatas dukart panaudoja *Dievo rinkodarininko* įvaizdį²³¹. Evangelijos pagal Luką pasakojime apie stebuklingą žvejųybą (Lk 5, 1–11) Jėzus, pasak pamokslininko, pasirodo „kaip tikrai geras rinkodarininkas, nes žino, ką reikia padaryti, kad nepatikėti būtų neįmanoma, kaip paveikti ir patraukti minias“. Kitoje vietoje, Išėjimo knygos fragmentą apie Mozės pašaukimą prie Horebo kalno (Iš 3, 1 ir toliau) pamokslininkas nusako taip: „Kaip tikras rinkodarininkas [Dievas] pirmiausia sudomino jį [Možę] liepsnojančiu krūmu, kuris nesudega, sukelia žmogui smalsumą, patraukia dėmesį, o tada jam prabyla ir patiki išvesti savo tautą iš Egipto, kur žmonės kentėjo tremtį, priespaudą, vergystę“²³². Nors toks Dievo įvaizdis ir „rizikingas“ dėl *rinkodarininko* neigiamų konotacijų, kylančių iš galimų asociacijų su manipuliavimu, apgaule ar įkyrumu, tačiau taip pat plačiai žinoma, kaip puikiai profesionalūs rinkodarininkai yra perpratę žmonių psichologiją, elgsenos ypatumus, (apsi)sprendimo veiksnius ir pan. Nepaisant rizikos, per šį vieną įvaizdį Dievo figūra priartinama prie šiandienio žmogaus sąmonės. Galima sakyti, Toliatas, Biblijos tekstą ir kontekstą papildęs ar pailiustravęs vienu

---

²²⁶ Ibid., p. 28.

²²⁷ Ibid.

²²⁸ Plg.: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 37.

²²⁹ Žr.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 135.

²³⁰ Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 135; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 83

²³¹ Žr.: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 83, 99.

²³² Ibid., p. 99.

modernios leksikos žodžiu, pasiekia kalbėjimo tikslą – adresatui atskleisti, parodyti, kaip Dievas puikiai geba prakalbinti žmogų, prabilti jam, patraukti prie savęs.

Kaip vienas žodis iš šiandienio žmogaus žodyno, taip ir viena šiandienio visuomeninio gyvenimo realija gali atstoti ilgą Biblijos epizodo aiškinimą. Tai matyti XXII eilinio sekmadienio pamoksle²³³, kuriame komentuojama Evangelijos pagal Luką scena – šabo dieną Jėzus svečiuojasi fariziejų vyresniojo namuose (Lk 14, 1, 7–14). Ten buvo susirinkę tautos didžiūnai, fariziejai ir Rašto aiškintojai. Pamokslininkas visų jų statusą, padėtį ir reikšmę anuometiniame socialiniame bei politiniame gyvenime renkasi paaiškinti labai paprastai, bet taikliai: „jeigu tada būtų buvęs žurnalas ‚Žmonės‘, tai jie būtų kiekviename jo numeryje“²³⁴. Toks populiarus Lietuvoje leidžiamo gyvenimo būdo žurnalo paminėjimas vaizdžiai nusako tuometinį anų žmonių įtakingumą bei žinomumą.

Šiandienių realijų įvedimas ne tik gelbsti aiškinant ar iliustruojant Šventąjį Raštą, bet skleidžia ir kitokį alegorijos matmenį. Toliatas randa ne tik universaliųjų, visais amžiais skirtingoms žmonių kartoms bylojančių Biblijos momentų, bet ir prabylančių išskirtinai bei konkrečiai šiandienos žmogui. Taip Elijo rungimasis su keturiais šimtais Baalo kunigų (1 Kar 18, 25–40) Sekminių pamoksle tampa alegorija, įvardijančia vieno užsidegusio įmonės darbuotojo ir keturių šimtų biurokratų priešpriešą²³⁵. Kaip Elisas įkūrė net vandeniui sulietas malkas aukai deginti, sako pamokslininkas, taip ir vienas degantis žmogus gali uždegti kitus teigiamiems pokyčiams; svarbu pasitikėti Dievu, neprarasti vilties bei tikėti, kad „ir jie [biurokratai] turi galimybę užsidegti“²³⁶, – fragmentą užbaigia Toliatas. Šiandienio ir biblinio pasaulių gretinimas, kaip matyti, vadintinas Šventojo Rašto *aktualizacija*. Tiek laiko, tiek geografinė prasme nutolę įvykiai per tai ir taip tampa artimi, įtaigūs, aiškūs ar bent jau kažkiek aiškesni, ir – svarbiausia – *aktualiai* šiandienos žmogui kalbantys.

Kad šis kalbėjimas nebūtų perdėm „sausas“, o Dievo žodžiai nepasirodytų per kieti (plg. Jn 6, 60), Toliatas Šventojo Rašto istorijas bei jų aiškinimus pamoksluose paįvairina humoristiniais intarpais. Jų pobūdis taipogi įvairus. Vieni į kalbėjimo situaciją atkeliavę iš pastoracinės dvasininko praktikos, – pavyzdys iš vad. *Sūnaus palaidūno istorijos* (Lk 15, 11–32) aptarimo: „Kartą prieš Pirmąją Komuniją paklausti, kas labiausiai nuliūdo, grįžus sūnui palaidūnui, vaikai

---

²³³ Žr.: Ibid., p. 232–236.

²³⁴ Ibid., p. 233.

²³⁵ Žr.: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 161.

²³⁶ Ibid.

atsakė – nupenėtas veršis. Iš tikrųjų jam buvo liūdniausia šioje istorijoje²³⁷. Nemaža tokių intarpų ir iš „krikščioniškosios tautosakos“, vadintini bibliniais arba bažnytiniais anekdotais²³⁸, – taip jie pristatomi ir Toliato pamoksluose: „Apie evangelijos epizodą, kaip Jėzus pagydė Simono, kurį vadino Petru, uošvę, net sukurtas anekdotas. Esą kaip tik todėl Petras paskui tris kartus jo išsigynė“²³⁹. Kitur: „Tai garsi biblinė istorija [Vestuvės Kanoje: Jn 2, 1–12 – P.A.], apie kurią sukurta net ir juokingų pasakojimų. Pagal vieną iš tokių humoristinių komentarų, jauna šeima vyno pritrūkusi todėl, kad į vestuves buvo pakviestas Jėzus ir jo mokiniai. O pagal kitą, ryte po vestuvių pabudęs prastos sveikatos Petras paprašęs vandens, bet atsisakęs jį paimti iš Jėzaus rankų“²⁴⁰. Tą pačią evangelinę sceną Toliatas kitame pamoksle darsyk papildo šypsena keliančiu intarpu: „[Kristus] padaugino vyną vestuvėse Kanoje, nes vynas Biblijoje, kad ir ką sakytų sveikatos apsaugos ministras, simbolizuoja džiaugsmą ir gyvybingumą“²⁴¹. Šiuo atveju matyti, kaip humoristinė detalė yra susijusi su dabartinėmis Lietuvos realijomis arba, kitaip tariant, pasakymo šmaikštumas yra grindžiamas šiandienės konkretybės įterpinio, iš to kyla juoko, juokingumo momentas. Bet kurio pobūdžio humoristiniai įterpiniai gyvina kalbėjimą, juokas klausytoją išlaisvina nuo į(si)tempimo, leidžia trumpam atsipalaiduoti ir tuojau po to naujai suklusti. Vaizdingu ir ekspresyviu sąmoju patraukiamas adresatas ir įtikinamiau išdėstomas turinys. Pripažinimą lemia ne tik erudicijos ar intelekto raiška kalbėjime, bet ir humoristinių intarpų energija, gyvas būdas, natūralus juokas, drąsa²⁴².

„Šventojo Rašto vaizdiniai daugiaprasmiai, kaip kaleidoskopo paveikslėliai – pasukinėji ir viskas sukrenta kitai“²⁴³, – vieno iš eilinių sekmadienių pamoksle sako Toliatas. Trumpai apžvelgus tai, kaip pamokslininkas elgiasi su pačiu pirmiausiuoju kalbėjimo šaltiniu – Biblija, galima tarti, jog visi jo veiksmai – išplėstinės detalės, veikėjų psychologizavimas, moderniosios leksikos ir šiandienų realijų įterpimas ar humoristiniai intarpai – tampa papildomais to kaleidoskopo kristalais, pajvairinančiais sukrentančias figūras. Būtų klaidinga šią įvairovę suvokti kaip savitikslių, jos siekis, motyvas yra ganėtinai aiškus: kad Šventasis Raštas kiekvienam kalbėtų

---

²³⁷ Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 118.

²³⁸ Plg.: Šicaitė, E. (sud.) *Bažnytiniai anekdotai*, Vilnius: Vilniaus jėzuitų gimnazija, 2005.

²³⁹ Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 80.

²⁴⁰ Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 65.

²⁴¹ Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 142.

²⁴² Koženiauskienė, *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, p. 14.

²⁴³ Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 244.

jo kalba, žodžiais, atpažįstamomis situacijomis²⁴⁴. Kiekvienas veiksmas iš čionai aptartųjų laikytinas Biblijos aiškinimo metodu, kaskart vis kitaip aktualizuojančiu Dievo žodžio tiesą pamokslų adresatams.

Įvairia retorine metodika aktualizuota Biblija taip pat yra pirminė medžiaga doktrininio mokymo, toliau plėtojamo pamoksluose. Aiškinamasis dalykas – Šventasis Raštas – pamokslo diskurse išsiskleidžia į šventumo, iš amžinojo blogio išlaisvinančių ir amžinąjį gyvenimą užtarnaujančių dalykų mokymą²⁴⁵. Galima atskirai pažvelgti kad ir į patį pirmąjį trilogijos pamokslą²⁴⁶. Advento pradžioje Toliatas aiškina Evangelijos pagal Morkų ištrauką, kurioje raginama budėti (Mk 13, 33–37). Trumpai aptaręs bibliinių vidurnakčio ir rytmečio simbolių reikšmes, pamokslininkas sako: „[M]es turėtume ieškoti ir dvasinių būdų, kurie padėtų mums neužmigti ir išlikti budriems. Ką reiškia budėti?“²⁴⁷. Tolesnis pamokslo diskursas skirtas krikščioniškajam budėjimui, budrumui aiškinti, tikinčiuosius jo pamokyti. Pabaigoje reziumuojama:

Budėti – tai nelikti suklypus, o kiekvieną kartą keltis, ir keltis stipresniam. Budėti – tai kiekvieną problemą paversti galimybe. Ne Dievas siuncia problemas, bet jis paverčia jas galimybe. Ir jeigu mes budime, tuomet ja pasinaudojame. Prašykime Dievą, kad sustiprintų mūsų tikėjimą, kad net tomis akimirkomis, kai manome, kad viskas yra ne taip, kaip turėtų, nesutriktume, neprarastume budrumo, neužsisklęstume. Melskime Viešpatį, kad sustiprintų mūsų norą atpažinti Jį, ateinantį į mūsų kasdienybę, į mūsų gyvenimą.²⁴⁸

Užsklandoje matyti viso pamokslo ryškesnieji momentai, mokymo akcentai: budėjimas kaip Dievo buvimo atpažinimas; pastanga tinkamai skaityti ir nuolankiai priimti Jo artumo ženklus; raginimas nepasiduoti sunkumams ir netgi gyvenimo iššūkių akimirkose išlikti budriems, pasitikėti Dievu; kvietimas melstis, per maldą ir maldoje pajusti bendrystę su Dievu.

Daugelyje kitų pamokslų, kaip ir ką tik aptartuoju atveju, vienas ar kitas Biblijos pasakojimas, scena, frazė ar netgi paskiras žodis, išsiplečia į ilgesnį mokymo momentą, – kiekvienąsyk skirtingą: priklausomai nuo Šventojo Rašto duočių ir užduočių, nuo pamokslininko

---

²⁴⁴ Plg.: Ibid., p. 278.

²⁴⁵ Alekna, Veikalo parašymo aplinkybės ir supratimo strategijos, p. 17.

²⁴⁶ Žr.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 9–12.

²⁴⁷ Ibid., p. 9.

²⁴⁸ Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 12.

intencijos, liturginio laiko ar auditorijos pobūdžio, poreikių; čia pramaišiu rodosi etika ir moralė, dogmatika ir fundamentika, vertybinis auklėjimas ir elgesio kodeksas bei kiti krikščioniškosios doktrinos dėmenys²⁴⁹.

Tai, kas visuotina ir laiko patikrinta, galima sakyti, amžina, Toliato pamoksluose pinasi su tuo, kas individualu ir laikina. Šventasis Raštas ir krikščioniškoji doktrina jungiami su kasdienybės smulkmenomis, žmogiškaisiais džiaugsmiais ir rūpesčiais, kalbėtojo pomėgiais ir simpatijomis ar klausytojų auditorijos interesais²⁵⁰. Lygiai taip pat, atsigręžus į Augustino pamokslus, galima sutikti su jo biografais, sakančiais, jog Augustinas, skelbdamas tikėjimo tiesas, skirdavo dėmesio vietas papročiams, dienos įvykiams, kasdienio gyvenimo mažmožiams. Laiku ir vietoje panaudoti „momento niekniekiai“ nesumenkina abiejų pamokslininkų kalbėjimo turinio, bet priartina jį prie klausytojų, tampa savotišku tiltu, jungiančiu žmogaus kasdienybę su Dievo karalyste, pamokslininką su auditorija²⁵¹.

Tiesioginis Toliato pamokslų socialinio gyvavimo kontekstas niekur nedingęs, esti čia pat arba nelabai nutolęs, todėl į pamokslų trilogiją įterptosios kasdienybės detalės atpažįstamos kaip šiandienos realijos, aktualijos. Kadangi joms dėmesio buvo skirta anksčiau (žr. šio darbo p. 23–26, 43–45), dabar verčiau tęsti ką tik trumpai paminėtą Augustino ir Toliato pamokslų lyginimą, žvelgiant į jų diskursuose atsiduriančias aplinkos detales. Jiedu yra dvasininkai, tikintiesiems kalbantys iš specialiai tam pritaikytos vietos; kaip Augustinas praeityje, taip Toliatas šiandien kalba į *Eucharistiją bažnyčioje* susirinkusiems žmonėms. Galbūt šiek tiek keblu ir problemiška bažnyčios erdvę bei liturgijos metą vadinti „momento niekniekais“, tačiau būtent tokia yra pamokslavimo aplinka, tradicijos nulemta kalbėjimo situacija, kurios detalėmis naudojasi pamokslininkai.

Paskutinėje Toliato pamokslų trilogijos dalyje, kuri siejama su dvasininko darbo pradžia Vilniaus Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčioje, matomas ne vieną kartą į pamokslų diskursą įtrauktas liturginis veiksmas – ramybės palinkėjimas²⁵². Jau vien tokio įtraukimo dažnis

---

²⁴⁹ Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 60, 110–111; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 37, 179; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 28, 72, 274.

²⁵⁰ Plg.: Sodeika, Apie Søreną Kierkegaardą, jo baimę ir drebinimą, p. 7.

²⁵¹ Dzenuškaitė, Šv. Augustino pedagogikos ypatumai ir jų aktualumas bei svarba krikščioniškumui ugdyti, p. 809.

²⁵² Romos liturginėje tradicijoje ramybės palinkima prieš šventąją Komuniją; tikintieji ramybės ženklų (galvos linktelėjimu, rankos paspaudimu ar kt.) pasikeičia su greta esančiais. Plačiau, žr.: *Ramybės palinkėjimo apeigine reikšmė Mišiose: Dievo kulto ir sakramentų tvarkos kongregacijos aplinkraštis*, prieiga internetu: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2014-10-27-ramybes-palinkejimo-apeigine-reiksme-misiose/123434> (žiūrėta 2020-03-31)

rodo paties pamokslininko pastebėtą ir sąmoningai naudojamą „žodžių žaismą“: *ramybė Ramintojos bažnyčioje*. Liturgijos detalė – ramybės palinkėjimas, įprastas veiksmas kiekvienose katalikų Mišiose – Toliato pamoksluose tampa akstinu kalbėti apie (1) gyvą, nesuvaidintą tarpžmogišką santykį, padovanojant kitam gerumą, šilumą, kantrybę²⁵³; (2) Šventosios Dvasios galią, jėgą žmoguje ir josios veikimą per žmogų²⁵⁴; (3) tariamą ir tikrą – šventą, išganančią Kristaus ramybę²⁵⁵.

Augustinas viename savo pamokslų įtraukia kitą liturgijos detalę – giedojimą: „Giedi, garsiai giedi, aš tai girdžiu“²⁵⁶. Giedojimas balsu Augustino pamoksle išsiskleidžia į keleriopą mokymą, į kalbėjimą apie giedojimą dvasia ir širdimi, apie giedojimą darbais. Nėra svarbu, ar garsiai giedamą giesmę pamokslininkas išgirdo iš tiesų, ar tariamai, – reikšminga tai, kad Augustinas, pasinaudojęs liturginės aplinkos detale, moko tikinčiuosius dorybingo gyvenimo: „Šlovinimo giesmė yra pats giedotojas. Norite giedoti Dievui šlovinimo giesmę? Jūs būkite tai, apie ką giedate. Jūs esate jo šlovinimo giesmė, jei dorai gyvenate“²⁵⁷.

Ieškodami krikščionybės doktrinos išraiškos, perdavimo formų, aiškindami josios turinius, nurodydami krikščioniško elgesio pagrindus bei kriterijus, abu pamokslininkai atsižvelgia į konkrečioje vietoje ir konkrečiu laiku matomas, girdimas aplinkos detales. Subtiliai įtraukę į pamokslo diskursą, jie jas (su)sieja su transcendentinėmis vertybėmis – tikėjimu, dvasia. Per šią savitą išorės ir vidujybės jungtį žemiškas, žmogiškasis gyvenimas perkeliamas į dieviškąjį. Atskira konkreti aplinkos detalė pamoksluose transformuojasi, išsiplečia ir realizuojasi kaip ženklas kelyje į tiesą, gėrį, meilę, Dievą. Pamokslininkai padeda atpažinti šių ženklų vidinę vertę ir tinkamai juos naudoti²⁵⁸.

---

²⁵³ Žr.: Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 106.

²⁵⁴ Žr.: *Ibid.*, p. 120–121.

²⁵⁵ Žr.: *Ibid.*, p. 126.

²⁵⁶ Žr.: Aurelijus Augustinas, *Pamokslai: Giedokime Viešpačiui naują giesmę* (Sermo 34, 1–3. 5–6), p. 621.

²⁵⁷ *Ibid.*, p. 622.

²⁵⁸ Peleckienė, A. Vertybių kalbinė raiška pamoksluose, p. 447, 449–451.

3.4. Pamokslų trilogijos struktūra, kompozicija

Žmogaus pasaulis, mąstymas struktūriškas; kaip struktūriška visa, kas koku nors būdu yra²⁵⁹. Struktūriška ir Toliato pamokslų trilogija, kurioje pamokslai sugulę ne atsitiktine tvarka. Tekstų eiliškumą kiekvienoje knygoje lemia liturginių metų ciklas, suskirstytas į Advento, Kalėdų, Gavėnios, Velykų ir eilinio laiko dalis. Struktūroje išsiskiria tam tikri centrai, kuriuos galima prilyginti svarbiausioms metų šventėms – tiek religinėms, tiek pasaulietinėms, mat pastarosios tampa ne vieno pamokslų branduoliu. Šie centriniai pamokslai įprastai apima svarbiausias Šventojo Rašto bei krikščioniškosios doktrinos reikšmes ir jų koordinuojamas prasmes, kurias aiškinamos, pildomos bei iliustruojamos kituose (pavadinkime, „periferiniuose“) pamoksluose.

Liturginiai metai katalikų tradicijoje sudaro trijų metų ciklą, vadinamą ABC – atitinkamai: A metai, B metai, C metai. Toliato pamokslų trilogija buvo pradėta nuo liturginių B metų pamokslų ciklo, o į antrą knygą sugulė C metų pamokslai. *Šeštas jausmas yra pirmas* – paskutinė *Žmogaus ir Dievo metų* trilogijos knyga. „Arba pirma, – sako Toliatas, – nes joje – liturginių A metų pamokslų ciklas. Paskutiniai bus pirmi, o pirmi bus paskutiniai, tokia dieviška logika“²⁶⁰. Parafrazuodamas Evangelijos pagal Matą eilutę (Mt 20, 16), dvasininkas trilogijos dalių eiliškumą savitai paverčia dar vienu pamokslu apie dieviškojo ir žmogiškojo mąstymo skirtynes. Ten pat, t.y. trečiosios pamokslų knygos baigiamajame žodyje, jis kiekvieną trilogijos dalį susieja su trimis dieviškomis dorybėmis – tikėjimu, viltimi ir meile²⁶¹. Nors trinarę kompoziciją iš esmės lemia „išorinis veiksnys“ – Bažnyčios konvencija ir liturginių metų kanonas, tačiau Toliatas trilogijos struktūrai (tam eiliškumui „kas po ko“) suteikia „dvasinės kokybės“, susiedamas ją su evangeline žinia, krikščioniškomis dorybėmis. Tai, kas išoriška, užpildoma vidiniu turiniu. Struktūra, kompozicija pasirodo ne tik kaip nulemta, bet ir pati iš savęs ir savimi bylojanti skaitytojui.

Nors pamokslai dėliojami pagrečiui tam tikra eilės tvarka, trilogija neišvengia šalutinio poveikio, kurį galima vadinti „krovimu“. „Krovimas“ – Oslo universiteto profesoriaus Thomo H. Erikseno terminas, skirtas nusakyti reiškiniui, kuris, pasak mokslininko, radosi kaip vienas iš šiandienai būdingo informacijos greičio/pagreičio rezultatų: „[V]is dažniau įvairiausi dalykai kraunami vienas ant kito [...]. Geriausi pavyzdžiai – daugiakanalė televizija ir žiniatinklis (*World*

²⁵⁹ Daujotytė, *Kalba ir jos menas*, p. 127.

²⁶⁰ Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 312.

²⁶¹ *Ibid.*, p. 313–315.

Wide Web), tačiau šios specifinės perkrovos pavyzdžių taip pat gausu laikraščiuose ir popmuzikoje²⁶². Toliato pamokslų trilogija jokiū būdu nėra ištisa *krovimo* iliustracija; *krovimas* trilogijoje rodosi tik iš dalies ir išties ne visur, ne pilnu pavidalu. Čia turima omenyje, kad kai kurie pamokslai gerokai nutolsta nuo sekmadieninių Biblijos tekstų „užduotojo nuoseklumo“, o jų turiniai dažnai tie patys, pasikartojantys. Jie nekyla iš Šventojo Rašto skaitinių aptarimo ar iš doktrinos momentų aiškinimo poreikio; būtent jie *kraunami*. *Kraunant* kokybiškai nukenčia turinys, kartojami žodžiai bendrėja, bendrėdami tuštėja²⁶³. „Jeruzalėn jojantis asilaitis“ arba „figmedžio lapais dangstomas kūnas“ bei kitos *kraunamos* frazės pamažu praranda savąją vertę, ima suktis vien gražaus pasakymo linkui²⁶⁴. Galima tik spėti – galbūt tai lemia leidybiniai poreikiai, būtinybė išpildyti komercinės leidybos imperatyvus *produkuojant* tekstus. Tačiau šitaip randasi *tuščio teksto* problema. „Bet ir žiedų būna tuščių, neužmezgančių vaisiaus“²⁶⁵.

Turininga, nuosekli, papildomu baigiamojo žodžio gestu įprasminta trilogijos kompozicija vis dėlto palieka galimybę skaityti kiekvienos knygos pamokslus ne nuosekliai, bet fragmentiškai. Šią galimybę išryškina ir netgi pasiūlo ja pasinaudoti patsai autorius antrosios dalies anotacijos vietoje ant galinio knygos viršelio: „Juos [pamokslus – P.A.] galima skaityti nuosekliai. Kas sekmadienį nuo Kalėdų iki Kalėdų. Galima vienu prisėdimu – nuo pradžios iki pabaigos. Galima po fragmentą, atsivertus kur pakliūva“²⁶⁶. Nors ir įgalintas pačios struktūros, fragmentacijos aktas nėra iki galo jos nulemtas. Skaidymas į fragmentus atsiranda *skaitymo* momentu. Autorius negali tokio skaidymo numatyti iš anksto, – antraip jis praleistų tuos fragmentus, kurie nebus skaitomi. Skaitydami pamokslus, adresatai gali vienur perbėgti, peršokti tekstą, kitur – priešingai – stabtelėti ilgiau. Pats skaitomų bei praleidžiamų fragmentų ritmas gali lemti skaitymo malonumą, tad ir Toliato knygų populiarumą. Skaitytojai kartais gali skonėtis ne pačiu turiniu ar raiška, bet greičiau „įdrėskimais“, kuriuos *patys* padaro pamokslų trilogijos ar paskirų jos dalių struktūroje²⁶⁷. Fragmentacija kiekvieną kartą vis kitokia, unikali – ją lemia tai, kas skaitytojui gali atrodyti svarbu arba nesvarbu, reikšminga – nereikšminga, įdomu arba ne. Tariant kiek kitaip ir trumpiau, kompozicijos dalijimą į (skaitomus ir/ar praleidžiamus) fragmentus lemia tekstų adresatai –

---

²⁶² Eriksen, T. H. *Akimirkos tironija: greitis ir lėtas laikas informacijos amžiuje*, vert. E. Išganaitytė, Vilnius: Tyto alba, 2004, p. 17.

²⁶³ Plg.: Eriksen, T.H. *Akimirkos tironija*, p. 102; Daujotytė, *Laisvojo mąstymo properšos*, p. 155.

²⁶⁴ Daujotytė, *Laisvojo mąstymo properšos*, p. 155; plg.: Eriksen, *Akimirkos tironija*, p. 18.

²⁶⁵ Daujotytė, *Patirties žodynas*, p. 44; plg.: Bartas, R. *Teksto malonumas*, p. 285.

²⁶⁶ Toliatas, *Gerumo liūnas*, žr. knygos galinį viršelį.

²⁶⁷ Bartas, *Teksto malonumas*, p. 276–277.

skaitytojai. Išsamiau apie juos bei apie jų santykį su pamokslininku bei pačiais pamokslais kalbama tolesniame šio darbo skyriuje.

4. Adresatai: pamokslų klausytojai ir skaitytojai

Pamokslą lemia ir, galima sakyti, riboja tokie veiksniai, kaip kalbėtojo asmens savybės, kalbėjimo dingstis-proga (šv. Mišios), iš anksto apibrėžtos temos (numatytosios Šventojo Rašto ištraukos ir liturginio laiko savitumai), konkreti vieta (bažnyčia) ir laikas (sekmadieniai, švenčių dienos) etc. Prie čia įvardytų ir ankstesniuose šio darbo skyriuose aptartųjų momentų „lygiomis teisėmis“ jungiasi pamokslų *adresatas(-ai)*²⁶⁸.

Jau klasikinės retorikos teoretikų (Aristotelio, Cicerono, Kvintilijano) svarstymuose matomas aiškus kalbos, kalbėjimo orientavimas į adresatą. Garsioji trilypė retorikos paskirtis (dar vadinama retorinio kalbėjimo funkcijomis arba kalbėtojo pareigų apibrėžtimi) – mokyti (*docere*), jaudinti (*movere*) ir žavėti (*delectare*) – ženklina ryškų nukreiptumą į adresatą, su kuriuo siejamas ir bendras pirmesniuosis tris dalykus apimantis tikslas – įtikinti (*persuadere*)²⁶⁹. Remdamasis Cicerono *Oratoriumi*, Augustinas veikale *Apie krikščionių mokslą (De doctrina christiana)* sako: „pamokyti – būtinybė, sužavėti – malonumas, palenkti – pergalė“²⁷⁰. Kad viso to pasiektų, krikščionių oratorius (pamokslininkas), pasak Augustino, turi ne bet kaip kalbėti, o savo kalbą pritaikyti prie auditorijos²⁷¹. Taigi ne tik pamokslininkas gali (pa)veikti adresatus, bet ir adresatai daro tam tikrą įtaką pačiam pamokslui, kuris kiekvienąkart daugiau ar mažiau pritaikomas prie jų poreikių, nuotaikų, intelektinio lygio ir pan.

Pamokslu visuomet į ką nors kreipiamasi: į klausytojus arba skaitytojus. Tai, kad egzistuoja pora – adresantas ir adresatas – įsteigia pamokslą kaip komunikaciją²⁷². Santykis tarp pamokslininko ir auditorijos iš dalies realizuojasi ir pačiame kalbėjime. Pamokslininko tikslas – paveikti adresatų požiūrį ir elgseną, (su)formuoti jų nuomonę, padėti jiems susigaudyti, padaryti išvadas, netgi paraginti atlikti tam tikrus veiksmus. Tad suprantama, kad auditorija daro nemenką įtaką pamokslininko žodžiams, ypatingai tai kalbinei raiškai, formoms ir priemonėms bei argumentavimo būdams, kuriais adresantas siekia palenkti, įtikinti auditoriją. Kitaip tariant, tai,

---

²⁶⁸ Koženiauskiene, *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, p. 13.

²⁶⁹ Sverdiolas, *Pamokslai apie paveikslus*, p. 67; taip pat žr.: Vaitkevičiūtė, *LDK katalikiškas baroko pamokslas*, p. 24; Tatolytė, *Praktinė retorika vertėjams žodžiu*, p. 29.

²⁷⁰ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 177.

²⁷¹ Žr.: Ibid.

²⁷² Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, p. 26.

kas ir kaip sakoma (rašoma) yra iš dalies nulemta to, kaip išgirstama ar perskaitoma, kaip suvokiama ir interpretuojama²⁷³.

Kaip minėta anksčiau (žr. šio darbo p. 35–36), Toliato pamokslai, prieš suguldami į knygas, buvo pasakyti balsu. Pirminis pamokslų takas iki adresato – sakytinis kalbėjimas. Pamokslininkas kiekvieną kartą stovi bažnyčioje priešais susirinkusius tikinčiuosius ir yra jų matomas bei girdimas. Toks tiesioginis kontaktas su klausytojais leidžia kalbėtojui stebėti auditoriją ir, jeigu to (pri)reikia, modeliuoti kalbėjimą, sinchroniškai reaguojant į klausytojų reakcijas. (Nors dažniausiai pamokslo struktūrinis pagrindas būna jau paruoštas iš anksto ir sakymo momentu turimas įsimintu arba pasirašytu konspekto, plano, schemos ar kitu pavidalu²⁷⁴.) Įgavę medžiagišką pagrindą, t.y. tapę rašytiniais tekstais, Toliato pamokslai išlaisvinami iš situacijos „akis į akį“ ribotumo. Auditorija universalizuojasi, mat knygos adresuotos nežinomam skaitytojui – galima sakyti, kiekvienam, mokančiam skaityti. Žinoma, toks adresatas – tik potencialus; tokia universalizacija grynuoju savo pavidalu įmanoma tik idealybėje, teoriniame sterilume. Realybėje knyga adresuojama tik daliai auditorijos ir tikruosius savo skaitytojus pasiekia tomis pačiomis raiškos priemonėmis, į kurias žmonės reaguoja, bendrai tariant, atmetimu arba priėmimu²⁷⁵. Skaitytojai gali „paversti“ knygas populiariomis arba ne, per tai lemdami tekstų svarbą ir reikšmę. Tad adresatas (pa)veikia net ir užrašytą pamokslininko žodį; keičiasi nebent tik „grįžtamojo ryšio“ greitis ir laikas, iš sinchroninio virstąs diachroniniu.

Taigi tiek sakomi, tiek ir užrašyti Toliato pamokslai turi savo adresatą: klausytojų auditoriją arba skaitytojų ratą. Ne tik turi, bet ir su(si)kuria, – pasak R. Valatkos, *užsiaugina*²⁷⁶. Tolesnėje pamokslų analizėje siekiama atpažinti, kokią auditoriją turi pamokslininkas ir kaip ją kuria, formuoja. Daugiausia dėmesio skiriama tiems pamokslų fragmentams, kurie vienaip ar kitaip charakterizuoja adresatą, padeda atpažinti auditorijos tipą. Ne mažiau (o gal net labiau) svarbu žvelgti į pačiuose pamoksluose pasirodančius, išryškėjančius adresanto ir adresato komunikacijos momentus.

Visų pirma, problematika telkiasi ties kontaktu arba, priešingu atveju, trikdžiu ryšyje tarp pamokslininko ir jo klausytojų, skaitytojų²⁷⁷. Bet koks žmogiškasis ryšys yra pagrįstas *supratimu*

---

²⁷³ Koženiausienė, *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė*, p. 16–17.

²⁷⁴ Vaičiūnas, *Pamokslų rengimas ir retorika*, p. 48–51.

²⁷⁵ Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, p. 43.

²⁷⁶ Žr.: Valatka, Pratarė: Pirma buvo žodis, in: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 13.

²⁷⁷ Wardy, *The Philosophy of Rhetoric and the Rhetoric of Philosophy*, p. 49.

ir *susipratimu*. Negalima pakankamai (neįmanoma – visai) suprasti to, kas kuriuo nors būdu neatsiveria supratimui. Supratimo sąvoka pagrindžia pamokslo kaip fenomenalaus kūrinio (kaip kūrinio–fenomeno) traktuotę²⁷⁸. Pamokslas veriasi, rodosi adresanto ir adresato santykio įtampoje bei sąveikoje. Supratimas, susipratimas yra ir lengvas, tarsi savaiminis: pamokslininkas kalba(si), vadinasi, yra suprantamas; pamokslų klausoma(si), vadinasi, jie sakomi suprantamai; pamokslai skaitomi, vadinasi, tarp teksto ir skaitytojo vyksta supratimo procesas – komunikacija. Kita vertus (arba – sykiu), supratimas reikalauja pastangos(-ų). Pastanga suprasti pritraukia argumentus, motyvus, dingstis²⁷⁹. Taip su(si)pratimo aktas nusitęsia gerokai už klausymo ar skaitymo „čia ir dabar“ situacijos: mintys užplūsta apie *pasakytą* arba *perskaitytą* pamokslą²⁸⁰. Būtojo laiko akcentas rodo, kad pamokslas patriamas, išgyvenamas tam tikra prasme retrospektyviai, jau kaip refleksija, svarstymas. Labai tikėtina, kad ne vienas Toliato pamokslų klausytojas ar skaitytojas, dar ir šiandien permąsto, aiškina, interpretuoja fragmentą pamokslo, išgirsto ar skaityto prieš tam tikrą laiko tarpą, ir „vis dar ieško atsakymų“, – kaip teigia R. Valatka²⁸¹.

Toks „ilgalaikis poveikis“ išpildo pamokslo tikslą ir daro jį akivaizdų: Dievo žodis, per pamokslą pritaikytas gyvenamojo laiko aplinkybėms ir auditorijos gebėjimams, pasiekia klausytojų protus bei širdis ir paskatina mąstyti, paragina atlikti konkrečius pasiryžimus²⁸². Svarstymas, refleksija, samprotavimai ir interpretacijos galiausiai atveda prie žinojimo, ką daryti, o šis įkvepia atlikti tai, kas darytina, nors neretai veiksmui reikia ir papildomos pastangos, ir paskatinimo²⁸³. Bet kuriuo atveju, žymu tai, jog Toliatas ne tik pateikia auditorijai pamokslą, ne tik jį duoda, bet ir užduoda. Ir nėra taip, kad viskas kiltų tik iš susitikimo įtampų, tik iš sudėtingiausių su(si)pratimo momentų, tik iš ypatingai konceptualių pamokslo peripetijų. Niekada nežinoma, kur baigiasi mažiausio (kalbinio) gesto sukeltos judesio bangos, kokia lavina atsiliepia maža sniego gniūžtė, pradėjusi riedėti nuo kalno. Net ir menkiausias žodis turi galimybę virsti kūnu²⁸⁴.

---

²⁷⁸ Daujotytė, V. *Literatūros filosofija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 116.

²⁷⁹ *Ibid.*, p. 117.

²⁸⁰ Merleau-Ponty, *Juslinio suvokimo fenomenologija*, p. 209.

²⁸¹ Valatka, Pratarė: Pirma buvo žodis, p. 15.

²⁸² Vaičiūnas, *Pamokslų rengimas ir retorika*, p. 44.

²⁸³ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 162, 177, 201.

²⁸⁴ Daujotytė, *Literatūros fenomenologija*, p. 49; taip pat žr.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 103–104.

Supratimo, susipratimo momentai grįsti sąmonių susitikimu, „susitikimų *atitikiniais, atsiliepiniais, sąskambiais*“²⁸⁵; remiasi tuo, kas sužadina norą stiprinti supratimą, suvokimą (analizuoti, reflektuoti), išlaikyti atmintyje. Kiekvieno kalbančiojo sąmonėje dalyvauja kitas, kiti ir ji pati dalyvauja kitame, kituose²⁸⁶. Sąmonių susitikimas prasideda dar iki sakymo; pirminė retorikos situacija – dar iki kalbėjimo: rūpestis pasakyti²⁸⁷. Trečiosios Toliato pamokslų knygos pratarinės autorius Andrius Navickas šį, patį pirmiausiajį, gestą apibūdina taip: „Mes matome tik subtiliai ir taikliai sudėliotus žodžius, virtusius skelbimu ir liudijimu. Visi ieškojimai [...] liko anapus knygos“²⁸⁸. Pamokslininkas išlaiko omenyje menamą adresatą ir pagal jo poreikius, gebėjimus adaptuoja būsimą, dar kuriamą, pamokslą žodžius. Ko gero, tai ir yra A. Navicko minimi ieškojimai. Ieškojimai, ką ir kaip pasakyti auditorijai. Bene geriausias to pavyzdys yra Toliato XX eilinio sekmadienio pamokslas, esantis paskutinėje pamokslų trilogijos dalyje²⁸⁹. Keli įžanginiai sakiniai leidžia teigti, kad pamokslas pasakytas kurioje nors iš Lietuvos bažnyčių, turinčių šv. Roko titulą, ir kurios bendruomenė švenčia vad. titulinius atlaidus²⁹⁰. Toliatas „subtiliai ir taikliai“ (kaip sako A. Navickas) pamoksle suderina to sekmadienio Evangelijos pagal Matą ištrauką (Mt 15, 21–28) ir šv. Roko biografijos momentus, kurie akivaizdžiai išžengia iš „bendro žinojimo“ lauko ribų ir rodo ankstesnę pamokslininko pastangą, buvusią dar iki kalbėjimo momento: Toliatas ieškojo informacijos, specialiai domėjosi šv. Roko biografija, kad galėtų josios detales pritaikyti prie būsimos, jo pamokslą klausysiančios, auditorijos – šv. Roko parapijos tikinčiųjų. Remdamasis pastoracine dvasininko patirtimi, Toliatas supranta, koks iš tiesų svarbus ir reikšmingas kiekvienai bendruomenei yra jų šventasis globėjas: „Mūsų parapijos turi savo šventuosius globėjus, o mes neatsitiktinai priklausome vienai ar kitai parapijai. Jeigu jūsų parapiją globoja šventasis Rokas, vadinasi, ir jūsų pašaukimas ir misija yra gydymas“²⁹¹. Gydymo motyvas

---

²⁸⁵ Daujotytė, *Patirties žodynas*, p. 27.

²⁸⁶ Daujotytė, V. *Applėbiantis mąstymas: literatūros teorijos mokomoji knyga*, Kaunas: Šviesa, 2007, p. 108.

²⁸⁷ Daujotytė, *Kalba ir jos menas*, p. 149.

²⁸⁸ Navickas, A. Pratarinė, p. 7.

²⁸⁹ Žr.: Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 228–232.

²⁹⁰ Šv. Roko minėjimui katalikų tradicijoje paskirta rugpjūčio 16 diena; daugmaž tuo metu švenčiamas ir XX eilinis sekmadienis. Be to, dėl pastoracinių sumetimų, Lietuvoje egzistuoja praktika vadinamąsias atlaidų šventes nukelti į artimiausią sekmadienį – kad tikintieji, laisvi nuo darbų, galėtų nekliudomai susirinkti. Išsamiau: žr. Puidokas, M. Mokymas apie atlaidus ir jų praktika 1999 m. atlaidų rinkinyje *Enchiridion indulgentiarum*, in: *Bažnyčios žinios*, Nr. 12, 2000, prieiga internetu: <http://www.lcn.lt/bzinius/bz0012/012str.html> (žiūrėta 2020–04–22).

²⁹¹ Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 228. Šv. Rokas savo gyvenimą paskyrė ligonių, sergančių maru, slaugymui. Pasak legendų, turėjo stebuklingą gydomąją galią. Pats taip pat buvo užsikrėtęs maru, tačiau išgijo. Išsamiau: žr. Biekštaitė, D. Šv. Rokas, prieiga internetu: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-08-16-sv-rokas/48582> (žiūrėta 2020–04–22).

tampa pamokslo leitmotyvu, visa jungiančiu saitu, o mokymas apie ypatingą Dievo veikimą kiekviename žmoguje bei paraginimai slaugyti sergančiuosius ir globoti, guosti dvasios vargus kenčiančiuosius daug įtaigiau pasiekia, paveikia adresatus, kai šie pamokslo turiniai siejami su kalbėjimu apie konkrečiai bendruomenei (parapijos narius) artimą šventąjį. Ir tai pasiekama per anuos minėtuosius ieškojimus bei atradimus, kyla tiesiogiai iš jų. Akivaizdu tai, kad pamokslas būtų buvęs kitoks, jeigu jį Toliatas būtų sakęs kitai auditorijai, kitoje vietoje, nors sekmadienis ir jam skirta Šventojo Rašto ištrauka liktų tie patys. Čionai matyti, kaip konkretus adresatas – šv. Roko parapijos bendruomenė – paveikė sakomo (vėliau – ir užrašyto) pamokslo turinį.

Tokių ieškojimų „atradimus“ galima vadinti dialogiškos pamokslo struktūros galimybės pagrindu ar sąlyga. Surastas adresatui tinkamas (suvokiamas) kalbėjimo būdas tampa komunikacijos trikdžių (sąmonių susitikimo kliuvinių) įveikos galimybe. Tai įvyksta ne be pastangų. Konkretumo dėlei, kaip pavyzdį, galima pasitelkti krikščioniškąją doktriną. Taip, kaip ją supranta pamokslininkas, neįmanoma kaip visiškai tokio paties supratimo perteikti kitam, t.y. pamokslo adresatui. Pamokslininko supratimas negali tiesiog tapti, virsti klausytojo ar skaitytojo supratimu. Pamokslininko sąmonei priklausančio supratimo neįmanoma kaip supratimo perkelti į kitą – adresato – sąmonę. Tačiau, nepaisant to, pamokslo metu kažkas iš kalbėtojo pereina į skaitytoją. Kažkas iš vieno sąmonės srauto perkeliama į kitą sąmonės srautą. Tas „kažkas“ – ne supratimas kaip toks, bet jo dalis, išreikšta anuose ieškojimuose surastais būdais. Tai ir yra ieškojimų rezultatas. Supratimas kaip toks lieka individualus, asmeniškąs, o jo dalis tampa vieša. Taigi ieškojimai, tiksliau – suradimai, įveikia radikalų supratimo neperteikiamumą²⁹².

Kaip bebūtų, ne kiekvieną kartą kalbėtojui pavyksta surasti tinkamą (iš)raiškos formą ar kalbėjimo būdą, todėl adresanto ir adresatų komunikacija ne visuomet būna sklandi, susitikimo ir santykio kokybė kaskart vis kitokia, įvairi. Tikriausiai, iš dalies, tai būtų galima iliustruoti Augustino veikale *De catechizandis rudibus* esančiu Kartaginos diakono Deogracijaus rūpesčiu, skundu, esą jo kalbėjimas jam pačiam dažnai atrodo nuobodus bei nemalonus, – ką jau besakyti apie tuos, kuriems jisai kalba²⁹³. Į šią ištarą reaguodamas Augustinas sako, kad taip gali būti dėl minties bei ją išreiškiančių žodžių nesutapimo, ir patsai lieja apmaudą, jog neretai jo kalbėjimas neatspindi to supratimo, kurį, prieš pasakydamas, turėjo savojoje vidujybėje (omenyje,

---

²⁹² Ricoeur, *Interpretacijos teorija*, p. 26.

²⁹³ Žr.: Augustine, *Instructing Beginners in Faith*, p. 54.

sąmonėje)²⁹⁴. Todėl pamokslininkui tenka be paliovos ieškoti geriausio ir tinkamiausio krikščionybės turinių perdavimo, perteikimo (bendrai tariant, mediacijos) būdų. Daugelį dalykų tenka apibrėžti tiksliau, aiškinti ir interpretuoti, o tai jau yra susiję su pamokslo adresatu, jo akiračiu, rūpesčiu ir kita kuo²⁹⁵.

„Nelaikau savęs žinovu, tačiau manau, kad veikiau esu ieškotojas. Jei nežinau, klausiu ir ieškau kartu su kitais, todėl jie mano paieškose yra gyvybiškai svarbūs“²⁹⁶, – viename pamokslų sako Toliatas. Ne visuomet pavyksta atrasti tai, ko klausta, ieškota; ne visuomet pavyksta perduoti kitiems tai, kas surasta; galbūt netgi ne visuomet būtina. Daugelis Toliato knygų recenzentų, pratarinių autorių akcentuoja bei palankiai vertina patį ieškojimo procesą, tikslinimų(si), aiškinimų(si) bei interpretavimo procesualumą, pavyzdžiui: „Yra kelias – žmogaus gyvenimo ilgumo kelias į išmintį ir prasmę, į tautą ir Tėvynę, į Bažnyčią ir Dievą. Yra ieškojimas, ir būtent tas ieškojimas – viena didžiausių vertybių kiekvieno iš mūsų dvasiniame kelyje. Todėl visada jaučiau ne tik tikėjimo bendrystę, bet ir žmogiškąjį solidarumą su tais, kurie ieško“²⁹⁷.

Ieškotojo, ne žinovo, poziciją gali lemti kalbėtojo nuolankumas – dorybė, taip labai vertinama krikščioniškoje tradicijoje, tačiau lygiai taip pat ją lemia ir adresatas, t.y. pagarba auditorijai – klausytojams ar skaitytojams. Taipogi nutinka ir taip, kad ieškojimai tęsiasi netgi tuomet, kai kontaktas jau surastas, adresanto ir adresato sąmonių susitikimas (į)vyksta²⁹⁸. Čionai, kaip pavyzdį, galima įvesti liturginių metų ciklo kartotę. Kiekvienais metais šventės – Kalėdos, Velykos ir kt. – tos pačios, o Toliatas kiekvienoje trilogijos dalyje ieško vis kitų reikšminių akcentų, vis kitų šventės turinio, prasmės niuansų išryškinimo ir perteikimo būdų. Pamokslininkas nepasitenkina tuo, kas buvo išsakyta anksčiau, švenčiant tą pačią šventę, nors ir anie ankstesnieji pamokslai savo ruožtu yra sulaukę adresatų palankumo, priėmimo, kurį ženklina knygų populiarumas. Pagarba adresatui, augustiniškai tariant – meilė klausytojui, skatina pamokslininką sekti išmintingo šeimininko, iš savo lobyno iškeliančio senų ir naujų daiktų, pavyzdžiu (Mt 13, 52) bei apsaugo kalbėjimą nuo tų pačių dalykų kartojimo, kuris yra žalingas tiek adresatui, tiek adresatams, mat sukelia nuobodžios ir nemalonios kalbos įspūdį²⁹⁹.

---

²⁹⁴ Žr.: Augustine, *Instructing Beginners in Faith*, p. 55–56.

²⁹⁵ Sverdiolas, Pamokslai apie paveikslus, p. 69.

²⁹⁶ Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 179–180.

²⁹⁷ Adamkus, *Gyvenimo ilgumo kelias*, p. 5; plg.: Donskis, *Pratarmė*, p. 7; Valatka, *Pratarmė*: Pirma buvo žodis, p. 11.

²⁹⁸ Plg.: Augustine, *Instructing Beginners in Faith*, p. 55.

²⁹⁹ Plg.: Augustine, *Instructing Beginners in Faith*, p. 97.

Kalbėtojo omenyje turėtas adresato paveikslas realizuojasi, kai pamokslininkas stoja kalbėti priešais susirinkusią auditoriją³⁰⁰. Menamas, potencialus adresatas aktualizuojasi, kai pereinama nuo pamokslo kūrimo prie sakymo situacijos. Pamokslininkas tiesiogiai kreipiasi į klausytojus gyvu žodžiu ir kalba taip, kad būtų jų suprastas ir juos įtikintų³⁰¹. Įtikinimui, sekdamas Ciceronu, Augustinas skiria didelį dėmesį. Augustinas vertina būtent kalbos poveikį: anot jo, kalbėjimas laikytinas geru tik tada, kai auditorija buvo paveikta, įtikinta³⁰². Siekis įtikinti priartina retoriką prie argumentavimo, nukreipto į asmenį, gebantį spręsti ir apsispręsti, momentų: retorika laikoma ne vien iškalbos, bet ir įtikinėjimo, taigi argumentavimo menu. Kalbėtojas gali paremti savo argumentaciją tik tomis tezėmis, su kuriomis adresatai sutinka. Tokį vaidmenį retorikoje atlieka vadinamosios bendrosios vietos. Homiletinio diskurso atveju bendrųjų vietų telkiniai yra Šventasis Raštas, krikščioniškoji doktrina, Bažnyčios tradicija. Pamokslas atlieka „dvikryptį judesį“: perduoda žinių korpusą, įtarpindamas tradiciją sakymo laike ir erdvėje ir, tuo pat metu, įterpia pamokslo adresatą į tradiciją³⁰³.

Augustinas domėjosi retorika ne tik kaip vienu iš būdų įtikinti krikščionis gyventi dorą gyvenimą, bet išklėle ir mokomąją (instruktavimo) retorikos funkciją³⁰⁴. Augustiniškajame kontekste retorika nutolsta nuo vien įtikinėjimo meno, plečiasi josios perspektyva, tačiau neatsitraukia nuo komunikavimo, bendravimo apskritai³⁰⁵. Mat tiek įtikinimas, tiek mokymas yra grįsti supratimu ir susipratimu: kalbėjimas išvis nelaikytinas įvykusiū – pasakytu, kol adresatas nebus supratęs to, kas sakoma³⁰⁶. Augustinas vietomis mokymą išryškina taip, jog šis rodosi kaip pati vertingiausia retorikos užduotis, aukščiausias tikslas. Augustinas žvelgė į retoriką kaip į būdą pasiekti T(/t)iesą, o tai nemaža dalimi reiškia, kad nebūtinai joks įtikinėjimas, pakanka vien gero mokymo. Vis dėlto pažymima, kad klausytojai nepriims mokymo be malonios ausiai kalbos, todėl, pasak Augustino, krikščioniškoji retorika privalo įimti abu dėmenis – žodžio meną (retoriką kaip iškalbą, tinkamą stilių) ir Bažnyčios tradicija paremtą mokymą³⁰⁷.

---

³⁰⁰ Ibid., p. 111.

³⁰¹ Sverdiolas, Pamokslai apie paveikslus, p. 64.

³⁰² Žr.: Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 201–202; plg.: Tatolytė, *Praktinė retorika vertėjams žodžiu*, p. 29.

³⁰³ Sverdiolas, Pamokslai apie paveikslus, p. 68–71.

³⁰⁴ Žr., pvz.: Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 47, 174–179; plg.: Augustinas, *Dialogai: Apie mokytoją*, p. 34.

³⁰⁵ Corbett, Connors, *Classical Rhetoric for the Modern Student*, p. 498.

³⁰⁶ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 177; plg.: Plečkaitis, Aurelijaus Augustino antropologijos novatoriškumas, in: Alekna (sud.), *Šv. Augustinas: Tradicijos, kontekstai, interpretacijos*, p. 165.

³⁰⁷ Fortin, E. L. Augustine and the Problem of Christian Rhetoric, in: Enos, R. L., Thompson, R. et al. (eds.) *The Rhetoric of St. Augustine of Hippo: De Doctrina Christiana & the Search for a Distinctly Christian Rhetoric*, Waco, Texas: Baylor University Press, 2008, p. 219.

Nors šiandienis pamokslas nereiškia paskaitos, katechezės ar kurio nors kito edukacinio diskurso, tačiau savo esme nėra nutolęs nuo mokomosios prigimties, kurią išduoda ir etimologinis pagrindas: *pamokslas* – *mokyti*. Krikščionių oratorius – pamokslininkas, tikėjimo skelbėjas – sykiu yra ir mokytojas: „turi ir gera mokyti, ir nuo bloga numokyti“³⁰⁸. *Gero mokymas* dažniausiai atskleidžia, koks yra mokomasis (dėstomasis, aiškinamasis) dalykas, jo turinys, o štai *numokymas nuo blogo* atidengia dalį adresatų „charakteristikos“: per tai ir taip pamoksle pasirodo adresato būdo ar gyvenimos bruožai, nors ir negatyviai vertinami (pamokslininko kritikuojami, peikiami ar pan.). Toliato pamoksluose dažnas kritikos momentas – kad tikintieji deda prasminius akcentus ne ten, kur derėtų: tolsta nuo tikėjimo centro, klaidingai išdidindami, išryškindami bei sureikšmindami mažesnės vertės niuansus, detales. To pavyzdys galėtų būti viename pamokslų minima velykinių valgių šventinimo praktika, kuri, Toliato pastebėjimu, katalikų bažnyčiose neretai nustelbia Kristaus Prisikėlimo liturgijos šventimą. Pamokslo epizodo visumą puikiai atskleidžia jo užbaiga: „[S]eniai laikas buvo atvirai paklausti: brangieji, ko mes čia susirinkome? Kristus mus gelbėja, o ne šventinti kiaušiniai, ir tai reikia pasakyti į akis, nes jei gyvenime nėra pokyčių, nepadės ir šventintos dešros, jos tėra gražus fasadas“³⁰⁹. Ne rečiau pasitaikantis kritikos momentas, – kai pamokslininkas peikia paviršutinišką, atsainiai formalų naudojimąsi religinėmis priemonėmis³¹⁰, iliustratyvumo dėlei tariant vaizdžiau, – vaikščiojimą pažeme, nesiekiant aukštumų. Toliatas kalba apie sakramentinių malonių nepaliojamą reiškimąsi kasdienybėje, tačiau nemąžai daliai žmonių sakramentas baigiasi „sertifikatu“ – Pirmąja Komunija, Sutvirtinimu, Santuokos kursų baigimu³¹¹. Kitoje vietoje dvasininkas peikia išpažintį, kuri atliekama tik siekiant „pasirašyti sau plusą“³¹². Visais tokiais atvejais lieka tiktai sakramento išorė, kiautas, o religija – tik teorija, nepasiekianti širdies³¹³.

Pamokslininko siekis, tikslas čionai – pripildyti tą kiautą turinio, tinkamu žodžiu ir sveiku mokslu sudėlioti reikiamus akcentus tikinčiųjų sąmonėse, kad sakramentuose ir Dievo žodyje veikianti Malonė po truputį keistų žmones, kreipdama juos Dievo – Tiesos ir Gėrio – link³¹⁴. Tačiau už pamokslininko tikslus čionai, šio skyriaus kontekste, aktualesni pamatytieji auditorijos

---

³⁰⁸ Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, p. 162.

³⁰⁹ Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 197.

³¹⁰ Plg.: *Liturginis maldynas*, Septintas leidimas, Vilnius: Katalikų pasaulis, 2014, p. 266.

³¹¹ Žr.: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 159.

³¹² Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 150.

³¹³ *Ibid.*, p. 107, 151.

³¹⁴ *Ibid.*, p. 104, 107, 151; plg.: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 159–160.

bruožai, – nors ir laikytini ydomis krikščioniškame kontekste, vis dėlto dažnas jų minėjimas pamoksluose parodo, kokios jos būdingos adresatams. Priešingu atveju, t.y. jeigu jos nebūtų realios, aktualios ir plačiai išsikerojusios, Toliatas, ko gero, į kalbėjimą jų visiškai neįtrauktų.

Klaidingai dėliojami religiniai prasmės akcentai arba pasitenkinimas tikėjimo paviršiumi, nesileidžiant gelmėn – ne kokia nors išskirtinė ydos, būdingos kuriai nors konkrečiai bendruomenei, bet labai bendri, kone universalūs šiandienos tikinčio žmogaus (tiksliau – „vidutinio tikinčiojo“³¹⁵) bruožai. Ir to nepaneigtų nė vienas, gyvenantis bent kiek intensyvesnį, aktyvesnį Bažnyčios gyvenimą; be to, tai savitai „patvirtina“ tekstų pavidalu publikuoti pamokslai. Toliato pamokslų knygos yra sulaukusios milžiniško populiarumo – jos priimamos ir noriai skaitomos, vadinasi, pamoksluose esantis „numokymas nuo bloga“ tinka daug didesniam adresatų skaičiui, negu vien pirmiausiaji klausytojų auditorija Šv. Ignoto arba Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčioje³¹⁶. Bažnyčioje susirinkusių tikinčiųjų būrį pildo platus skaitytojų ratas, turįs panašių bruožų; dvasininko žodis taikliai sminga visų jų vidujybėn, – antraip nebūtų pasirodęs toks įspūdingas skaičius pamokslų trilogijos egzempliorių, nebūtų kelis kartojami tiražai.

Spausdintų pamokslų sklaida knygų pavidalu leidžia bet kam pasiekti išsakytą ir užrašytą turinį. Nors ir kuria katalikiškuosius pamokslus, Toliatas turi omenyje, kad jo žodžiai gali pasiekti kitaminčius. „Todėl kunigo Algirdo Toliato pamokslai, man regis, yra XXI amžiaus kunigo kreipimasis į visus – tikinčiuosius, netikinčiuosius ir ieškančiuosius“³¹⁷. Galima nesunkiai sutikti su citatoje išsakyta L. Donskio mintimi, – be abejonės, pamoksluose gausu liberalumo, korektiškumo, ekumenizmo, tarpkonfesinio dialogo bei kitų atvirumo gestų. Toliatas laisvai naudojami nekatalikiškąja medžiaga: stačiatikių ar budistų vienuolių ištaromis, Mohando Gandhi biografijos detalėmis, Darvino evoliucijos teorijos elementais, skeptikų abejonėmis, netikinčiųjų kritika ir pan.³¹⁸. Ir visais šiais atvejais santykis su medžiaga – ne polemikas. Į pamokslą įtraukti „kitamintiški“ pavyzdžiai nepaverčiami katalikybės priešininkais ar oponentais; pamokslininkas juos pasitelkia tarytum ieškodamas bendro saito, jungties – pritaiko vienam ar kitam katalikiškojo konteksto momentui iliustruoti. Kitaip tariant, pamoksluose siekiama ne nuneigti kitaminčius, bet

---

³¹⁵ Plg.: Navickas, A. „*Patobulintos*“ krikščionybės gundymai, prieiga internetu: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-03-18-andrius-navickas-patobulintos-krikscionybės-gundymai/42146> (žiūrėta 2020-04-28); taip pat žr.: Donskis, Pratarmė, p. 5.

³¹⁶ Plg.: Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 316.

³¹⁷ Donskis, Pratarmė, p. 5.

³¹⁸ Žr., pvz.: Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 40, 159, 176; Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 196–197, 299; Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 121, 184, 250.

jų pavyzdžiais pildyti savųjų suvokimą. Ką visa tai sako apie pamokslų adresatus? Kad jie sykiu su pamokslininku yra „laisvai mąstantys“³¹⁹, linkę į tarpreliginę bendrystę, atviri kitaip manančiajam. Visiškai tikėtina, kad konservatyvesnių katalikų tarpe į ką tik aptartąjį pamokslų turinį būtų reaguojama tiesiog atmetimu, jei ne priešprieša³²⁰.

Skaitytojų rato platumui vis dėlto nenusileidžia pamokslų klausytojų auditorija, nors ir iš pirmo žvilgsnio atrodanti labiau apibrėžta dėl laiko ir vietos konkretumų. Kaip ir skaityti pamokslus gali bet kuris asmuo, taip ir į bažnyčią ateiti jų pasiklausyti gali kiekvienas norintysis. Į bažnyčią žmonės suburia ne priklausomybė kokiam nors draugijai, asociacijai ar būreliui, bet, augustiniškai tariant, meilė Kristui, „o tai, be abejo, atitinka Pauliaus idealą, anot kurio, tikėjimas Kristumi panaikina visus išorinius socialinės padėties arba lyties skirtumus (Gal 3, 26–28)“³²¹. Adresatai tampa tarytum vienu bendru *kolektyviu asmeniu*. Šio kolektyvaus asmens psichologija yra kitokia, negu psichologija paskirų adresatų, iš kurių jis yra sudėtas; taip pat pokyčių patiria ir intelektas, sąmonė bei su jais susiję suvokimo, supratimo procesai³²². Kolektyvus asmuo mąsto nebe tiek sąvokomis, kiek vaizdais, todėl pamokslininkas, norįs kalbėti įtaigiai, privalo turėti kalbinių vaizdinių³²³. Ryškius, smelkiančius, trumpus sakinius kolektyvus asmuo nepaprastai mėgsta, o geriausia argumentacija – veikiant emocijas, jausmus³²⁴. Įvardytieji elementai yra būdingiausiai pamokslų „paprastiesiems tikintiesiems“ dėmenys, – pamokslų, nuo Augustino laikų apibūdinamų terminu *sermo vulgaris* arba *sermo vulgariter* (liet. *paprastas pamokslas* arba *paprastai [sakomas] pamokslas*)³²⁵. Paties Augustino raštų korpuso kalbinės raiškos įvairovė čionai gali būti iliustratyvus pavyzdys. Teologiniai–filosofiniai Augustino veikalai yra aiškiai sudėtingesnės raiškos tiek sintaksine, tiek stilistine, tiek leksine prasmėmis, negu jo pamokslai, kurie – priešingai – pasižymi visapusišku paprastumu: jie yra *sermones vulgares*, galintys reikšti ne tik *paprastą pamokslą*, bet ir *paprastą kalbėjimą* tikrąja žodžio prasme. Pamokslavęs daugiausia Šiaurės Afrikos krikščionių bendruomenei, Augustinas matė ir jautė jos reakcijas, ribojosi josios

---

³¹⁹ Plg.: Daujotytė, *Laisvojo mąstymo properšos*, p. 16.

³²⁰ Tokį tikėtinumą galima pagrįsti radikalių tradicionalistinių pažiūrų katalikų publikacijomis, pvz.: Gaudron, M. Katalikų katekizmas apie Bažnyčios krizę (2010 m.): Ekumenizmas (I–II), prieiga internetu: <https://fsspx.lt/knygos/kataliku-katekizmas-apie-baznycios-krize-2010-m/ekumenizmas-i> (žiūrėta 2020-04-29)

³²¹ Weber, Augustino gimtadienio šventė pokalbyje *De beata vita*, p. 19–20.

³²² Vaičiūnas, *Pamokslų rengimas ir retorika*, p. 83.

³²³ Daujotytė, *Laisvojo mąstymo properšos*, p. 141.

³²⁴ Vaičiūnas, *Pamokslų rengimas ir retorika*, p. 84.

³²⁵ Vaitkevičiūtė, *LDK katalikiškas baroko pamokslas*, p. 36–37.

akiračiu, suprato jos rūpesčius bei reikmes³²⁶. Galbūt todėl, bėgant laikui, Augustino pamokslai ir egzegetiniai raštai liko tarytum nuošalyje, lyginant juos su „teoriniais“ jo paties veikalais. Augustino kaip filosofo, teologo ir Bažnyčios mokytojo autoritetas bei įtaka nusitęsė per visus amžius bei įvairiausius laikotarpius, o jo ganytojišką ir pamokslininko praktiką geriausiai suvokė tik jo paties amžininkai³²⁷.

Remiantis ką tik aptartuoju kontekstu ir pasinaudojant tomis pačiomis žodžių darybos taisyklėmis, Toliato pamokslus galima apibūdinti „terminu“ *sermones populares*, kaip *populiariusius pamokslus*, nenutolstant ir nuo pirminės žodžio reikšmės, ir nuo šiandienės populiarumo sampratos, konotacijų. Toliato pamokslai leidžiasi prilyginami mokslo populiarinamajam diskursui, kurio užduotis bei tikslas – mokslinio arba kito sudėtingo klausimo aiškus, suprantamas išdėstymas³²⁸. Baigęs studijas Vilniaus kunigų seminarijoje ir Italijoje įgijęs dvasinės teologijos licenciato laipsnį, pamokslininkas kaip specialistas komunikuoja su visuomene tikėjimo / religijos temomis, klausimais. Toliatas pamoksluose supažindina adresatą su katalikų teologijos, biblistikos, Bažnyčios Tradicijos (pvz. patristikos) ir kt. žiniomis bei formuoja pažintinį domėjimąsi šių sričių reiškiniais³²⁹. Žvelgiant iš tokios perspektyvos, jo pamokslai vadintini „krikščionybės populiarinamuoju“ diskursu ar kaip nors panašiai. Jo pamokslai skirti vadinamiesiems *nespecialistams*. Sąvoka *nespecialistas* nereiškia neišsilavinusio, mažai išmanančio adresato: „Tai bet kuris žmogus, kuris nėra tam tikros apibrėžtos mokslo srities profesionalas“³³⁰. Toliatas krikščionybės turinius dėsto, aiškina visiems bendrai ar bent jau daugumai suvokiama kalba, vengdamas pamoksluose teologinių ar filosofinių sąvokų, griežtos terminologijos, profesionalizmą. Doktrinos momentus jis adaptuoja, kontekstualizuoja, paverčia juosius artimais šiandienai – aktualizuoja.

Apibendrintai tariant, tiek *vulgaritas* (paprastumas), tiek *popularitas* (populiarumas), pirmajam prilygstantis, yra būdai kalbėti kolektyviam asmeniui, kuris nepasiduoda skaidomas; jo sandarą pamokslininkui kiekvienąsyk beliktų spėlioti, o toks skirstymas į kokias nors apibrėžtas grupes būtų perdėm sąlygiškas³³¹. Tikėjimas, meilė Kristui, į bažnyčią sutelkia įvairiausių grupių

---

³²⁶ Dzenuškaitė, Šv. Augustino pedagogikos ypatumai ir jų aktualumas bei svarba krikščioniškumui ugdyti, p. 805.

³²⁷ Pelikan, J. Introduction, p. IX–X.

³²⁸ Plg.: Petrėnienė, O. *Mokslo populiarinamųjų tekstų kalbos ypatybės: daktaro disertacija*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 11.

³²⁹ Ibid., p. 14.

³³⁰ Ibid., p. 17.

³³¹ Plg.: Petrėnienė, *Mokslo populiarinamųjų tekstų kalbos ypatybės*, p. 17.

asmenis – skiriasi visų jų išsilavinimas, savišvietos poreikis, polinkis pažinti, analizuoti, vertinti išgirstas žinias; jie nevienodai seka mokslo, technikos, meno raidą, skirtingai domisi visuomenės daroma pažanga, turi susidarę skirtingą pasaulio vaizdą³³². *Sermo vulgaris* ir *sermo popularis* yra „bendrieji vardikliai“, leidžiantys pamokslininkui vienu metu (vienu kalbėjimu) komunikuoti su kolektyviu adresatu – išoriškai vienijamu konkrečios vietos ir laiko, bet vidujai tokiu skirtingu, nevienalyčiu. Būtinybė kalbėti *vulgariter* ar *populariter* (paprastai ar populiariai) susijusi su adresato(-ų) daroma įtaka, mat pamokslo stilius ir raiškos būdai, apimantys įvairius kalbėjimo lygmenis (leksinį, semantinį, sintaksinį etc.), palenkiami *ad vulgum*, *ad populum* – pritaikomi tai „margaspalvei“ daugybei, miniai, susirinkusiai liaudžiai, tikinčiųjų tautai. Tai pamokslininko ir jo sakomo pamokslo kelias, tiltas į auditoriją, kiekvieno adresato link.

Adresatus į vienį jungiantis tikėjimas nėra kaip nors socialiai, intelektualiai ar kultūriškai išrinktųjų privilegija, bet skirtas, galima sakyti, visiems³³³. Vis dėlto, kad ir koks vieningas atrodytų kolektyvus asmuo, jis yra sudėtas iš paskirų individų, sudarančių „aš“ bendriją, kurioje kiekvienas yra unikalus³³⁴. Bažnyčia yra „kaip šeima, sudaryta iš daug mažų „aš“, kaip didelis orkestras“³³⁵. Individualumas bei paskiro asmens unikalumo akcentavimas čionai nereiškia skaidymo(si); svarbu fiksuoti ir išlaikyti *bendruomeniškumo* momentą: mažajam „aš“ reikia kito, kad sugebėtų per gyvenimą eiti ir visapusiškai bręsti, – per tai ir taip plečiasi suvokimas, kas yra tasai „aš“. „Aš esu mano aplinka – draugai, kaimynai, net priešai. Aš esu mano darbovietė, miestas, kuriame gyvenu, šalis“³³⁶. Taigi adresatus vienija ne tik tikėjimas, bet ir bendri džiaugsmi bei rūpesčiai, kasdieniai kontaktai, socialinės, politinės ir kultūrinės pažiūros, šeimos, darbo ar kitokie santykiai.

Toliato pamoksluose galima išskirti keletą dėmenų, kurie atskleidžia dalies individų charakteristiką socialine prasme. Tai ne „eiliniai parapijiečiai“, bet profesiskai angažuoti asmenys – teisėtvarkos pareigūnai, policijos ir jai artimų institucijų darbuotojai. Jie su pamokslininku yra artimiau susiję, nes, kaip žinia, Toliatas eina vyriausiojo Lietuvos policijos kapeliono pareigas (nuo 2013 m.). Matydamas, kad į šv. mišias susirenka žmonės, sutikti

---

³³² Plg.: Augustine, *Instructing Beginners in Faith*, p. 80–87.

³³³ Gentili, Įvadas, p. 22.

³³⁴ Soual, Ph. Ego tapatybė Augustino raštuose, in: Alekna, D. (sud.) *Šv. Augustinas: Tradicijos, kontekstai, interpretacijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 118; taip pat žr.: Aurelijus Augustinas, *Išpažinimai*, vert. E. Ulčinaitė ir V. Stalioraitytė, Vilnius: Aidai, 2004, p. 349–350.

³³⁵ Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 49.

³³⁶ Toliatas, *Žmogaus ir Dievo metai*, p. 84; taip pat žr. p. 200.

kapeliono praktikos metu, Toliatas pritaiko jiems reikalingą pamokymą, tinkamą žodį. Pamokslininko orientavimąsi į šią adresatų dalį „išduoda“ pareigūnų darbui būdingų žodžių ar jų junginių gausa pamoksluose; tai juridinės, administracinės, militaristinės ar netgi kriminalistinės leksikos sintezė: *advokatai, teisėjai, nukentėjusieji, kaltinamieji, biurokratai, juodoji buhalterija, propaganda, avarinė situacija, eismo kultūra, kvaišalų dozė, mobilizacija, šturmas* ir kt.³³⁷ Susipažinęs su ne viena policijos institucijų aktualija, pamokslininkas parenka pareigūnams tinkamus pavyzdžius, iš kurių porą čionai galima įvardyti konkrečiau. Viename pamoksle raginimą pastebėti mažuosius ir silpnuosius visuomenės narius Toliatas paremia pavyzdžiu iš Vilniaus apskrities policijos vadovų susirinkimo, kuriame vieno komisariato vadovas įvardijo būtinybę pašnekinti kiekvieną žmogų, ypač naują darbuotoją, paklausti, kaip sekasi, palydėti gražiu žodžiu³³⁸. Kitoje vietoje, kalbėdamas apie ženklų svarbą gyvenime, sykiu akcentuodamas nederamą jų sureikšminimą, suabsoliutinimą, dvasininkas pamokslo epizodą iliustruoja šmaikščiu intarpu apie tai, kad policijos pareigūnai pajunta, jog per mėnulio pilnatį ženklų ir pranašų padaugėja³³⁹. Taigi, nors pamokslų klausytis ir juos skaityti gali potencialiai kiekvienas žmogus, tačiau tam tikra leksikos ir turinio specifika leidžia iš dalies konkretizuoti apibendrinto, „universalaus“ adresato paveikslą. Visa tai rodo, kad pamokslininkas kone kaskart užsiima „retorine ekvilibristika“, t.y. laviruoja tarp kalbėjimo bendrai visiems ir atskirai kiekvienam.

---

³³⁷ Žr., pvz.: Toliatas, *Gerumo liūnas*, p. 17, 19, 23, 116, 161, 175, 257, 292.

³³⁸ Žr.: *Ibid.*, p. 72.

³³⁹ Žr.: Toliatas, *Šeštas jausmas yra pirmas*, p. 28.

5. Postsekuliarumas kaip santykio forma

Čia besibaigiančią pamokslų analizę galima pavadinti trinare – remiantis retorine sakymo situacija, Toliato pamokslai buvo tyrinėjami atliekant trejopą skerspjuvį, arba tris įpjuvas: adresantas–kalba–adresatas. Augustiniškoji retorikos teorija sykiu su hermeneutikos, fenomenologijos bei struktūralizmo įrankiais tapo analizės pagrindu, būdu ar raktu atverti Toliato pamokslus, o Augustino pamokslai – vieną ar kitą aspektą papildančiais, iliustruojančiais pavyzdžiais. Nors ir priklauso tam pačiam krikščioniškajam laukui ar kontekstui, abu autorius skiria daugiau kaip pusantro tūkstančio metų. Anuomet naujōs, o šiandien klasikinės krikščioniškosios retorikos autoriaus atspindžių esti ir nūdienos postmoderniu laiku kalbančiojo pamokslininko žodžiuose. Dvasininkai analizės žingsniuose rodėsi tai priartėdami, tai vėl nutoldami vienas nuo kito, – toks santykis nepavadintinas sekimu arba imitacija, veikiau – transformacija, kurią konkrečiau apibrėžti tiktų gyvenamojo meto – epochos – apibūdinimas: postsekuliarumas. Galima sakyti, kad augustiniškoji minties gija įpinama į postsekuliarų kontekstą, kuris turi visas netradicinio santykio su tradicija savybes. Augustino retorikos teorija ir filosofija Toliato pamokslininkystės praktikoje patiria postmodernių posūkių³⁴⁰. Atsiremiant į atliktąją pamokslų analizę, šiame skyriuje žvelgiama, kokie šie posūkliai – aštriais ar nelabai kampais.

Postmoderniojoje epochoje kiekvienas dydis yra sąlygiškas, vertybės tik pasirenkamos arba dėl jų susitariama, todėl šiandiena susijusi su žmogaus netikrumo situacija, orientyrų praradimu, krizėmis, visa ko kvestionavimu³⁴¹. Individo būklė netikrumo pilname pasaulyje gimdo žmogaus troškimą (kartais nesąmoningą ar sąmoningą) visa ką tikrinti, pertikrinti. „Patikrinimai“ neaplenkia ir viešai kalbančiųjų – viešajai erdvei (religijai, kultūrai, socialiniam ar politiniam gyvenimui) reikia, kad kalbėtų patikrintas žmogus, kurio būtų verta klausyti, verta išgirsti³⁴². Toliatas, kaip krikščionių oratorius, leidžsis „tikrinamas“ pagal krikščioniškosios etikos, moralės „standartus“, kurie prie kalbėtojo figūros buvo priartinti per augustiniškąją prizmę, nelieka tarp tų, kurie „kalba, bet nedaro“ (Mt 23, 3). Jis prisiima Augustino iškeltą, akcentuotą

---

³⁴⁰ Plg.: Caputo, J. D. *On religion*, London: Routledge, 2001, p. 2, 132.

³⁴¹ Šerpytytė, R. *Nihilizmas ir Vakarų filosofija: mokslinė monografija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007, p. 13–14.

³⁴² Daujotytė, *Už brūkšnio*, p. 96.

egzistencinę doros gyvenenos nuostatą, kuri, kaip buvo matyti, daro reikšmingą įtaką pačiam kalbėjimui, atsispindi pamokslų turiniuose. Tačiau visa tai prisiima perkeisdamas kai kuriuos niuansus, momentus: postsekuliarumo ženklai skleidžiasi adresanto egzistencine laikysena – jis ne žinovas, o ieškotojas; ne vadovas ar mokytojas, o bendrakeleivis; ne atsakymus pateikiantis, bet klausimus užduodantysis.

Postsekuliariai suvokiamas religiškumas priima (tik) tai, kas priešinasi bet kokiam galutiniam paaiškinimui, kas nesileidžia būti sūvesta į kokią nors apibrėžtą formą. Tai nereikia pasyvaus pasilikimo nežinojime, bet kursto troškimą ieškoti³⁴³. Toliatas, kaip ir Augustinas, klausia, klausinėja, tačiau augustiniškajame diskurse klausimai bei kitos aporijos išnyksta sulig Kristaus, dvasinio Mokytojo, žodžiu³⁴⁴, o Toliato kalbėjime Jėzus nėra Atsakymas (ar Išeitis), – jo pamoksluose regima postsekuliarumo „idėja“: ne pateikti Atsakymą iš didžiosios raidės arba atsakymus, bet likti atsakymo akte – *atsakinėti*. Toliato pamokslai laikytini būtent tokios veiksmiškosios (ne baigtinės) prigimties atsakinėjimais³⁴⁵.

Ši atsakinėjimą galima įvardyti kaip aktyvaus ieškojimo išraišką. Žinoma, ieškojimuose reikia kelio ir egzistuoja įvairiausių kelių. Augustinas siūlė kelią ar kelius, tą patį daro ir Toliatas. Tačiau prieš erezijas kovojusio Augustino kalbėjimas yra gan apibrėžtas ir griežtas, nepaisant to, jog jis pats kurį laiką buvo kitokiame – manichėjizmo – kelyje³⁴⁶. Postsekuliarinė religinė pasaulėvoka susijusi su supratimu, jog neįmanoma žinoti tikrojo, teisingojo kelio; vieno vienintelio jo netgi nėra³⁴⁷. Taigi sakydamas pamokslus Toliatas naudojami kitų ar kitokių kelių, pasaulio dalykais ne juos atsiimdamas iš „pagonių“ (kitaminčių, sekuliarų) autorių, bet sujungdamas juosius su krikščionybės turiniais. Iš to, kaip Toliatas naudojami pamokslų medžiaga, matyti, jog opozicija tarp religiškumo ir sekuliarumo yra susilpnėjusi, vietomis perskyra rodosi netgi įveikiama. Toliato pamokslų kontekste religinė perspektyva (religiškoji pasaulėvoka) ir sekuliarios išvalgos atsiduria lygiųjų santykiyje, kaip bendras – religinis *ir* sekuliarus – pamatas, pagrindas³⁴⁸. Tai vienodai žymu tiek paskirų pamokslų turiniuose, tiek trilogijos knygų struktūrose, kur sugulę pamokslai, „padiktuoti“ ir religinių, ir pasaulietinių švenčių.

---

³⁴³ Caputo, *On Religion*, p. 31.

³⁴⁴ Gentili, Įvadas, p. 22.

³⁴⁵ Plg.: Caputo, *On Religion*, p. 28, 127.

³⁴⁶ Plg.: Wermelinger, Augustinas ir 71 Senojo ir Naujojo Testamento knyga, p. 30.

³⁴⁷ Caputo, *On Religion*, p. 20.

³⁴⁸ Benjamins, R. The Postsecular and Systematic Theology: Reflections on Kearney and Nancy, in: *International Journal of Philosophy and Theology*, Vol. 76, No. 2, 2015, p. 116.

Religijos ir pasaulietiško suartėjimo elementus Toliato pamoksluose pildo ekumenizmo momentai bei už juos platesni tarpreliginio dialogo gestai. Augustinišką žingsnį nuo Dievo baimės prie Dievo meilės³⁴⁹ pratęsia nuostata ar supratimas, kad Dievo meilės žinią gali skelbti ne tik katalikų teologai, ne tik krikščioniškajam pasauliui priskiriami asmenys. Su kitatikiais Toliatas nepolemizuoja, nesiekia jų nuneigti. Atvirumas kitam (kitai manančiajam ar tikinčiajam) ir svetingas kito sutikimas, priėmimas gali būti laikomas dar viena tos pačios Dievo meilės apraiška pasaulyje³⁵⁰.

Nutolus nuo baimės Dievo, naujai atrandamas meilės Dievas – Dievas, įsikūnijęs pasaulio laiko ir erdvės struktūroje, esantis „čia ir dabar“³⁵¹. Augustinas veikale *De catechizandis rudibus* pristato Išganymo istoriją kaip prasidedančią dar prieš biblinius laikus („prieš amžius“) ir prasitęsiančią po biblinių laikų per visą pasaulio gyvavimo istoriją iki pat šiandienos. Tokiu būdu akcentuojama, jog dabartis (šiandiena) taipogi yra Išganymo metas, – laikas, kuomet nušvinta senieji simboliai ir pildosi pranašystės³⁵². Dievo bei Išganymo istorijos „dabartiškumas“ regimas ir Toliato pamoksluose – Dievą apibūdinti, jo veikimą iliustruoti renkamosi moderniaja leksika, o Šventojo Rašto istorijos skleidžiamos, aiškinamos jungtyje su šiandienos realijomis bei aktualijomis.

Kalbėjimas apie Dievą ir tikėjimą iš šiandienos perspektyvos neatsiejamas nuo patyrimų, kuriuos religija įgavo Apšvietos ir modernybės amžiuose, Vakarų filosofijos slinktyse, pasaulio istorijoje ir dabarties įvykiuose³⁵³. Toliatas apie religiškumą nekalba taip, kad atrodytų, jog su ankstesne ir esama kritika, minties raidos nulemtais mąstymo/sąmonės pokyčiais bei šiandienos iššūkiiais yra susidorota³⁵⁴. Visa tai per konkrečius autorius ar pavyzdžius yra įtraukiama į pamokslus, tačiau jau kaip postmodernioje „agoroje“ įvykusių diskusijų, debatų rezultatas, turįs aišką postsekuliarumo žymą, rodančią kaip puikiai religija įėjusi į simbiozę su anksčiau atrodžiusia priešiška stovykla: taikliai naudojamosi Darvino evoliucijos teorijos analogijomis,

---

³⁴⁹ Žr., pvz.: Augustine, *Instructing Beginners in Faith*, p. 72–75.

³⁵⁰ Plg.: Kearney, R. *Anatheism: Returning to God After God*, New York: Columbia University Press, 2011, p. XIV–XV, 134, 137.

³⁵¹ Ibid., p. 142.

³⁵² Žr.: Augustine, *Instructing Beginners in Faith*, p. 63; plg.: Canning, R. Introduction, in: Augustine, *Instructing Beginners in Faith*, p. 17–18.

³⁵³ Kearney, *Anatheism*, p. 6.

³⁵⁴ Plg.: Caputo, *On Religion*, p. 60.

Nietzschės filosofiniais konceptais, įsiliejama į skaitmeninių technologijų gyvenimą, religinė vaizduotė plečiama ir pildoma kosmoso bei kibernetinės erdvės atradimais etc.³⁵⁵

Istorinių ar šiuolaikinių pasaulio dalykų gausa Toliato pamoksluose liudija meilę pasauliui ir jame gyvenančiam žmogui. Savo esme tai labai artima Augustino palinkimui prie egzistencijos, prie žmogiškųjų situacijų konkretumo, kuris regimas ir jo teologiniuose–filosofiniuose veikaluose, ir jo paties pamoksluose. Dievas prisiima žmogaus pavidalą, begalybė įsikūnija baigtinume, transcendencija reiškiasi imanencijoje, eschatologija vyksta dabartyje³⁵⁶. Kalbėjimas apie religiją, tapęs kalbėjimu apie buvimą žmogumi, gali atrodyti tapatus humanizmo idėjoms, tačiau čionai minimi Augustino ir Toliato diskursų momentai skiriasi nuo „grynojo“ humanizmo savuoju nukreiptumu į Dievą, kuriame ir per kurį žmogus yra kažkas daugiau, negu įmanoma tikėtis³⁵⁷. Todėl ir metai ne tik žmogaus, bet „Žmogaus ir Dievo metai“.

Toliato pamoksluose įvairiomis formomis regima sakralumo ir sekuliarumo sandūra gali reikšti aktą, kurio metu pasaulis sakralizuojamas, o dieviškumas sekuliarizuojamas³⁵⁸. Nors ir formuluojama opoziciškai, tai nereiškia supriešinimo; tenorima pabrėžti veiksmo dvipusiškumą, dvikryptiškumą. Sekuliarus ir religinis mąstymas nūdienoje vis labiau atsiveria vienas kitam. Dieviškumas, dvasiškumas ir kiti religiniai konceptai ar kategorijos, patyrę sekuliarumo kritiką, vaisingai iš naujo reflektuojami, interpretuojami, adaptuojami ir modifikuojami. Tai ženklina religinės tiesos, tiesos be žinojimo, gyvumą, gyvybingumą. O sekuliari sąmonė iš naujo permąsto religijos vertę ir pri(si)ima religiškumo aspektus, praturtinančius žmogiškąjį būvį ir teikiančius šiam prasmės³⁵⁹. Pamokslininkui tokia sandūra reiškia galimybę suprantamai, įtaigiai kalbėti šiandienos *pasauliečiams* – klausytojų auditorijai arba skaitytojų ratui.

Nors postsekuliari pasaulėvoka byloja apie visa ko lygiųjų santykį, vis dėlto perskyros tarp sekuliarumo ir sakralumo, žmogiškumo ir dieviškumo, imanencijos ir transcendencijos, teizmo ir ateizmo, tarp *aš* ir *kito-kitokio* neišnyksta. Šių polių skirtingumas Toliato pamoksluose ne eliminuojamas, bet kalbama įtampoje *tarp* jų³⁶⁰. Be to, išliekančios demarkacinės linijos leidžia atpažinti, iš kokių pozicijų kalbama. „Žmogaus ir Dievo metų“ trilogija nepaneigiamai atveria postsekuliarią perspektyvą, tačiau pamokslininko išsakinijimas į krikščioniškąją (katalikybės)

³⁵⁵ Plg.: Kearney, *Anatheism*, p. XIV; Caputo, *On Religion*, p. 67–68, 71.

³⁵⁶ Kearney, *Anatheism*, p. 166.

³⁵⁷ Kearney, *Anatheism*, p. 185; plg.: Caputo, *On Religion*, p. 109.

³⁵⁸ Plg.: Kearney, *Anatheism*, p. 139.

³⁵⁹ Plg.: Benjamins, *The Postsecular and Systematic Theology: Reflections on Kearney and Nancy*, p. 118.

³⁶⁰ Plg.: Kearney, *Anatheism*, p. 165.

tradiciją vis tiek juntamas³⁶¹. Tradiciją, kuri buvo svarbi Augustinui ir kurios pamatą jis grindė bei tvirtino, Toliatas persako šiuolaikišku būdu, atliepiančiu bendrąsias esamojo laiko liberalumo, tolerancijos, laisvojo mąstymo ir kt. tendencijas³⁶². Toliatas ir Augustinas – dvasininkai, priklausą tai pačiai Bažnyčiai, – remdamiesi josios struktūriškumu ir instituciškumu, palaiko organizuojančią ir humanizuojančią jėgą kasdieniame daugybės žmonių gyvenime³⁶³. Pamokslo diskurse Tradicijos ištekliai pasitelkiami kaip būdas interpretuoti pasaulį bei žmogaus buvimą jame³⁶⁴.

---

³⁶¹ Plg.: Kearney, *Anatheism*, p. xi, 8.

³⁶² Plg.: Benjamins, *The Postsecular and Systematic Theology: Reflections on Kearney and Nancy*, p. 125.

³⁶³ Caputo, *On Religion*, p. 89.

³⁶⁴ Benjamins, *The Postsecular and Systematic Theology: Reflections on Kearney and Nancy*, p. 117.

Išvados

Augustino aktyvių svarstymų dėka į antikinės retorikos lauką įvestas krikščionybės dėmuo, raginas siekti naudos ne tik sau, bet ir kitiems, skatinąs įkalbinti dievoieškos momentus, kviečiąs klausti ir klausinėti, aiškinti(s) pasaulį ir savąjį buvimą jame, suteikia klasikinei retorikos filosofijai triapakopį apibūdinimą – tai fenomenologiškai egzistenciškai hermeneutinė retorikos filosofija.

Adresanto tyrinėjimą pradėjus atsigręžiant į veikalą *De doctrina christiana* dėstomus krikščionių oratoriui (pamokslininkui) keliamus reikalavimus, pastebėta, kad juosius ženklina paradoksas: Augustinui svarbi kalbėtojo egzistencinė nuostata, lemianti tinkamą ir teisingą šiojo gyvenimą, mainosi su pačios retorikos daromo poveikio išskėlimu. Tolesnė analizė atskleidė, jog kalbėtojo žodžių ir darbų nesutapimo „legitimaciją“ lemia, viena vertus, antikinės retorikos teoretikų (Cicerono, Kvintiliano) įtaka Augustino minties raidai, kita vertus, Šventojo Rašto tekstai, jų percepcija. Įtampa tarp pasaulietinių raštų ir krikščioniškųjų šatinių atsiskleidžia kaip būdingasis Augustino veikalų bruožas. Minimas „augustiniškasis paradoksas“ atverė kelias bendriesiems svarstymams apie kalbėtojo ir jo sakomos kalbos santykį, kurių eigoje išryškėjo, kad, nors užfiksuotas kalbėjimas įgyja tam tikros autonomijos (plg. *autoriaus mirties* konceptas), vis dėlto šiandien lengvai atsekama autorystė implikuoja susidomėjimą autoriumi, t.y. *kaip* autorius gyvena. Be to, pasakymas kaskart tampa ir pasisakymu: adresantas (at)pažįstamas iš tam tikros kalbinės raiškos. Taipogi kalbėtojo asmenybė turi reikšmės ir sakomos kalbos efektyvumui – turinčiojo „gerą vardą“ visuomenėje noriau klausomasi.

Krikščioniškosios etikos kaip budraus buvimo pasaulyje (budrumo patirties laike) percepcija per augustiniškąją prizmę priartinta prie kalbėtojo asmenybės, pasirodo kaip sutampanti su atrankos veiksmu: iš pasaulio pasiimti tai, kas naudinga kalbėjimui. Tokioje perspektyvoje pažvelgus į Toliato pamokslus, matyti, kad juose naudojamos tiek pasaulio istorijos, tiek dabarties dalykais. „Pasaulio medžiagos“ gausa atskleidžia pamokslininką kaip aplinkai jautrią ir imlią asmenybę; sykiu ženklina adresanto žingeidumą, erudiciją. Be to, minimos pasaulio praeities realijos ar dabarties aktualijos į pamokslą įtraukiamos dažnai vartojant tikrinius vardus, pavadinimus, – tai liudija pamokslininko drąsą, bylojančią apie prisiimtą adresanto atsakomybę už savo kalbos poveikį. Įprastai įsakmus krikščioniškosios etikos tonas ir dažna antrojo asmens (*tu*) vartoseną Toliato pamoksluose transformuojama į kalbėjimą iš „mes“ pozicijų. Savo esme tai labai

artima Augustino nuostatai: ganytojas klausosi ir to, kas sakoma ganomiesiems. Taigi Toliato pamoksluose dominuojantis daugiskaitos pirmasis asmuo (*mes*) į kalbėjimą drauge su klausytojų ar skaitytojų auditorija įtraukia ir patį kalbėtoją; tokiu būdu pamokslu kreipiamasi į kitus, daugiskaitinius, bet ir į save. Adresantas užima ne tik tikėjimo vadovo, bet ir tikėjimo bendrakeleivio poziciją.

Augustino svarstymuose apie krikščioniškąją etiką ryškus yra nukreiptumo į gerį, reiškiantį Dievą, momentas. Maldą suvokiant kaip nusikreipimo Dievop formą, to išraiškų daugiausia matoma Toliato pamokslų pabaigose, kalbėjimo užsklandose. Net ten, kur maldos nėra, pamokslai baigiami į Dievą kryptančiais ir Jo link kreipiančiais palinkėjimais adresatams.

Augustinas, atskleidamas krikščionybės turinius, skelbdamas tikėjimo tiesas, čia pat kalbėjo ir kaip reikėtų, kaip būtų galima tas tiesas įgyvendinti. Panašus gestas matomas ir Toliato pamoksluose: dalijamus patarimus, paraginimus jis išpildo, įgyvendina savuoju pavyzdžiu, asmenine biografija, iš kurios tyrinėjimų metu išskirta su Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčia susijusi dalis (ten vykstančių renginių gausa etc.) regimai patvirtina, jog adresanto gyvenimas – poelgiai, veiksmai, darbai – atitinka pamoksluose žodžiu skelbiamą tiesą. Augustinas, krikščioniškosios etikos kontekste išryškinęs meilės dorybę ir akcentavęs, kad visos meilės apraiškos (*amor, caritas, dilectio*) nurodo į aktyvią asmens veiklą, krikščionių oratoriui pataria mylėti ir pasirūpinti pirmiausia tais, kurie dėl laiko, vietos ar kitų aplinkybių esti arčiausiai kalbėtojo. Tai savitai atsiliepia Toliato pamokslų trilogijos padėkose, kuriose regima pamokslininko meilės savai bendruomenei kalbinė išraiška ir kartu su josios nariais nuveikti aktyvios meilės darbai.

Perėjus nuo adresanto prie paties diskurso aptarimo, stabtelėjimas ties pasakomu ir parašomu žodžiu atskleidė, kad, nors jų skirtis(-ys) nepaneigiamai egzistuoja, retorikos teoretikams, sykiu ir Augustinui, tai nėra problema, nes pirmapradiškai suvokiamos retorikos šaltinis ar objektas yra *žodis*, žodžiai, – nesvarbu, kurią juslę (akių ar ausų) pasiekiantys. Kad rašymo–skaitymo santykis tėra vien kalbėjimo–klausymo santykio atvejis, pagrindžia Toliato kalbėjimo pobūdis: pasakytų pamokslų transformacija į užrašytuosius. Diskurso pokytis iš pasakyto į užrašytą nelemia esminių turinio reikšmės, prasmės transformacijų.

Toliato pamokslai apima plačią kalbinės raiškos formų ir būdų, kalbėjimo tono amplitudę: čia mainosi skelbimo, pokalbio ar šnekučiavimosi, deklaratavimo, konstatavimo ir kitokios kalbinės raiškos momentai. Tarytum atsiliepiant į Augustino nurodymą kalbėti taip, kad klausantieji *darytų*

tai, ką jau žino esant darytina, Toliato pamoksluose dažnumu išsiskiria patarimai, paraginimai, paliepigimai. Sugretinus juos su paties Augustino pamokslų pavyzdžiu, pastebėta kalbinės raiškos slinktis homiletiniame diskurse: tiesioginės nuosakos paliepigimus ar draudimus (imperatyvus, prohibityvus) pakeitę „modaliniai sąšvelniai“ (hortatyvai ir jiems artima leksika).

Kaip Augustino veikla ir mokymas yra persmelkti ugdymo(si) Dievo žodžiu, taip Šventojo Rašto tekstai yra pirminė ir pagrindinė Toliato pamokslų medžiaga. Dažnas pamokslų trilogijoje yra Biblijos istorijų pratęsimo gestas: pasakojimų (pa)pildymai biblinių laikų buities detalėmis, veikėjų „psichologizavimas“ (jausenų apibūdinimai ir vertinimai, Rašte neminimų, bet galimų vidinių svarstymų (at)skleidimai) biblinę tikrovę ir josios herojus paverčia geriau pažįstamais, todėl artimesniais, – tai suteikia galimybę pamokslų klausytojams patirti empatijos momentus, labiau įsijausti ir *išgyventi* šitaip pristatomą vieną ar kitą Šventojo Rašto pasakojimą, istoriją. Šventasis Raštas prie šiandienio žmogaus priartinamas ir per dabarties pasaulio įvaizdžius, šiuolaikinius pavyzdžius, moderniąją leksiką, kurie Toliato pamokslų diskurse tampa biblinio Dievo, biblinių laikų, įvykių ir personažų atributais ar predikatais. Įvairūs šiuolaikinio ir Biblijos pasaulio gretinimai vadintini Šventojo Rašto *aktualizacija*: tiek laiko, tiek geografinė prasme nutolę dalykai per tai ir taip tampa *aktualiai* šiandienos žmogui kalbančiais. Kad šis kalbėjimas neatrodytų perdėm „sausas“ ir nepasidarytų nemalonus tiek adresantui, tiek adresatams (o to visais įmanomais būdais vengti nurodo Augustinas), Biblijos medžiaga Toliato pamoksluose pildoma ir humoristiniais intarpais, rodančiais, jog vaizdingu ir ekspresyviu sąmoju patraukiamas adresatas ir įtikinamiau išdėstomas turinys.

Aiškinamasis dalykas – Šventasis Raštas – Toliato pamoksluose neretai išsiskleidžia į platesnį krikščioniškojo mokymo momentą, kiekvienąsyk skirtingą, priklausomai nuo Šventojo Rašto duočių ir užduočių, nuo pamokslininko intencijos, liturginio laiko ar auditorijos pobūdžio, poreikių; čia pramaišiu rodosi etika ir moralė, dogmatika ir fundamentika, vertybinis auklėjimas ir elgesio kodeksas bei kiti krikščioniškosios doktrinos dėmenys.

Augustino ir Toliato pamokslų palyginimas svarstymų apie kalbėjimo medžiagą kontekste atskleidė, kad jiedu abu naudojami ne tik bibliniais, krikščioniškosios doktrinos ar bendraisiais pasaulio dalykais, bet ir kasdienybės smulkmenomis – konkrečioje vietoje ir konkrečiu laiku matomomis ar girdimomis aplinkos detalėmis. Subtiliai įtraukę į pamokslo diskursą, jie jas susieja su transcendentinėmis vertybėmis: per šią savitą išorės ir vidujybės (ar anapusiųs) jungtį žemiškas, žmogiškasis gyvenimas perkeliamas į dieviškąjį; atskira konkreti aplinkos detalė

pamoksluose transformuojasi, išsiplečia ir realizuojasi kaip ženklas kelyje į tiesą, gerį, meilę, Dievą.

Tyrinėjant bendrą pamokslų trilogijos *Žmogaus ir Dievo metai* struktūrą, paaiškėjo, kad kompozicija nėra nulemta vien Bažnyčios konvencijos ir liturginių metų kanono. Eiliškumą „kas po ko“ Toliatas paverčia savitu pamokslu apie dieviškosios ir žmogiškosios logikos skirtybes, susieja knygų dalis su krikščioniškosiomis dorybėmis. Nors pamokslai dėliojami pagrečiui tam tikra eilės tvarka, trilogija neišvengia šalutinio poveikio, kurį galima vadinti „krovimu“: dėl pasikartojimų dalies pamokslų žodžiai bendrėja ir taip kokybiškai nukenčia turinys, randasi „tuščio teksto“ problema. Analizuojant paskirų trilogijos dalių struktūrą, pastebėta, kad adresatui paliekama galimybė skaityti pamokslus ne nuosekliai, bet fragmentiškai: fragmentacija kiekvieną kartą vis kitokia, unikali, nes struktūros dalijimą į skaitomus ar praleidžiamus fragmentus lemia individualūs adresato pasirinkimai.

Diskurso orientavimą į adresatą rodo garsioji trilypė retorikos paskirtis – mokyti, jaudinti bei žavėti (*docere, movere, delectare*) ir bendras tikslas – įtikinti (*persuadere*). Kad viso to pasiektų, krikščionių oratorius, pasak Augustino, turi ne bet kaip kalbėti, o savo kalbą pritaikyti prie auditorijos. Analizuojant Toliato pamoksluose pasirodančius, išryškėjančius komunikacijos momentus, paaiškėjo, kad dialogiškumas gali būti įvardijamas kaip adresanto ir adresato sąmonių susitikimas, prasidedąs dar iki sakymo momento: pamokslininkas ieško adresato mąstymą atitinkančio kalbėjimo, o šių ieškojimų atradimai, patekę į pamokslo diskursą, leidžia nusakyti, kam kalbama, t.y. kas ir kokie yra pamokslų adresatai. Atsigręžus į *įtikinimo* momentą, kuriam didelį dėmesį, iškeldamas pačios sakomos kalbos poveikį, skiria Augustinas, stabtelėta ties vad. *bendrosiomis vietomis*, – kad palenktų ir įtikintų auditoriją, pamokslininkas turi remtis tais argumentais, su kuriais adresatai sutinka. Tokioje perspektyvoje analizuojant Toliato pamokslus pastebėta homiletiniame diskurse įprastais laikomų bendrųjų vietų telkinių (Šventojo Rašto, Bažnyčios tradicijos, krikščioniškosios doktrinos) pildymas „naujais nariais“: dažnai kalbėjime pasiremama ir kitatikių, kitaminčių pavyzdžiais. Nepoleminis santykis su šiaja medžiaga atskleidžia, kad sykiu su pamokslininku adresatai yra liberalūs, tolerantiški, laisvai mąstantys, linkę į tarpreliginę bendrystę ir atviri kitaip manančiajam. Pamokslų adresato analizės kontekste žvelgiant į Augustino iškeltąją (kaip svarbos prasme įtikinimui lygiavertę) mokomąją retorikos funkciją, aktualus tapo pedagoginis „numokymo nuo bloga“ dėmuo, atskleidęs dalį Toliato

pamokslų auditorijos „charakteristikos“, – nors ir negatyviai vertinamus (pamokslininko kritikuojamus, peikiamus), tačiau būdinguosius adresatų gyvenmenos, elgsenos bruožus.

Augustino teorinių (teologinių, filosofinių) veikalų sudėtingesnės, negu jo paties pamokslų, kalbinės raiškės fiksavimas implikavo svarstymą apie „papraстиems tikintiesiems“ pritaikytą kalbėjimą – pamokslą, apibūdinamą terminu: *sermo vulgaris*. Remiantis kai kuriais kolektyvaus adresato sampratos momentais ir žodžių darybos analogijomis, Toliato pamokslai nusakomi kaip *sermones populares* – „populiarieji pamokslai“, dėl artimumo mokslo populiarinamajam diskursui tyrinėjimų metu atsiskleidę kaip „krikščionybės populiarinamasis“ diskursas. Analizėje taipogi išryškėjo, kad pamokslininko pasirinkimą–apsisprendimą kalbėti paprastai ir populiariai lemia adresatas, į kurį nukreiptas ir kuriam skirtas kalbėjimas (*ad vulgum, ad populum*).

Kolektyviai suvokiamą adresatą kai kuriais atvejais įmanu skaidyti į tam tikras asmenų grupes. Tokiōs prielaidos kontekste atliktoje pamokslų analizėje paaiškėjo, kad Toliato pamokslų adresatų dalis gali būti apibrėžiama pagal profesiją: tai teisėtvarkos pareigūnai, policijos ir jai artimų institucijų darbuotojai; dažną kalbos nukreiptumą į šią asmenų grupę rodo tiek pamokslų leksika, tiek kalbėjimo medžiaga. Taip pat konstatuojama, kad pamokslininkas kone kiekvienąsyk atlieka „retorinės ekvilibristikos“ aktą – laviruoja tarp kalbėjimo kolektyviai suvokiamam adresatui bei paskiriems asmenims, iš kurių primasis sudarytas.

Apibendrintos aspektų analizės aptarimas parodė, kad Augustino retorikos filosofijos atspindžiai Toliato pamoksluose nudažomi postsekuliarumo koloritu. Kalbinius klausinėjimus ir atsakymus paženklinę postmoderniosios epochos sąlygiškumai bei žmogaus netikrumo situacija, todėl šiandienos pamoksluose retai aptinkamos bet kokios baigtinės minties formos apraiškos, liekama mąstymų procesualume, atsakinėjimų veiksmiškume. Šiandienę pamokslininkystę taipogi lemia patyrimai, kuriuos religija įgavo Apšvietos ir modernybės amžiuose, Vakarų filosofijos slinkyse, pasaulio istorijoje ir dabarties įvykiuose. Toliato pamoksluose tai atsiliepia sakralumo ir sekuliarumo, religinės ir pasaulietinės minties sąveikomis bei sandūromis. Iš dalies regimas visa ko lygiųjų santykis pamoksluose nereiškia visiško perskyrų (iš)nykimo: Toliatas kalba iš apibrėžtos katalikų dvasininko pozicijos, išsiskirijęs Bažnyčios tradicijoje, kuri svarbi ir Augustinui, tos pačios tradicijos pamatą tvirtinusiame. Kitaip tariant, Toliato pamokslų analizės dėmenų suma rodo, kad rekonstruotose jo kalbėjimo teorinėse prielaidose gausu Augustino

retorikos filosofijos momentų, kuriuos Toliatas pamokslininkystės praktikoje išpildo, persako postsekuliariu būdu.

Literatūros sąrašas

Literatūra

1. Adamkus, V. Gyvenimo ilgumo kelias, in: Toliatas, A. *Gerumo liūnas: „Žmogaus ir Dievo metų“ antroji knyga*, Vilnius: Tyto alba, 2018, p. 5–9.
2. Alekna, D. Veikalo parašymo aplinkybės ir supratimo strategijos, in: Aurelijus Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, Vilnius: Aidai, 2013, p. 9–34.
3. Anzenbacher, A. *Etikos įvadas*, vert. L. Anilionytė ir G. Sodeikienė, Vilnius: Aidai, 1995.
4. Baldwin, Ch. S. St. Augustine on Preaching (*De Doctrina Christiana, IV*), in: Enos, R. L., Thompson, R. et al. (eds.) *The Rhetoric of Saint Augustine of Hippo: De Doctrina Christiana and the Search for a Distinctly Christian Rhetoric*, Waco, Texas: Baylor University Press, 2008, p. 187–203.
5. Baranauskas, A. Pradžioje buvo žodis, in: Toliatas, A. *Sekmadienio SMS: mažieji tekstai*, Vilnius: Tyto alba, 2019, p. 7–9.
6. Baranova, J. *Etika: filosofija kaip praktika*, Vilnius: Tyto alba, 2002.
7. Bartas, R. *Teksto malonumas*, sud. G. Baužytė-Čapinskienė, Vilnius: Vaga, 1991.
8. Barthes, R. The Death of the Author, in: Barthes, R. *Image Music Text*, Essays selected and translated by Stephen Heath, London: Fontana Press, 1977, p. 142–148.
9. Benjamins, R. The Postsecular and Systematic Theology: Reflections on Kearney and Nancy, in: *International Journal of Philosophy and Theology*, Vol. 76, No. 2, 2015, p. 116–128.
10. Biekštaitė, D. Šv. Rokas, prieiga internetu: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-08-16-sv-rokas/48582> (žiūrėta 2020–04–22)
11. Canning, R. Introduction, in: Augustine of Hippo, *Instructing Beginners in Faith*, transl. R. Canning, ed. B. Ramsey, New York: New City Press, 2006, p. IX–XXXVI.
12. Caputo, J. D. *On religion*, London: Routledge, 2001.
13. Corbett, E. P. J., Connors, R. J. *Classical Rhetoric for the Modern Student*, New York: Oxford University Press, 1999.
14. Daujotytė, V. *Apglėbiantis mąstymas: literatūros teorijos mokomoji knyga*, Kaunas: Šviesa, 2007.
15. Daujotytė, V. *Granas: įtrūkstanti tikrovė. Mąstymo apie Romualdą Granauską punktyrai: įrašai*, Vilnius: Odilė, 2017.

16. Daujotytė, V. *Kalba ir jos menas: filologiniai tyrimai ir patyrimai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009.
17. Daujotytė, V. *Laisvojo mąstymo properšos*, Vilnius: Tyto alba, 2012.
18. Daujotytė, V. *Literatūros fenomenologija: problemikos kontūrai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.
19. Daujotytė, V. *Literatūros filosofija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001.
20. Daujotytė, V. *Patirties žodynas: populiarioji literatūros fenomenologija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.
21. Daujotytė, V. *Sauganti sąmonė. Literatūra ir patirtis: užrašai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007.
22. Daujotytė, V. *Už brūkšnio*, Vilnius: Tyto alba, 2015.
23. Dessons, G. *Poetikos įvadas: Literatūros teorijų apžvalga*, vert. N. Keršytė ir J. Žalgaitė Kaya, Vilnius: Baltos lankos, 2005.
24. Donskis, L. Pratarė, in: Toliatas, A. *Žmogaus ir Dievo metai*, Vilnius: Tyto alba, 2018, p. 5–7.
25. Dzenuškaitė, S. Šv. Augustino pedagogikos ypatumai ir jų aktualumas bei svarba krikščioniškumui ugdyti, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, T. 19, Kn. 2, 2005, p. 801–830.
26. Eriksen, T. H. *Akimirkos tironija: greitas ir lėtas laikas informacijos amžiuje*, vert. E. Išganaitė, Vilnius: Tyto alba, 2004.
27. Fortin, E. L. Augustine and the Problem of Christian Rhetoric, in: Enos, R. L., Thompson, R. et al. (eds.), *The Rhetoric of Saint Augustine of Hippo: De Doctrina Christiana and the Search for a Distinctly Christian Rhetoric*, Waco, Texas: Baylor University Press, 2008, p. 219–233.
28. Gaudron, M. Katalikų katekizmas apie Bažnyčios krizę (2010 m.): Ekumenizmas (I–II), prieiga internetu: <https://fsspx.lt/knygos/kataliku-katekizmas-apie-baznycios-krize-2010-m/ekumenizmas-i> (žiūrėta 2020–04–29).
29. Gentili, D. Įvadas, vert. M. Adomėnas, in: Aurelijus Augustinas, *Dialogai: Apie mokytoją*, vert. O. Daukšienė, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1999, p. 7–22.
30. Grondin, J. *Filosofinės hermeneutikos įvadas*, vert. N. Putinaitė, Vilnius: Aidai, 2003.
31. Hawthorn, J. *Moderniosios literatūros teorijos žinynas*, Vilnius: Tyto alba, 1998.

32. Jasionytė-Mikučionienė, E. *Gramatinimas lietuvių kalboje: modalinių reikšmių susidarymas. Daktaro disertacija*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.
33. Karalius, M. Kunigo A. Toliato literatūrinėje sąskaitoje – 100 tūkst. parduotų knygų: „Populiarumas yra niekai“, prieiga internetu: <https://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/kunigo-a-toliato-literaturineje-saskaitoje-100-tukst-parduotu-knygu-populiarumas-yra-niekai-286-1280182> (žiūrėta 2020–04–30).
34. Kearney, R. *Anatheism: Returning to God After God*, New York: Columbia University Press, 2011.
35. Koženiauskienė, R. Apie iškalbos ydą – tuštumą (pagal Antaną Baranauską ir Kazimierą Jaunių), in: *Kalbos kultūra*, Nr. 81, 2008, p. 283–290.
36. Koženiauskienė, R. *Retorika: iškalbos stilistika*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.
37. Koženiauskienė, R. *Retorinė ir stilistinė publicistinių tekstų analizė: monografija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.
38. Krajewski, B. Hermeneutics and Rhetoric, in: Keane, N., Lawn, Ch. (eds.) *The Blackwell Companion to Hermeneutics*, Oxford: John Wiley & Sons, Blackwell, 2016, p. 539–547.
39. Kvintilianas, Oratoriaus auklėjimas, in: Dilytė, D. (sud.) *Antikos pedagogai: pedagoginiai raštai*, Kaunas: Šviesa, 1991.
40. Marion, J.-L. *In the Self's Place: The Approach of Saint Augustine*, translated by J. L. Kosky, Stanford, California: Stanford University Press, 2012.
41. McLuhan, M. *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai*, vert. D. Valentinavičienė, Vilnius: Baltos lankos, 2003.
42. Merleau-Ponty, M. *Juslinio suvokimo fenomenologija*, vert. J. Skersytė ir N. Keršytė, Vilnius: Baltos lankos, 2018.
43. Micheli, G. Dar kelios pastabos apie „Netiesioginę nuosaką“, in: *Baltistica*, t. 19 (2), 1983, p. 145–147.
44. Navickas, A. „Patobulintos“ krikščionybės gundymai, prieiga internetu: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-03-18-andrius-navickas-patobulintos-krikscionybes-gundymai/42146> (žiūrėta 2020–04–28)
45. Navickas, A. Pratarė, in: Toliatas, A. *Šeštas jausmas yra pirmas: „Žmogaus ir Dievo metų“ trečioji knyga*, Vilnius: Tyto alba, 2018, p. 5–8.

46. Pakerys, J. *Kalbos konstruktorius: įvadinės paskaitos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014.
47. Peleckienė, A. Vertybių kalbinė raiška pamoksluose, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*, T. 19, Kn. 1, 2005, p. 445–452.
48. Pelikan, J. Introduction, in: Pelikan, J. (ed.) *The Preaching of Augustine: „Our Lord’s Sermon on the Mount“*, transl. F. Cardman, Philadelphia: Fortress Press, 1973.
49. Penner, T., Stichele, C. V. Rhetorical practice and performance in early Christianity, in: Gunderson, E. (ed.) *The Cambridge Companion to Ancient Rhetoric*, Cambridge University Press, 2009, p. 245–260.
50. Petrėnienė, O. *Mokslo populiarinamųjų tekstų kalbos ypatybės: daktaro disertacija*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
51. Platonas, *Faidras*, vert. N. Kardelis, Vilnius: Aidai, 1996.
52. Plečkaitis, R. Aurelijaus Augustino antropologijos novatoriškumas, in: Alekna, D. (sud.) *Šv. Augustinas: Tradicijos, kontekstai, interpretacijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006, p. 159–169.
53. Puidokas, M. Mokymas apie atlaidus ir jų praktika 1999 m. atlaidų rinkinyje *Enchiridion indulgentiarum*, in: *Bažnyčios žinios*, Nr. 12, 2000, prieiga internetu: <http://www.lcn.lt/bzinios/bz0012/012str.html> (žiūrėta 2020–04–22)
54. Račiūnaitė, T., Sverdiolas, A. Atvaizdų pragmatika, in: Račiūnaitė, T. (sud.) *Gyvas žodis, gyvas vaizdas: Fabijono Birkowskio pamokslas apie šventuosius atvaizdus. Pamokslo faksimilė, vertimas ir studija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 140–161.
55. Ricoeur, P. *Interpretacijos teorija: Diskursas ir reikšmės perteklius*, vert. R. Kalinauskaitė ir G. Lidžiuvienė, Vilnius: Baltos lankos, 2000.
56. Šerpytė, R. *Nihilizmas ir Vakarų filosofija: mokslinė monografija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.
57. Šicaitė, E. (sud.) *Bažnytiniai anekdotai*, Vilnius: Vilniaus jėzuitų gimnazija, 2005.
58. Sodeika, T. Apie Søreną Kierkegaardą, jo baimę ir drebėjimą, in: Kierkegaard, S. *Baimė ir drebėjimas*, vert. J. Adomėnienė, Vilnius: Aidai, 1995, p. 7–51.
59. Soual, Ph. Ego tapatybė Augustino raštuose, in: Alekna, D. (sud.) *Šv. Augustinas: Tradicijos, kontekstai, interpretacijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.

60. Sverdiolas, A. Pamokslai apie paveikslus, in: Račiūnaitė, T. (sud.) *Gyvas žodis, gyvas vaizdas: Fabijono Birkowskio pamokslas apie šventuosius atvaizdus. Pamokslo faksimilė, vertimas ir studija*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p 54–80.
61. Tatolytė, I. *Praktinė retorika vertėjams žodžiu*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2014.
62. Troup, C. L. Preface, in: Troup, C. L. (ed.) *Augustine for the Philosophers: The Rhetor of Hippo, the Confessions, and the Continentals*, Waco, Texas: Baylor University Press, 2014, p. IX–XVI
63. Troup, C. L. The *Confessions* and the Continentals, in: Troup, C. L. (ed.) *Augustine for the Philosophers: The Rhetor of Hippo, the Confessions, and the Continentals*, Waco, Texas: Baylor University Press, 2014, p. 1–16.
64. Vaičiūnas, V. S. *Pamokslų rengimas ir retorika: monografija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007.
65. Vaitkevičiūtė, V. *LDK katalikiškas baroko pamokslas: tarp ars vivendi ir ars moriendi*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.
66. Valatka, R. Pratarmė: Pirma buvo žodis, in: Toliatas, A. *Gerumo liūnas: „Žmogaus ir Dievo metų“ antroji knyga*, Vilnius: Tyto alba, 2018, p. 10–15.
67. Wardy, R. The Philosophy of Rhetoric and the Rhetoric of Philosophy, in: Gundreson, E. (ed.) *The Cambridge Companion to Ancient Rhetoric*, Cambridge University Press, 2009, p. 43–58.
68. Watson, G. Saint Augustine's Theory of Language, in: Enos, R. L., Thompson, R. et al. (eds.), *The Rhetoric of Saint Augustine of Hippo: De Doctrina Christiana and the Search for a Distinctly Christian Rhetoric*, Waco, Texas: Baylor University Press, 2008, p. 247–266.
69. Weber, D. Augustino gimtadienio šventė pokalbyje *De beata vita*, in: Alekna, D. (sud.) *Šv. Augustinas: Tradicijos, kontekstai, interpretacijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.
70. Wermelinger, O. Augustinas ir 71 Senojo ir Naujojo Testamento knyga, in: Alekna, D. (sud.) *Šv. Augustinas: Tradicijos, kontekstai, interpretacijos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.

Šaltiniai

1. Augustine of Hippo, *Instructing Beginners in Faith*, transl. R. Canning, ed. B. Ramsey, New York: New City Press, 2006.
2. Aurelijus Augustinas, *Apie krikščionių mokslą*, vert. D. Alekna, Vilnius: Aidai, 2013.
3. Aurelijus Augustinas, *Dialogai: Apie mokytoją*, vert. O. Daukšienė, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1999.
4. Aurelijus Augustinas, *Išpažinimai*, vert. E. Ulčėnaitė ir V. Stalioraitytė, Vilnius: Aidai, 2004.
5. Aurelijus Augustinas, *Pamokslai: Giedokime Viešpačiui naują giesmę* (Sermo 34, 1–3. 5–6), in: *Valandų liturgija*, t. II, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2013.
6. Aurelijus Augustinas, *Pamokslai: Jis yra Viešpats, mūsų Dievas, mes esame jo ganyklos tauta* (Sermo 47, 1. 2. 3. 6, De ovibus), in: *Valandų liturgija*, t. III, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2015.
7. Aurelijus Augustinas, *Pamokslai: Jums esu vyskupas, su jumis esu krikščionis* (Sermo 340, 1), in: *Valandų liturgija*, t. IV, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2016.
8. Aurelijus Augustinas, *Pamokslai: Viešpats mūsų pasigailėjo* (Sermo 23A, 1–4), in: *Valandų liturgija*, t. IV, Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2016.
9. *Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentas*, Vilnius: Lietuvos Katalikų Vyskupų Konferencija, 1998, prieiga internetu: www.biblija.lt
10. Toliatas, A. *Žmogaus ir Dievo metai: pamokslai*, Vilnius: Tyto alba, 2018.
11. Toliatas, A. *Gerumo liūnas: „Žmogaus ir Dievo metų“ antroji knyga*, Vilnius: Tyto alba, 2018.
12. Toliatas, A. *Šeštasis jausmas yra pirmas: „Žmogaus ir Dievo metų“ trečioji knyga*, Vilnius: Tyto alba, 2018.

Summary

The master thesis *Reflections of Aurelius Augustine's Rhetorical Philosophy in The Trilogy of Sermons "Žmogaus ir Dievo metai (The Year of Man and God)"* by priest Algirdas Toliatas analyses *how* the moments of classical Christian rhetorical philosophy are reflected in today's practice of preaching. By describing Augustine's intensively debated questions of Christian rhetoric as a phenomenologically existentially hermeneutic rhetorical philosophy, and relying on the theories and methodology of the elements of this trinomial definition, it is researched what forms it takes and what content it fills in the sermons by Toliatas, who is a representative figure of contemporary homiletic discourse. The research of the trilogy of sermons by Toliatas is carried out according to formula of rhetorical situation of speaking: *addresser–address–addressee*. In the analysis of the addresser, which is based on the premise that it is possible to depict the detailed picture of the speaker from the linguistic expressions, the figure of Toliatas as the Christian orator (preacher) is brought closer to the context of Christian ethic, because the lifestyle and behavior of the speaker is measured according to the ethical, moral criteria. The research of discourse of sermons itself discusses the divisions of the spoken and written word, analyzes the wide amplitude of linguistic expression, the variety of sources of sermons, the structure of the whole trilogy and the composition of its individual parts. The analysis of listeners and readers of sermons, which is based on fundamental rhetoric's orientation on the addressee, discusses *how* addressees can and do affect the words of the preacher, and looks *what kind of* characteristic features of audience and readers' circle from the same words are revealed; also, attention is paid to those moments in the sermons in which the speaker seeks to persuade or influence in another way the addressees. These parts of the triple analysis of the sermons by Toliatas are inseparable from consideration how in general words perform in the discourse, how language functions as a way of thinking, communication and action. The research is permeated by Augustine's theory of rhetoric, and some parts of it are supplemented with the Augustine's sermons as examples, which complement and illustrate one or another aspect of analysis. In this MA paper the fixed entirety of convergences and distances of Augustine and Toliatas is considered as the rephrasing of the classical Christian rhetorical theory in the contemporary practice of the same rhetoric; as the today's transformation of rhetorical tradition, which acquires the signs of post-secularism.

Keywords: Aurelius Augustine, Algirdas Toliatas, rhetoric, sermon, discourse, homiletics, addresser, address, addressee, content, form, Christianity, tradition, modernity.